

Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2018 r.

Social assistance, child and family services in 2018

Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2018 r.

Social assistance, child and family services in 2018

Opracowanie merytoryczne

Content-related works

Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych; Urząd Statystyczny w Krakowie
Statistics Poland, Social Surveys Department; Statistical Office in Krakow

pod kierunkiem
supervised by

Małgorzata Żyra

Zespół autorski

Editorial team

Joanna Marzęcka – Departament Badań Społecznych GUS
Lucyna Cuber, Danuta Kalista, Elżbieta Niemiec, Marta Osuch – Urząd Statystyczny w Krakowie

Koordinacja prac

Coordination of work

Joanna Marzęcka

Opracowanie redakcyjne

Editorial works

Andrzej Paluchowski

Opracowanie graficzne

Graphics

Paweł Luty

ISSN 2300-7974

Publikacja dostępna na stronie internetowej

Publication available on website

stat.gov.pl

Przy publikowaniu danych GUS prosimy o podanie źródła

When publishing Statistics Poland data — please indicate the source

Zakład Wydawnictw
Statystycznych

00-925 WARSZAWA, AL. NIEPODLEGŁOŚCI 208.

Informacje w sprawach sprzedaży publikacji — tel. (22) 608 32 10, 608 38 10

Zam. 344/2019/nakł. 0

Przedmowa

Publikacja „Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2018 roku” - po raz drugi wydana w serii „Analizy statystyczne”, stanowi kontynuację opracowania „Pomoc społeczna – infrastruktura, beneficjenci, świadczenia”, poświęconego wynikom badań statystycznych z zakresu pomocy społecznej oraz zagadnieniom związanym z polityką wspierania rodzin.

Informacje prezentowane w publikacji pochodzą z badań statystycznych GUS. Wykorzystano w niej także dane Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, dotyczące świadczeń pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych, dane Ministerstwa Sprawiedliwości na temat adopcji oraz dane Ministerstwa Finansów o wydatkach budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego.

Wyodrębniono informacje o rozmiarach pomocy kierowanej do rodzin z dziećmi (w tym wydatków na rządowy program „Rodzina 500 plus”, na opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz na opiekę instytucjonalną) w ramach utworzonego w 2017 r. działu budżetowego „Rodzina”.

Mamy nadzieję, że publikacja okaże się cennym źródłem wiedzy na temat różnych form udzielanej pomocy, a także o zbiorowości osób z niej korzystających.

Składamy serdeczne podziękowania wszystkim osobom, które przyczyniły się do przekazania informacji, stanowiących podstawę do opracowania niniejszej publikacji, a szczególnie Sprawozdawcom uczestniczącym w badaniach realizowanych na formularzach PS-01, PS-02, PS-03, OD-1.

Cała publikacja jest dostępna w Internecie pod adresem: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/>.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego w Krakowie

Agnieszka Szlubowska

Zastępca Dyrektora
Departamentu Badań Społecznych GUS

Małgorzata Żyra

Preface

The publication "Social Assistance, Child and Family Services in 2018" appears for the second time as "Statistical analyses" and it is a successor of the study "Social Assistance – Infrastructure, Beneficiaries, Benefits", devoted to the results of statistical researches on social assistance and issues connected with family assistance policy.

The information presented in the publication comes from statistical surveys of the Statistics Poland. There have been also used the data of the Ministry of Family, Labour and Social Policy regarding social assistance and family benefits, data of the Ministry of Justice on adoption and data of the Ministry of Finance on the expenditure of the state budget and local government units.

Data was extracted on the size of financial support for families with children (including expenditures on the government "Family 500+" programme, on care for children under 3 years of age and institutional care) as part of the "Family" division created in the state budget in 2017.

We do hope the publication will prove to be a valuable source of knowledge on the various forms of assistance provided, as well as on the population of people using this assistance.

We do express our thanks to everyone providing information as a basis of this publication, especially Rapporteurs for participating in surveys carried out on the forms PS-01, PS-02, PS-03, OD-1.

The entire publication is available on the website: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/>.

Director
of the Statistical Office
in Krakow

Agnieszka Szlubowska

Deputy Director
of the Social Surveys Department
Statistics Poland

Małgorzata Żyra

Spis treści

Contents

Przedmowa	3
Preface	4
Spis wykresów	7
List of charts	7
Spis map	10
List of maps	10
Objaśnienia znaków umownych	11
Symbols	11
Ważniejsze skróty	11
Main abbreviations	11
Wstęp	13
Introduction	14
Synteza	15
Piecza zastępcza	15
Wspieranie rodziny	15
Świadczenia z programu „Rodzina 500 plus”	15
Opieka nad dzieckiem do lat 3	15
Świadczenia rodzinne	16
Stacjonarne zakłady pomocy społecznej	16
Świadczenia z pomocy społecznej	16
Executive summary	17
Foster care	17
Family support	17
Benefits from the “Family 500 plus” programme	17
Care for children up the age of 3	17
Family benefits	18
Stationary social welfare facilities	18
Social assistance benefits	18
Rozdział 1. Opieka zastępcza nad dziećmi i młodzieżą	19
Chapter 1. Foster care provided to children and young people	19
1.1 Porównania międzywojewódzkie pieczy zastępczej	28
1.1 Interoivodship comparison of foster care	28
Rozdział 2. Adopcje	37
Chapter 2. Adoptions	37
Rozdział 3. Wspieranie rodziny	39
Chapter 3. Family support	39
Rozdział 4. Świadczenia z programu „Rodzina 500+”	43
Chapter 4. “Family 500+” programme	43
Rozdział 5. Opieka nad dzieckiem do lat 3	45
Chapter 5. Care for a child up to the age of 3	45

Rozdział 6. Świadczenia rodzinne	51
Chapter 6. Family benefits.....	51
Rozdział 7. Pomoc społeczna	55
Chapter 7. Social assistance	55
7.1 Stacjonarne zakłady pomocy społecznej	55
7.1 Stationary social welfare facilities	55
7.1.1. Porównania międzywojewódzkie stacjonarnych zakładów pomocy społecznej	59
7.1.1. Interoivodship comparison of stationary social welfare facilities	59
7.2 Świadczenia pieniężne i niepieniężne w ramach systemu pomocy społecznej	65
7.2 Monetary and non-monetary benefits in social assistance system.....	65
7.2.1 Porównania międzywojewódzkie świadczeń pomocy społecznej	68
7.2.1 Interoivodship comparison of social assistance benefits.....	68
7.3 Wydatki budżetu państwa w działach klasyfikacji budżetowej: „852 Pomoc społeczna”, „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” i „855 Rodzina”	75
7.3 Expenditures of the state budget in budget classification: „852 Social assistance”, „853 Other tasks in sphere of social policy”, „855 Family”	75
7.3.1 Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach klasyfikacji budżetowej: „852 Pomoc społeczna”, „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” oraz „855 Rodzina”	78
7.3.1 Expenditures of local government entities in budget classification: „852 Social assistance”, „853 Other tasks in sphere of social policy”, „855 Family”	78
Uwagi metodologiczne	81
1. Źródła danych statystycznych	81
2. Podstawowe wyjaśnienia metodologiczne	82
3. Podstawowe definicje	83
Instytucjonalna piecza zastępcza	83
Wspieranie rodziny	84
Rodzinna piecza zastępcza	84
Opieka nad dziećmi do lat 3	85
Świadczenia rodzinne	86
Pomoc społeczna	87
Methodological notes	90
1. Sources of statistical data	90
2. Basic methodological explanations	91
3. Basic definitions	92
Institutional foster care	92
Family support	92
Family foster care	93
Childcare for children up to the age of 3	94
Family benefits	94
Social assistance	95

Spis wykresów

List of charts

Wykres 1.	Dzieci w pieczy zastępczej	20
Chart 1.	Children in foster care	20
Wykres 2.	Dzieci i młodzież w placówkach opiekuńczo-wychowawczych według grup wiekowych w 2018 r.	22
Chart 2.	Children and youth in care and education centres by age in 2018	22
Wykres 3.	Dzieci do 18 roku życia, które odeszły z placówek opiekuńczo-wychowawczych w ciągu 2018 roku (dane w %)	23
Chart 3.	Children up to age of 18 who left round-the clock centres during the 2018 (in%)	23
Wykres 4.	Rodzinna piecza zastępcza	24
Chart 4.	Family foster care	24
Wykres 5.	Struktura rodzinnej pieczy zastępczej według liczby rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz liczby dzieci w 2018 r.	25
Chart 5.	The structure of family foster care by number of foster families and foster homes and number of children in 2018	25
Wykres 6.	Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w miastach i na wsi	26
Chart 6.	Family foster care in urban and rural areas	26
Wykres 7.	Osoby prowadzące rodzinną pieczę zastępczą według wieku w 2018 r.	26
Chart 7.	Persons running family foster care by age in 2018	26
Wykres 8.	Rodzinna piecza zastępcza według liczby przyjętych dzieci (liczba rodzin zastępczych i RDD oraz liczba dzieci) w 2018 r.	27
Chart 8.	Family foster care by number of taken children (number of foster families and foster homes and number of children) in 2018	27
Wykres 9.	Dzieci do 18 roku życia, które opuściły rodzinną pieczę zastępczą w 2018 r.	28
Chart 9.	Children up to the age of 18 who left family foster care in 2018	28
Wykres 10.	Wskaźnik rozwodów a udział dzieci w wieku 0-17 lat objętych opieką zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat w 2018 r.	30
Chart 10.	Divorce index to the share of children up to the age of 18 in foster care per 1 thousand population aged up to 18 in 2018	30
Wykres 11.	Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0-17 lat objętych pieczą zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat a udział procentowy dzieci z rodzinnych form pieczy zastępczej (RDD + rodziny zastępcze + placówki rodzinne) w liczbie dzieci objętych pieczą zastępczą w 2018 r.	31
Chart 11.	The index of children up to the age of 18 covered by foster care per 1 thousand population aged up to 18 to the percentage of children from family care forms (foster homes + foster families + family centres) in the number of children covered by foster care in 2018	31
Wykres 12.	Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0-17 lat objętych opieką zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat a udział procentowy dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej w liczbie dzieci objętych opieką zastępczą według podregionów w 2018 r.	34
Chart 12.	The index of children up to the age of 18 covered by foster care per 1 thousand population aged up to 18 to the percentage of children from family care forms in the number of children covered by foster care by subregions in 2018	34
Wykres 13.	Dzieci w placówkach wsparcia dziennego na 1 tys. mieszkańców a wielkość placówki w 2018 r.	39
Chart 13.	Children in day-support centres per 1 thousand population to the size of the centre in 2018	39

Wykres 14.	Przeciętna liczba wychowanków placówek wsparcia dziennego przypadająca na jednego wolontariusza w 2018 r.	40
Chart 14.	Average number of residents in day-support centres per one volunteer in 2018	40
Wykres 15.	Rodziny posiadające Kartę Dużej Rodziny	41
Chart 15.	Families receiving The Large Family Card	41
Wykres 16.	Przeciętna miesięczna liczba dzieci, na które rodziny otrzymywały świadczenie wychowawcze z programu „Rodzina 500 plus” w 2018 r.	43
Chart 16.	Monthly average number of children for which families received child-raising benefit from "Family 500+" programme in 2018	43
Wykres 17.	Przeciętne wydatki na świadczenia wychowawcze z programu „Rodzina 500+” na mieszkańca w 2018 r.	44
Chart 17.	Average expenditures on child-raising benefits from "Family 500+" programme in 2018	44
Wykres 18.	Liczba placówek dla dzieci w wieku do lat 3	45
Chart 18.	Number of facilities for children up to the age of 3	45
Wykres 19.	Placówki dla dzieci w wieku do lat 3	46
Chart 19.	Facilities for children up to the age of 3	46
Wykres 20.	Miejsca w placówkach dla dzieci w wieku do lat 3 na 1 tys. dzieci w wieku 0-2	47
Chart 20.	Places in facilities for children up to the age of 3 per 1 thousand population aged up to 3	47
Wykres 21.	Dzieci w placówkach dla dzieci w wieku do lat 3 według wieku w 2018 r.	49
Chart 21.	Children in facilities for children up to the age of 3 by age in 2018	49
Wykres 22.	Nianie w 2018 r.	50
Chart 22.	Nannies in 2018	50
Wykres 23.	Struktura wydatków na świadczenia rodzinne według rodzaju świadczeń (w mln zł) w 2018 r.	52
Chart 23.	Structure of expenditures for family benefits by type of benefit in 2018 (in million PLN) ..	52
Wykres 24.	Stacjonarne zakłady pomocy społecznej (łącznie z filiami) według organu prowadzącego w 2018 r.	56
Chart 24.	Stationary social welfare facilities (including branches) by governing bodies in 2018	56
Wykres 25.	„Miejsca pobytu” w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej w 2018 r.	56
Chart 25.	„Places of staying” in stationary social welfare facilities in 2018	56
Wykres 26.	Mieszkańcy stacjonarnych zakładów pomocy społecznej według wieku w 2018 r.	57
Chart 26.	Residents of stationary social welfare facilities by age in 2018	57
Wykres 27.	Mieszkańcy stacjonarnych zakładów pomocy społecznej według „oddziałów” w 2018 r.	58
Chart 27.	Residents of stationary social welfare facilities by „wards” in 2018	58
Wykres 28.	Struktura stacjonarnych zakładów pomocy społecznej (łącznie z filiami) w 2018 r.	59
Chart 28.	Structure of stationary social welfare facilities (including branches) in 2018	59
Wykres 29.	Dzieci w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej w 2018 r.	61
Chart 29.	Children in stationary social welfare facilities in 2018	61
Wykres 30.	Mieszkańcy zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie oraz przewlekłe psychicznie chorych	63
Chart 30.	Residents of stationary social welfare facilities for mentally retarded, physically handicapped and chronically mentally ill in 2018	63
Wykres 31.	Liczba rodzin korzystających, na podstawie decyzji, z pomocy środowiskowej według powodów przyznania tej pomocy (w tys.) w 2018 r.	66
Chart 31.	Number of families receiving benefits (based on decision) by reasons (in thousands) in 2018	66

Wykres 32.	Liczba osób korzystających oraz kwota świadczeń przyznanych na podstawie decyzji według rodzaju pomocy środowiskowej w 2018 r.	67
Chart 32.	Number of persons receiving benefits and amount of benefits (based on decision) by type of assistance in 2018	67
Wykres 33.	Wydatki roczne z systemu pomocy społecznej na jednego beneficjenta i na jednego mieszkańca według województw w 2018 r.	68
Chart 33.	Annual expenditures from social assistance system per one beneficiary and per capita by voivodships in 2018	68
Wykres 34.	Nominalne i realne zmiany wydatków z systemu pomocy społecznej między 2018 r. a 2017 r. według województw	69
Chart 34.	Nominal and real changes of expenditures from social assistance system between 2018 and 2017 by voivodships	69
Wykres 35.	Struktura wydatków na świadczenia pieniężne	70
Chart 35.	Structure of expenditures on monetary benefits	70
Wykres 36.	Wydatki na świadczenia pieniężne na jednego mieszkańca według województw w 2018 r.	71
Chart 36.	Expenditure on monetary benefits per capita by voivodships in 2018	71
Wykres 37.	Struktura wydatków na świadczenia niepieniężne	72
Chart 37.	Structure of expenditures on non-monetary benefits	72
Wykres 38.	Wydatki na świadczenia niepieniężne na jednego mieszkańca według województw w 2018 r.	72
Chart 38.	Expenditure on non-monetary benefits per capita by voivodships in 2018	72
Wykres 39.	Rodziny beneficjentów pomocy społecznej według przyczyn ubiegania się o pomoc oraz według województw	74
Chart 39.	Families of beneficiaries of social assistance by causes of applying for help in voivodships	74
Wykres 40.	Wydatki z budżetu państwa w działach: 852, 853 i 855	75
Chart 40.	Expenditures of the state budget in budget divisions: 852, 853 and 855	75
Wykres 41.	Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 852	76
Chart 41.	Structure of state budget expenditures in budget division 852	76
Wykres 42.	Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 853	77
Chart 42.	Structure of state budget expenditures in budget division 853	77
Wykres 43.	Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 855	77
Chart 43.	Structure of state budget expenditures in budget division 855	77
Wykres 44.	Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855	78
Chart 44.	Expenditures of local government entities in budget divisions: 852, 853 and 855	78

Spis map

Lisy of maps

Mapa 1.	Miejsca w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w 2018 r.	21
Map 1.	Places in care and education centres in 2018	21
Mapa 2.	Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w podziale na miasto i wieś w 2018 r.	25
Map 2.	Foster families and Foster homes in urban and rural areas in 2018	25
Mapa 3.	Dzieci w wieku 0-17 lat umieszczone w opiece zastępczej na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat według podregionów w 2018 r.	32
Map 3.	Children up to the age of 18 in foster care per 1 thousand population aged up to 18 by subregions in 2018	32
Mapa 4.	Udział procentowy dzieci w wieku 0-17 lat korzystających z rodzinnych form opieki wśród dzieci w wieku 0-17 lat objętych opieką zastępczą według podregionów w 2018 r.	33
Map 4.	The percentage of children up to the age of 18 in family forms of care among children up to the age of 18 covered by foster care by subregions in 2018	33
Mapa 5.	Dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w wieku 0-17 lat na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat a udział wychowanków placówek rodzinnych lub rodzinnej pieczy zastępczej w liczbie wychowanków ogółem według podregionów w 2018 r.	35
Map 5.	Children up to the age of 18 in family and institutional foster care per 1 thousand population aged up to 18 and the share of residents of family centres or family foster care in the total number of residents by subregions in 2018	35
Mapa 6.	Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka na 10 tys. ludności według powiatów w 2018 r.	36
Map 6.	Foster families and foster homes per 10 thousand by powiats in 2018	36
Mapa 7.	Dostępność placówek na poziomie podregionów (NUTS 2016) w 2018 r.	48
Map 7.	Availability of facilities by subregions (NUTS2016) in 2018	48
Mapa 8.	Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2018 r.	60
Map 8.	Stationary social welfare facilities in 2018	60
Mapa 9.	Dzieci w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej na 10 tys. ludności w wieku 0-17 lat według podregionów w 2018 r.	62
Map 9.	Children in stationary welfare facilities per 10 thousand population aged up to 18 by subregions in 2018	62
Mapa 10.	Mieszkańcy zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie oraz przewlekle psychicznie chorych na 10 tys. ludności w 2018 r.	64
Map 10.	Residents of stationary social welfare facilities for mentally retarded, physically handicapped and chronically mentally ill persons per 10 thousand population in 2018	64
Mapa 11.	Beneficjenci pomocy społecznej wraz z członkami ich rodzin	73
Map 11.	Social assistance beneficiaries with family members	73
Mapa 12.	Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855 na 1 mieszkańca w 2018 r.	79
Map 12.	Expenditure of local government entities in the budget divisions: 852, 853 and 855 per capita in 2018	79

Objaśnienia znaków umownych

Symbols

Symbol Symbol	Opis Description
Kreska (-)	zjawisko nie wystąpiło magnitude zero
Znak x	wypełnienie pozycji, ze względu na układ tablicy, jest niemożliwe lub niecelowe not applicable
„w tym” „of which”	oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy indicates that not all elements of the sum are given
Kropka (.)	oznacza zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych data not available or not reliable
Zero (0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5 magnitude not zero, but less than 0,5 of a unit
Zero (0,0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05 magnitude not zero, but less than 0,05 of a unit

Ważniejsze skróty

Main abbreviations

Skrót Abbreviation	Znaczenie Meaning
RDD	rodzinny dom dziecka foster home
tys.	tysiąc thousand
mln	milion million
mld bn	miliard billion
zł PLN	złoty złoty
m.st.	miasto stołeczne
nr (Nr) No.	numer number
ok.	około
p.proc. pp	punkt procentowy percentage point
pkt	punkt
poz.	pozycja
woj.	województwo
Dz.U.	Dziennik Ustaw

Wstęp

Podstawowym źródłem informacji prezentowanych w publikacji „Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2018 roku” są wyniki badań statystycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny, dane pozyskane z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Sprawiedliwości, jak również dane Ministerstwa Finansów.

W opracowaniu skoncentrowano się na zjawiskach zachodzących w obszarze pomocy społecznej, pieczy zastępczej oraz wspierania rodziny, przedstawiając szeroki wachlarz form pomocy służących poprawie sytuacji osób wymagających wsparcia oraz poprawie kondycji i funkcjonowania rodzin w Polsce. Publikacja zawiera informacje na temat instytucji świadczących usługi, form pomocy pieniężnej i niepieniężnej, beneficjentów, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży.

Opracowanie oparte jest na wynikach badań ujętych w Programie badań statystycznych statystyki publicznej:

- 1.20.04 – Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej,
- 1.20.05 – Żłobki i kluby dziecięce,
- 1.20.06 – Świadczenia wychowawcze, dodatki wychowawcze i dodatki do zryczałtowanej kwoty,
- 1.25.07 – Pomoc społeczna.

Opracowanie zawiera informacje o liczbie i strukturze placówek pomocy społecznej, ich pracownikach, wolontariuszach oraz o różnych formach udzielanej pomocy, a także o zbiorowości osób korzystających z tej pomocy. Znaczna część publikacji poświęcona jest zagadnieniom związanym z opieką nad dziećmi i młodzieżą, pozbawionymi opieki rodzicielskiej (instytucjonalna i rodzinna piecza zastępcza). Znalazły się w niej również dane na temat żłobków i klubów dziecięcych, uzupełnione o inne formy opieki nad małym dzieckiem oraz zagadnienie adopcji.

Prezentujemy również dane obrazujące skalę wsparcia finansowego z budżetu państwa oraz z budżetów jednostek samorządowych, kierowanego do beneficjentów pomocy społecznej oraz na wsparcie dla rodzin.

Uwagi metodologiczne obejmują podstawowe wyjaśnienia i definicje pojęć stosowanych w sprawozdawczości statystycznej w 2018 r., będącej źródłem danych prezentowanych w części tabelarycznej (dostępnej w wersji elektronicznej).

W części analitycznej zawarto analizę różnicowań terytorialnych. Dane zostały zaprezentowane dla całego kraju i poszczególnych województw, wybrane zagadnienia w podziale na podregiony, a w tablicach – także według powiatów.

Introduction

The basic source of information presented in the publication "Social assistance, child and family services in 2018" are the results of statistical surveys conducted by Statistics Poland, data obtained from the Ministry of Family, Labour and Social Policy, the Ministry of Justice, as well as data of the Ministry of Finance.

The study focuses on the phenomena occurring in the area of social assistance, foster care and family support. A wide range of forms of assistance to improve the situation of people in need of support and to improve the condition and functioning of families in Poland has been presented. It contains information on institutions providing services, forms of monetary and non-monetary assistance, beneficiaries, with special consideration of children and young people.

The publication is based on the results of research within the framework of the Statistical Program:

- 1.20.04 - Supporting the family and foster care system,
- 1.20.05 - Nurseries and children's clubs,
- 1.20.06 - Child-rising benefits, child-raising supplement and lump sum supplement,
- 1.25.07 - Social assistance.

The publication includes information on the number and structure of social assistance centres, their employees, volunteers and on various forms of aid as well as on the population of beneficiaries. A significant part of the publication is dedicated to issues related to the care for children and young persons deprived of parental care (institutional and family foster care). The publication also contains data on nurseries and children clubs, supplemented by new forms of child care and adoption.

There have been also included financial data on the volume of financial support transferred to the beneficiaries from the state budget and local government units as well as data on financial assistance for families.

The methodical notes include basic explanations and definitions used in the 2018 reporting, being the source of data presented in the tables (available in the electronic version).

The analytical part includes analysis of territorial differences. The data are presented as total figures referring to the entire country, for particular regions as well as for subregions in the case of selected issues. The electronic version contains also data for powiats in the tables.

Synteza

Pieczą zastępczą

Badanie instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej jest prowadzone w cyklu rocznym z wykorzystaniem formularzy PS-01 i PS-02. Badanie to dostarcza informacji o liczbie i typie jednostek zapewniających opiekę, liczbie i cechach społeczno-demograficznych wychowanków.

Pieczą zastępczą, sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców, powinna mieć charakter okresowy i tam gdzie jest to możliwe, zmierzać do integracji dziecka z jego rodziną. Dziecko może zostać umieszczone w jednej z dwóch form pieczy zastępczej: rodzinnej lub instytucjonalnej. Zgodnie ze stanem w dniu 31 grudnia 2018 r. liczba dzieci ogółem umieszczonych w pieczy zastępczej wyniosła 71,8 tys., z czego 16,7 tys. przebywało w 1 165 placówkach pieczy instytucjonalnej, zaś 55,2 tys. w 37 091 podmiotach pieczy rodzinnej (rodzinach zastępczych lub rodzinnych domach dziecka).

Wspieranie rodziny

We wzmocnieniu opiekuńczych funkcji rodziny, istotne znaczenie miały placówki wsparcia dziennego, których w 2018 r. funkcjonowało 3063. Ze wszystkich zbadanych placówek wsparcia dziennego (opiekuńczych, specjalistycznych, prowadzonych w formie pracy podwórkowej, połączonych formach) skorzystało w ciągu roku 112,8 tys. dzieci i młodzieży. Poza placówkami wsparcia dziennego, znaczącym elementem systemu wspierania rodziny, byli asystenci rodziny oraz rodziny wpierające. W 2018 zatrudniono ponad 3,9 tys. asystentów rodziny, podczas gdy były 102 rodziny wspierające.

Świadczenia z programu „Rodzina 500 plus”

Program „Rodzina 500+” to świadczenia przyznawane w 2018 roku na dzieci w rodzinach naturalnych, jak i rodzinnej pieczy zastępczej i placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego. Świadczeniem wychowawczym w wysokości 500 zł miesięcznie objęto przeciętnie 3 585,8 tys. dzieci do 18 lat w 2 378,9 tys. rodzin naturalnych, zaś wydatki na ten cel wyniosły 22 169,9 mln zł. Z dodatku wychowawczego oraz dodatku do zryczałtowanej kwoty, w okresie od stycznia do grudnia 2018 r. przeciętnie miesięcznie korzystało łącznie 46,5 tys. dzieci umieszczonych w wybranych formach pieczy zastępczej. Wydatki na dodatki wyniosły 278,3 mln zł.

Opieka nad dzieckiem do lat 3

Dzieci w wieku do lat 3 objęte opieką w żłóbkach i klubach dziecięcych							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Polska	45 111	54 559	66 365	74 694	87 279	99 409	122 938
miasto	44 072	52 006	62 074	69 440	80 039	90 024	109 482
wieś	1 039	2 553	4 291	5 254	7 240	9 385	13 456

Dzieci w wieku do lat 3 objęte opieką w żłóbkach na 1000 dzieci w wieku 0-2							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Polska	37,9	47,6	59,0	67,5	77,8	86,4	105,3
miasto	63,7	78,2	95,0	107,3	121,3	132,6	161,2
wieś	2,1	5,3	9,1	11,4	15,7	19,9	28,6

Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3 (do ukończenia roku szkolnego, w którym dziecko ukończy 3 rok życia lub w przypadku gdy niemożliwe lub utrudnione jest objęcie dziecka wychowaniem przedszkolnym do 4 roku) może być organizowana w formie żłobka lub klubu dziecięcego, a także sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię.

Świadczenia rodzinne

Funkcjonujący aktualnie system świadczeń rodzinnych został wprowadzony 1 maja 2004 r.

Jest on systemem pozaubezpieczeniowym, finansowanym z budżetu państwa, uwzględniającym zasadę, że osobami zobowiązanymi do łóżenia na utrzymanie dzieci, w pierwszej kolejności, są ich rodzice. Wśród świadczeń rodzinnych dominującą pozycję stanowią zasiłki rodzinne. Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego uzależnione jest m.in. od spełnienia kryterium dochodowego. Kwoty kryteriów dochodowych uprawniających do zasiłku rodzinnego, a także wysokość poszczególnych świadczeń rodzinnych podlegają weryfikacji co 3 lata. Ostatnia weryfikacja miała miejsce 1 listopada 2018 r., w wyniku której podniesiona została wysokość kwot zasiłku pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego oraz zasiłku dla opiekuna. W 2018 r. średnio miesięcznie 1945,3 tys. rodzin korzystało ze świadczeń rodzinnych, o 0,3% więcej niż w 2017 r. Natomiast kwota wypłaconych świadczeń z budżetu państwa (9 990,5 mln zł) łącznie z dodatkami ze środków własnych gmin – 10 017,7 mln zł wzrosła o 1,3% w porównaniu z rokiem poprzednim.

Liczba rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych w latach 2010-2018 (w tys.)								
2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
2 219,0	2 174,6	2 115,7	1 993,1	1 887,1	1 809,7	1 921,1	1 938,8	1945,3

Stacjonarne zakłady pomocy społecznej

Według danych zbieranych na formularzu PS-03 (Stacjonarne zakłady pomocy społecznej), w dniu 31 grudnia 2018 r. na terenie kraju działało 1 831 placówek, zapewniających wsparcie osobom tego wymagającym. Łącznie dysponowały one 118,9 tys. miejsc, a przebywało w nich 113,1 tys. mieszkańców. Największą grupę stanowiły domy pomocy społecznej (876), czyli blisko 48% wszystkich placówek, w których mieszkało 81,9 tys. osób.

Świadczenia z pomocy społecznej

Pomoc środowiskowa polega na udzielaniu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych osobom spełniającym określone kryteria i zakwalifikowanym do otrzymania takiej pomocy w miejscu ich zamieszkania. W ramach tej pomocy organizowanej i świadczonej przez jednostki samorządu terytorialnego a także realizowanej przez powiatowe centra pomocy rodzinie, na pomoc społeczną w 2018 r. wydano łącznie 3,5 mld zł (o 238,6 mln zł mniej niż w 2017 r.).

W 2018 r. świadczenia w formie pieniężnej otrzymało na podstawie decyzji 1 169,0 tys. osób (w 2017 r. – 1 300,3 tys.), w łącznej kwocie 2,3 mld zł (o 288,5 mln mniej niż w 2017 r.). Stanowiły one 66,6% kwoty ogółem na świadczenia z pomocy społecznej. Świadczenia w formie niepieniężnej przyznano na podstawie decyzji 653,6 tys. osób (w 2017 r. – 710,7 tys.) i wydano na nie ok. 1,2 mld zł, tj. 33,4% kwoty ogółem na świadczenia z pomocy społecznej (o 49,9 mln zł więcej niż w 2017 r.).

Świadczenia społeczne w ramach zadań własnych i zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego w 2018 przyznano na podstawie decyzji 1,3 mln osób, bez względu na liczbę pobieranych świadczeń, ich rodzaj, formę oraz źródło finansowania.

Executive summary

Foster care

The statistical survey on institutional and family foster care is conducted on an annual basis using PS-01 and PS-02 forms. This study provides information on the number and type of units providing care, number and socio-demographic characteristics of residents.

Foster care, exercised in the case when it is impossible for the parents to provide care and education for a child, should be periodic and, whenever possible, aim to integrate a child with his family. A child can be placed into one of two forms of foster care: family or institutional. As of 31 December 2018, the total number of 71.8 thousand children were placed in foster care, of which 16.7 thousand were in 1 165 institutional care, and 55.2 thousand in 37 091 family foster care units (foster families or foster homes).

Family support

In strengthening the protective functions of the family, the day support facilities had significant importance, which in 2018 operated 3063 centres. In all day support facilities 112.8 thousand and children and adolescents was taken into care during the year. Apart from day support centres, family assistants and supporting families were an important element of the family support system. In 2018, over 3.9 thousand family assistants were employed, while there were 102 supporting families.

Benefits from the "Family 500 plus" programme

The "Family 500+" programme was financial assistance in 2018 for children in natural families as well as children in family foster care and family-type care and education centres. A child-rising benefit in the amount of 500 PLN a month was distributed to an average of 3 585.8 thousand children up to the age of 18 living in 2 378.9 thousand natural families, while expenditure for this purpose amounted to PLN 22 169.9 million. From the child-rising supplement and the lump sum supplement, in the period from January to December 2018, benefited an average of 46.5 thousand children placed in selected forms of foster care on a monthly basis. Expenditures on supplements amounted to PLN 278.3 million.

Care for children up to the age of 3

Children up to age 3 are cared in nurseys and children's clubs							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Poland	45 111	54 559	66 365	74 694	87 279	99 409	122 938
urban areas	44 072	52 006	62 074	69 440	80 039	90 024	109 482
rural areas	1 039	2 553	4 291	5 254	7 240	9 385	13 456

Children up to age 3 are cared in nurseries and children's clubs for 1000 children aged 0-2							
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Poland	37,9	47,6	59,0	67,5	77,8	86,4	105,3
urban areas	63,7	78,2	95,0	107,3	121,3	132,6	161,2
rural areas	2,1	5,3	9,1	11,4	15,7	19,9	28,6

Care for children up to the age of 3 (until the end of the school year in which the child reaches 3 years of age or when it is impossible or difficult to include a child in pre-school education up to 4 years of age) may be organized in forms of a nursery or a children's club, as well as provided by a day carer and a nanny.

Family benefits

The system of family benefits currently in force was introduced on May 1, 2004.

It is a system financed from the state budget, taking into account the principle that those are parents in the first place who are obliged to provide maintenance of children. Among family benefits family allowance has the dominant position. Granting the right to family allowance depends, inter alia, on income criterion. The amounts of income criteria for family allowance, as well as the amount for individual family benefits are subject to verification every 3 years. The last verification took place on November 1, 2018. As a result the amounts of nursing allowance, special attendance allowance and carer's allowance were raised. In 2018, on average, 1 945.3 thousand families per month were granted family benefits, by 0.3% more than in 2017. The total amount of benefits paid from state budget (9 990,5 mln zł), including supplements paid from the funds of gminas amounted to PLN 10 017.7 million and increased by 1.3% when compared to the previous year.

Number of families benefiting from family benefits in 2010-2018 (in thousand)								
2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
2 219,0	2 174,6	2 115,7	1 993,1	1 887,1	1 809,7	1 921,1	1 938,8	1 945,3

Stationary social welfare facilities

According to data collected on the PS-03 form (Stationary social welfare facilities), on December 31, 2018, there were 1 831 facilities in the country providing support. In total, they had 118.9 thousand places, and there were 113.1 thousand of residents in those facilities. The largest group constituted social assistance houses (876) - nearly 48% of all facilities, in which 81.9 thousand people lived.

Social assistance benefits

Social assistance benefits consists on providing cash and non-monetary benefits to persons who meet certain criteria and are qualified to receive such assistance in their place of residence. As a part of this assistance organized and provided by local government units as well as implemented by powiat family assistance centres, in 2018, a total of PLN 3.5 billion was spent on social assistance (by 238.6 million PLN less than in 2017).

In 2018, 1 169.0 thousand persons (in 2017 - 1,300.3 thousand) received benefits in the form of money on the basis of a decision, which amounted to PLN 2.3 billion (by 288.5 million less than in 2017), and accounted for 66.6% of the total amount spent. Benefits in a non-monetary form based on a decision were provided to 653.6 thousand persons (in 2017 - 710.7 thousand) and amounted to about PLN 1.2 billion, i.e. 33.4% of the total amount (by 49.9 PLN million more than in 2017).

Social benefits under own tasks and tasks commissioned to local self-government units were granted on the basis of a decision to 1.3 million people irrespective from the number of services received, their type, form and source of funding.

Rozdział 1.

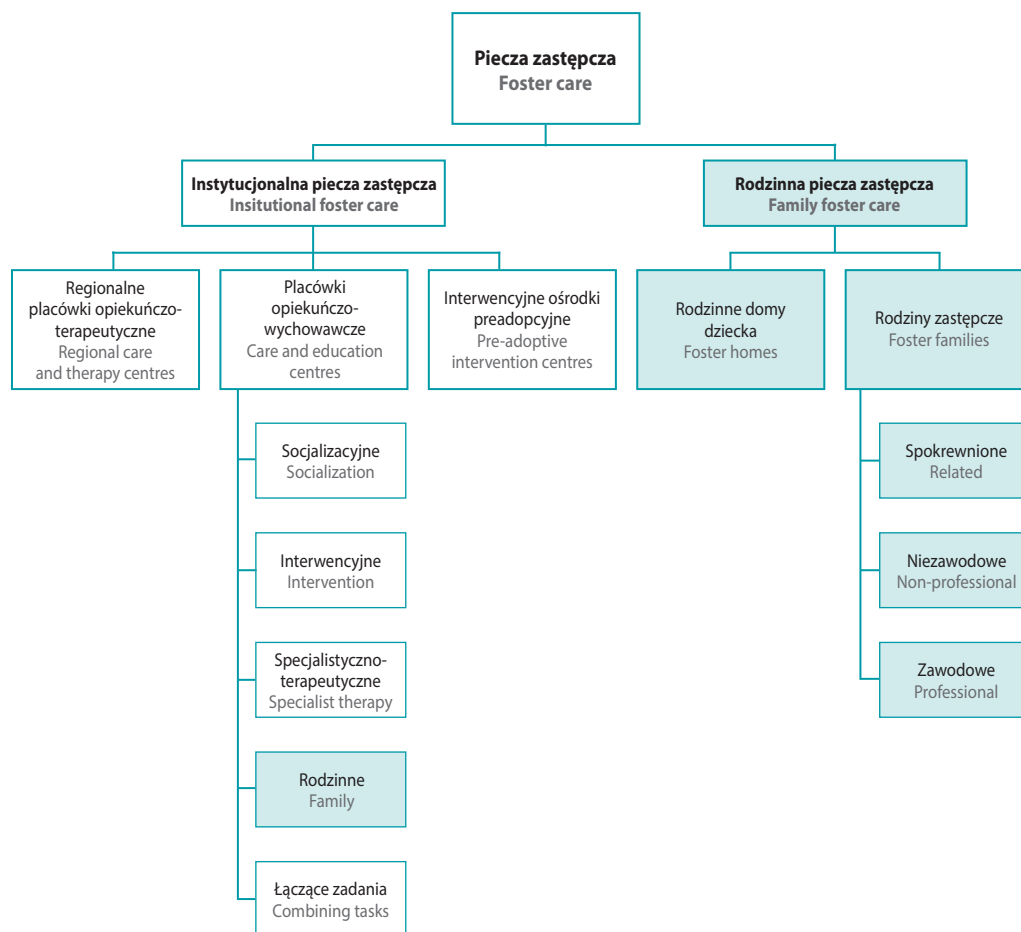
Chapter 1.

Opieka zastępcza nad dziećmi i młodzieżą

Foster care provided to children and young people

Opieka oraz wychowanie dzieci i młodzieży pozbawionej całkowicie lub częściowo opieki i wsparcia ze strony rodziny naturalnej, realizowana jest poprzez system instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej¹.

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców umieszcza się je w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych, interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych, rodzinach zastępczych lub rodzinnych domach dziecka.

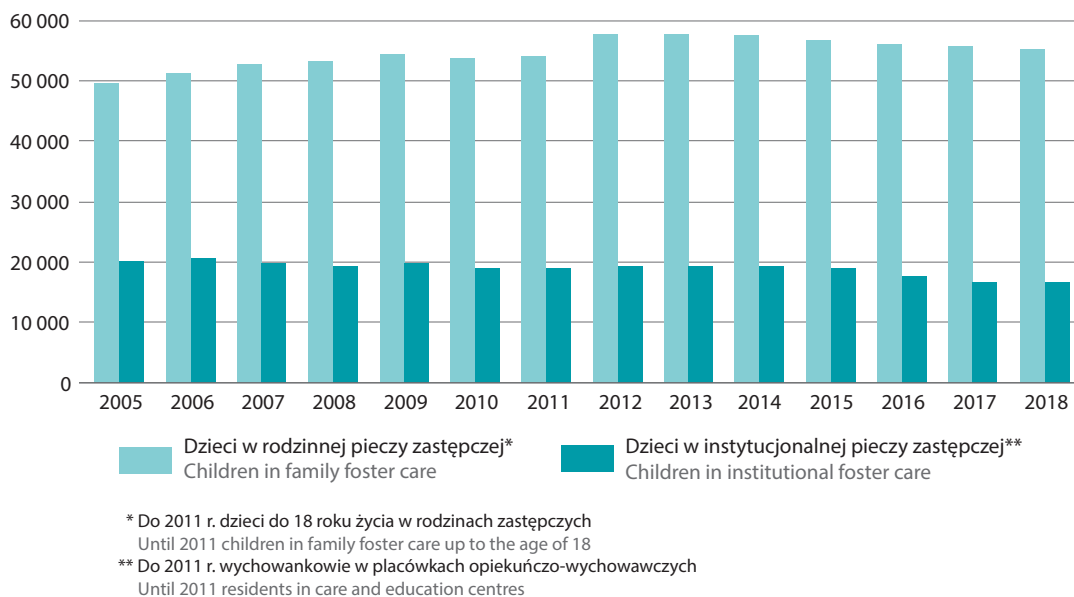

¹ Do roku 2011 była realizowana w ramach zadań pomocy społecznej.

W pieczy zastępczej wyróżniamy pieczę instytucjonalną i pieczę rodzinną, przy czym za rodzinne formy opieki zastępczej, w publikacji, uznano zarówno pieczę rodzinną, jak i placówki rodzinne funkcjonujące w ramach pieczy instytucjonalnej (oznaczone na schemacie kolorem zielonym).

Od wielu lat można zaobserwować proces powolnego, lecz systematycznego zwiększania udziału rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka (RDD) w sprawowaniu pieczy (opieki) zastępczej. W 2005 r. w rodzinach zastępczych przebywało 71% dzieci, w 2010 r. – 73,9%, w 2015 r. – 75%, natomiast w 2018 r. dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej² stanowiły 77% ogółu objętych opieką zastępczą.

Wykres 1. Dzieci w pieczy zastępczej
Chart 1. Children in foster care

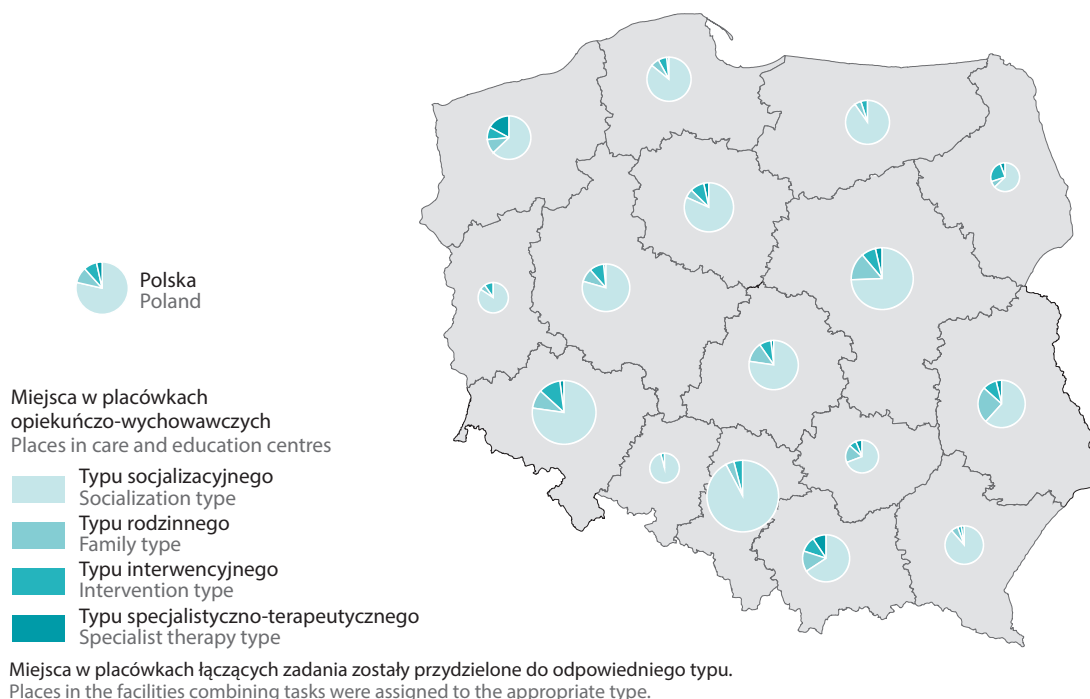
Sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej, jeżeli brak jest możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej³.

Pod koniec 2018 r. funkcjonowało 1 165 placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej, z tego 1 152 **placówki opiekuńczo-wychowawcze** (mniej o 3 niż w 2017 r.) oraz 10 regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i 3 ośrodki preadopcyjne. Wśród placówek opiekuńczo-wychowawczych działało 239 placówek rodzinnych, 704 socjalizacyjne, 41 interwencyjnych, 24 specjalistyczno-terapeutyczne oraz 144 placówki łączące zadania. Placówki te łączą działania socjalizacyjne (w 144 placówkach), interwencyjne (w 134 placówkach) oraz specjalistyczno-terapeutyczne (w 38 placówkach). Łączna liczba miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej wyniosła 18,7 tys., w tym, w placówkach opiekuńczo-wychowawczych 18,3 tys. (mapa 1).

2 Od roku 2012 – rodzinna piecza zastępcza (rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, które mogły powstawać w wyniku przekształcenia zawodowych niespokrewnionych z dzieckiem wielodzietnych rodzin zastępczych lub placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego).

3 Kodeks rodzinny i opiekuńczy, art. 112 § 1.

Mapa 1. Miejsca w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w 2018 r.
Map 1. Places in care and education centres in 2018

W placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej, które zapewniały stałą opiekę całodobową, w ostatnim dniu roku przebywało 16,7 tys. wychowanków (w ciągu roku sprawozdawczego 23,3 tys. dzieci), a w samych placówkach opiekuńczo-wychowawczych odpowiednio: 16,3 tys. oraz 22,9 tys. osób. W stosunku do 2017 roku odnotowano spadek liczby wychowanków pieczy instytucjonalnej (o 0,2 tys. w ostatnim dniu roku oraz o 0,5 tys. w ciągu roku).

Liczba wychowanków w poszczególnych placówkach opiekuńczo-wychowawczych, kształtowała się następująco:

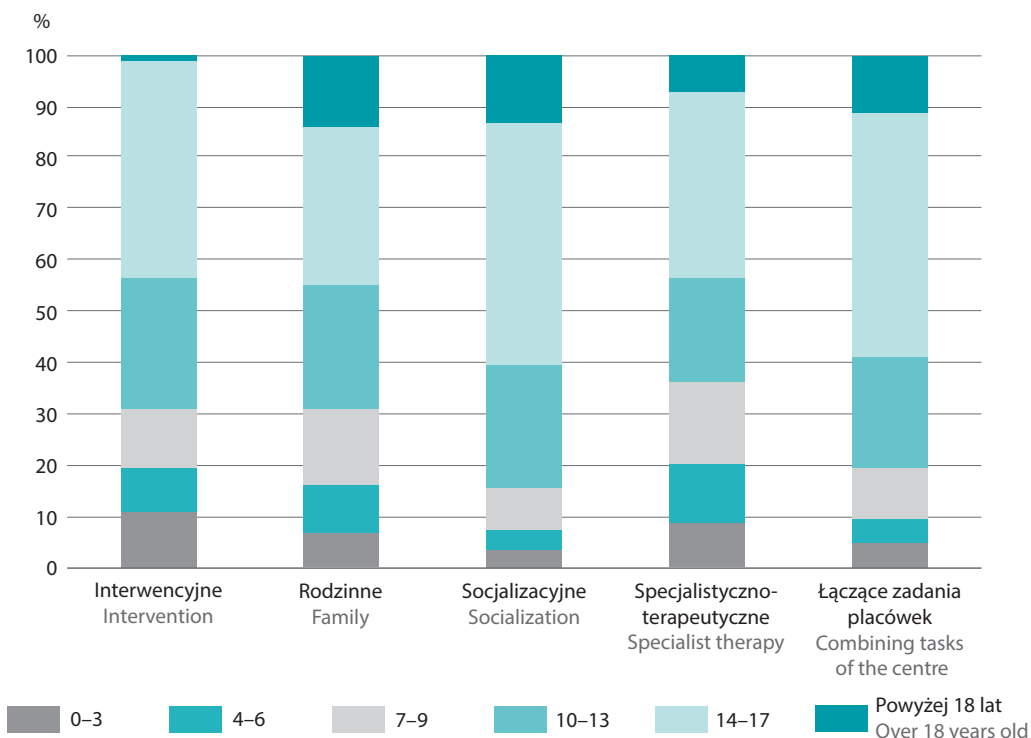
- rodzinne – 1,5 tys. (1,8 tys. w ciągu roku),
- socjalizacyjne – 11,2 tys. (14,9 tys. w ciągu roku),
- interwencyjne – 0,6 tys. (1,6 tys. w ciągu roku),
- specjalistyczno-terapeutyczne – 0,3 tys. (0,4 tys. w ciągu roku),
- łącząca zadania – 2,7 tys. (4,1 tys. w ciągu roku):
 - część socjalizacyjna – 2,0 tys. (2,7 tys. w ciągu roku),
 - część interwencyjna – 0,5 tys. (1,1 tys. w ciągu roku),
 - część specjalistyczno-terapeutyczna – 0,3 tys. (0,4 tys. w ciągu roku).

Ponadto w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych przebywało 269 dzieci (319 w ciągu roku), natomiast w ośrodkach preadopcyjnych odpowiednio: 49 i 146 dzieci.

Podobnie jak w latach poprzednich, w instytucjonalnej pieczy zastępczej, według stanu na 31 grudnia 2018 r., umieszczono więcej chłopców (8,8 tys.) niż dziewczynek (7,8 tys.), co daje wskaźnik feminizacji⁴ równy 88,9, podczas gdy dla całego społeczeństwa w wieku 0-24 wyniósł on 95,1.

⁴ Wskaźnik feminizacji określa liczbę kobiet w danej populacji przypadającą na 100 mężczyzn.

Wykres 2. Dzieci i młodzież w placówkach opiekuńczo-wychowawczych według grup wiekowych w 2018 r.
 Chart 2. Children and youth in care and education centres by age in 2018

Najmłodsi wychowankowie (do lat 6) stanowili 10,3% ogółu dzieci umieszczonych w placówkach pieczy instytucjonalnej. Nieco niższy odsetek stanowiły dzieci w wieku 7-9 lat (9,4%) a wyższy – osoby powyżej 18 r. (12,1%)⁵. Najliczniejszą grupę tworzyli wychowankowie w wieku 14-17 lat (44,8%) oraz 10-13 lat (23,3% ogółu wychowanków).

Jedynie 3,0% (0,5 tys.) wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej było sierotami biologicznymi, a 18,4% (3,1 tys.) – półsierotami. Wynika z tego, że 4/5 dzieci umieszczonych w placówkach posiadało obydwoje rodziców, którzy mimo wszystko nie zdołali lub też nie chcieli właściwie wypełniać funkcji wychowawczych.

Osoby niepełnosprawne, tj. posiadające prawne potwierdzenie niepełnosprawności, stanowiły 12,1% wychowanków pieczy instytucjonalnej (2,0 tys. osób), natomiast przewlekłe choroby, których choroba trwała sześć miesięcy lub dłużej – 12,2% wychowanków (2,0 tys. osób).

W ciągu 2018 r. 4,4 tys. wychowanków w wieku do 18 lat opuściło instytucjonalną pieczę zastępczą (w 2017 r. – 4,6 tys.), w tym 4,2 tys. – placówki opiekuńczo-wychowawcze. Według typów placówek, jak co roku, najwyższy wskaźnik ruchu dzieci do 18 roku życia⁶ wystąpił w placówkach interwencyjnych (odchodzący to 61,9% wychowanków), co należy uznać za zrozumiałe z uwagi na tymczasowy charakter opieki, jaką zapewnia dziecku tego typu placówka⁷. Niższy wskaźnik dotyczył placówek łączących zadania (29,9%), socjalizacyjnych (17,2%) oraz specjalistyczno-terapeutycznych (17,0%). Natomiast w placówkach

⁵ Dla porównania w całej populacji w wieku 0-24 lat, dzieci do lat 6 stanowiły 27,3%, w grupie 7-9 lat – 12,7%, 10-13 lat – 16,2%, 14-17 lat – 14,6%, natomiast osoby pełnoletnie – 29,3%.

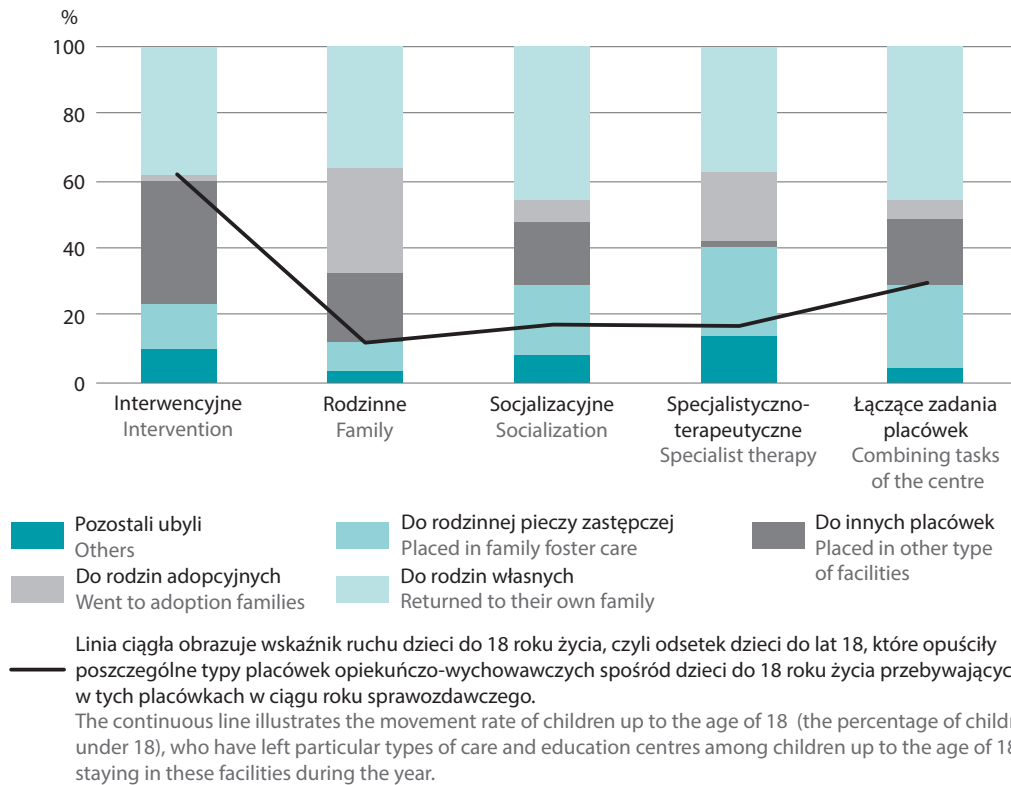
⁶ Wskaźnik ruchu dzieci do 18 roku życia rozumiany jest jako odsetek dzieci do lat 18, które opuściły poszczególne rodzaje placówek całodobowych spośród dzieci do 18 roku życia przebywających w tych placówkach w ciągu roku sprawozdawczego.

⁷ Pobyt dziecka w placówce interwencyjnej nie powinien być dłuższy niż 3 miesiące. Po tym czasie dziecko powinno powrócić do rodziny naturalnej, zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, rodzinie adopcyjnej lub w innej placówce instytucjonalnej pieczy zastępczej.

rodziny, zapewniających względnie stabilne środowisko wychowawcze, wskaźnik ruchu dzieci wyniósł 12,1% (wykres 3).

Wykres 3. Dzieci do 18 roku życia, które odeszły z placówek opiekuńczo-wychowawczych w ciągu 2018 roku (dane w %)

Chart 3. Children up to age of 18 who left round-the clock centres during the 2018 (in%)

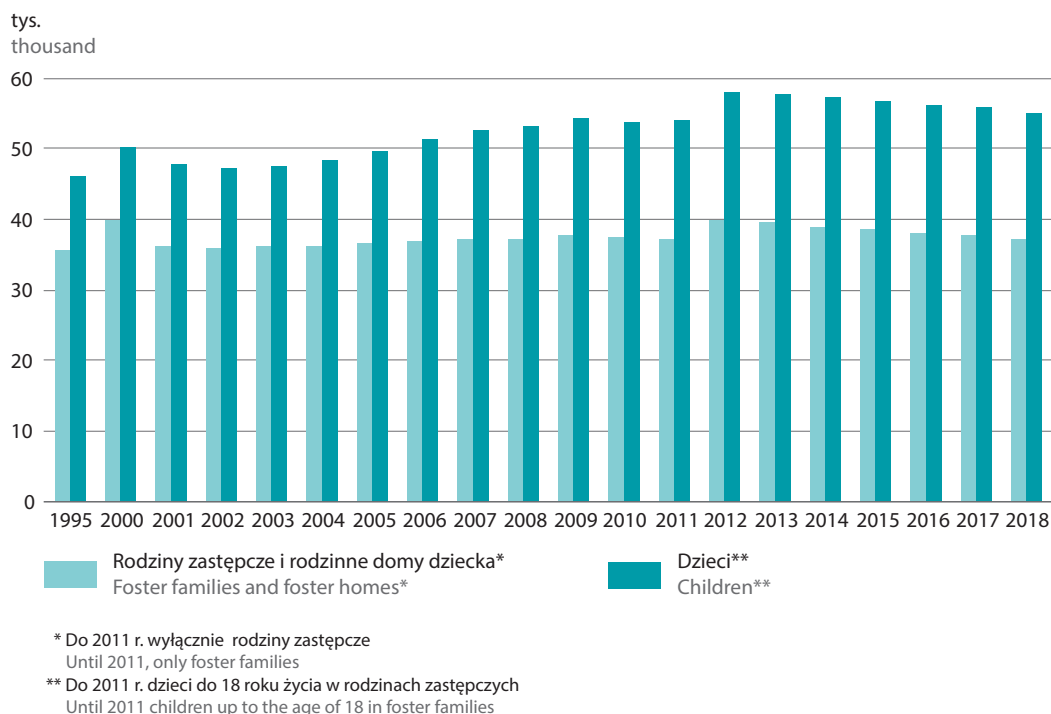
Spośród wszystkich dzieci do 18 roku życia, które opuściły placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej w ciągu roku, najwięcej, bo 42,6% wychowanków powróciło do rodzin własnych (1,9 tys.), 8,0% znalazło opiekę w rodzinach adopcyjnych (0,3 tys.), a 19,1% umieszczono w rodzinnej pieczy zastępczej (0,8 tys.). 22,3% dzieci zmieniło miejsce pobytu na inną placówkę instytucjonalnej pieczy zastępczej (1,0 tys.), co oznacza, że nadal pozostali w instytucjonalnym systemie opieki. Pozostałe 8,0% dzieci opuściło placówkę z innych przyczyn (0,4 tys.).

Ponadto 2,3 tys. pełnoletnich wychowanków opuściło pieczę instytucjonalną, z czego 48,4% założyło w ciągu roku sprawozdawczego własne gospodarstwo domowe.

W 2018 r. placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej w swojej działalności wspierane były pracą 1,4 tys. wolontariuszy.

Większość dzieci objęta opieką zastępczą przebywała w **pieczy rodzinnej**, której formami są: rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka. W końcu 2018 r. funkcjonowało 36,5 tys. rodzin zastępczych oraz 613 rodzinnych domów dziecka (w 2017 r. rodzin zastępczych było 37,2 tys., co oznacza spadek o 0,7 tys., natomiast rodzinnych domów dziecka 571 – wzrost o 42).

Wykres 4. Rodzinna piecza zastępcza
Chart 4. Family foster care

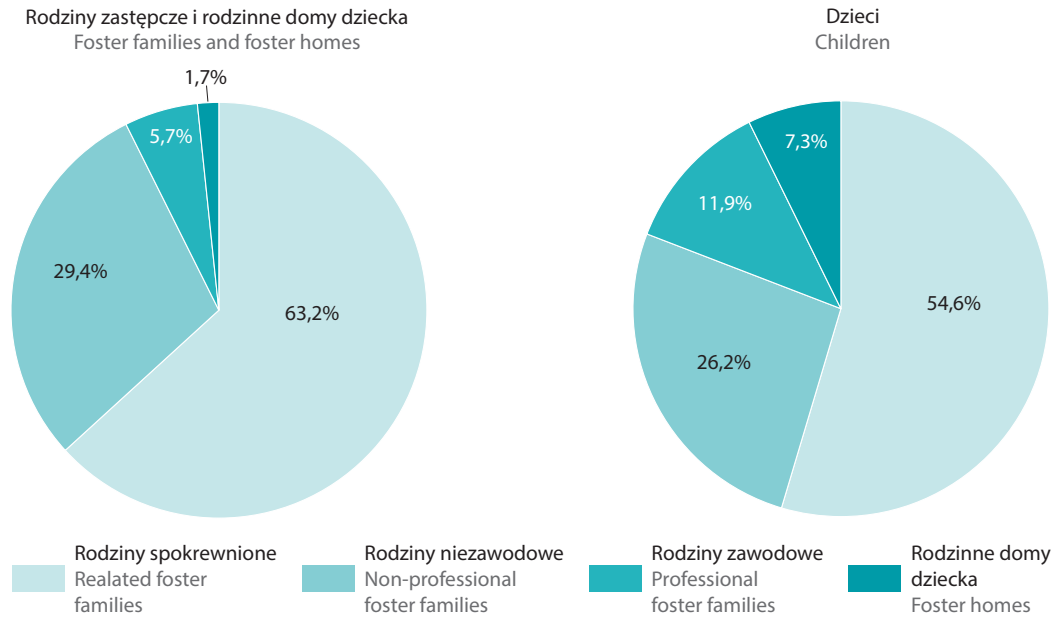

Większość rodzin zastępczych stanowiły rodziny spokrewnione – 64,3% ogółu, dalej rodziny niezawodowe 29,9% i rodziny zawodowe – 5,8%. Uwzględniając całość pieczy rodzinnej stanowiły one odpowiednio: 63,2%, 29,4% 5,7%, podczas gdy rodzinne domy dziecka – jedynie 1,7% (wykres 5).

W ramach rodzin zawodowych najliczniej reprezentowane były rodziny zawodowe „zwykłe” (66,4%), następnie rodziny o charakterze pogotowia rodzinnego (22,1%). Stosunkowo nieliczne były rodziny specjalistyczne (11,5%).

Wykres 5. Struktura rodzinnej pieczy zastępczej według liczby rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz liczby dzieci w 2018 r.

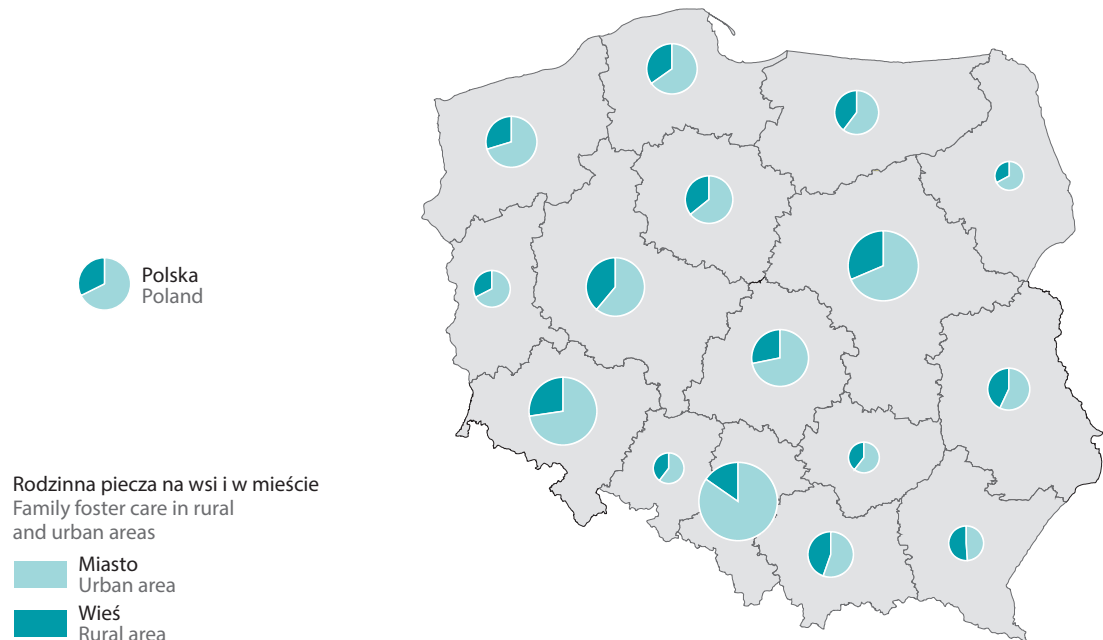
Chart 5. The structure of family foster care by number of foster families and foster homes and number of children in 2018

Zdecydowana większość rodzin zastępczych (24,8 tys.) i rodzinnych domów dziecka (326) – (łącznie 67,7%) funkcjonowała w miastach, na wsi odnotowano odpowiednio: 11,7 tys. oraz 287 (mapa 2 i wykres 6).

Mapa 2. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w podziale na miasto i wieś w 2018 r.

Map 2. Foster families and Foster homes in urban and rural areas in 2018

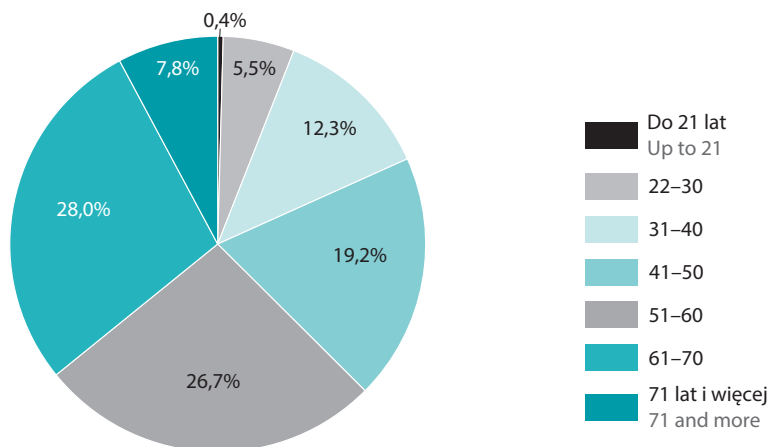
Wykres 6. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w miastach i na wsi *
 Chart 6. Family foster care in urban and rural areas

* Do 2011 r. wyłącznie rodziny zastępcze
 * Until 2011, only foster families

Często (45,0% przypadków) funkcję rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka pełniła osoba samotna (16,7 tys.). 7,8% ogółu rodzin zastępczych (głównie spokrewnionych) i RDD było prowadzonych przez osoby w wieku powyżej 70 lat, a zaledwie 0,4% – przez osoby poniżej 21 roku życia. Osoby w wieku 22-70 lat stanowiły 91,8% (wykres 7).

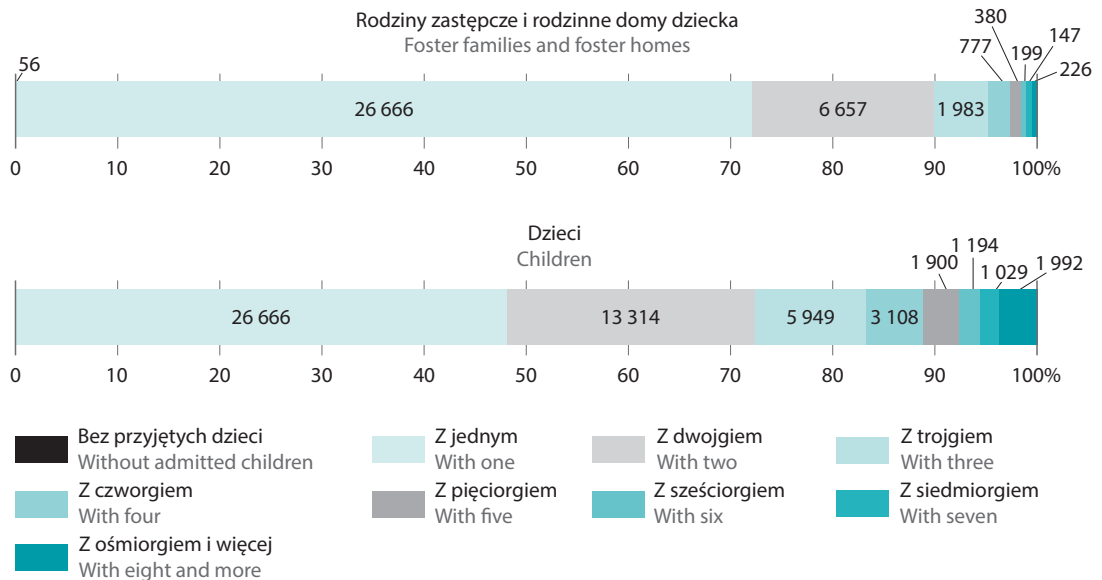
Wykres 7. Osoby prowadzące rodzinną pieczę zastępczą według wieku w 2018 r.
 Chart 7. Persons running family foster care by age in 2018

Najwięcej rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka (26,7 tys., tj. 71,9%) miało na wychowaniu jedno dziecko, liczba rodzin wychowujących dwoje dzieci stanowiła 17,9% ogółu rodzin (6,7 tys.), udział rodzin z trojgiem dzieci wynosił 5,3% (2,0 tys.), z czworgiem i więcej – 4,7% (1,7 tys.). 68,2% rodzinnych domów dziecka wychowywało sześcioro lub więcej dzieci. Cała rodzinna pieczę zastępcza według liczby przyjętych dzieci została przedstawiona na wykresie 8.

Wykres 8. Rodzinna piecza zastępcza według liczby przyjętych dzieci (liczba rodzin zastępczych i RDD oraz liczba dzieci) w 2018 r.

Chart 8. Family foster care by number of taken children (number of foster families and foster homes and number of children) in 2018

Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka zapewniły opiekę 45,1 tys. dzieci do 18 roku życia oraz 10,0 tys. dzieci w wieku 18-24 (kontynuującym naukę). W porównaniu do 2017 r. liczba dzieci w wieku 0-17 lat w rodzinnej pieczy zastępczej zmniejszyła się o 0,6 tys. (spadek o 1,3%), a w wieku 18-24 lata minimalnie spadła.

Wśród dzieci przebywających w 2018 r. w rodzinnej pieczy zastępczej, najmniej było dzieci najmłodszych, tj. w przedziale wiekowym 0-3 lata (4,4 tys., co stanowiło 7,9%), wychowanków w wieku 4-6 lat (5,2 tys., tj. 9,4%) oraz osób w wieku 18-24 lata⁸ – 10,0 tys., tj. 18,2%. Największy odsetek stanowiły dzieci w wieku 7-13 lat (19,6 tys., tj. 35,6%) oraz 14-17 lat (16,0 tys., tj. 28,9%).

Po raz pierwszy w swoim życiu do pieczy zastępczej trafiło 8,0 tys. dzieci, spośród których 40,7% umieszczonych zostało w rodzinach spokrewnionych.

W rodzinnej pieczy zastępczej przebywało łącznie 6,0 tys. dzieci posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, co stanowiło 10,9% wszystkich podopiecznych, wobec 3%⁹ dzieci niepełnosprawnych w całej populacji.

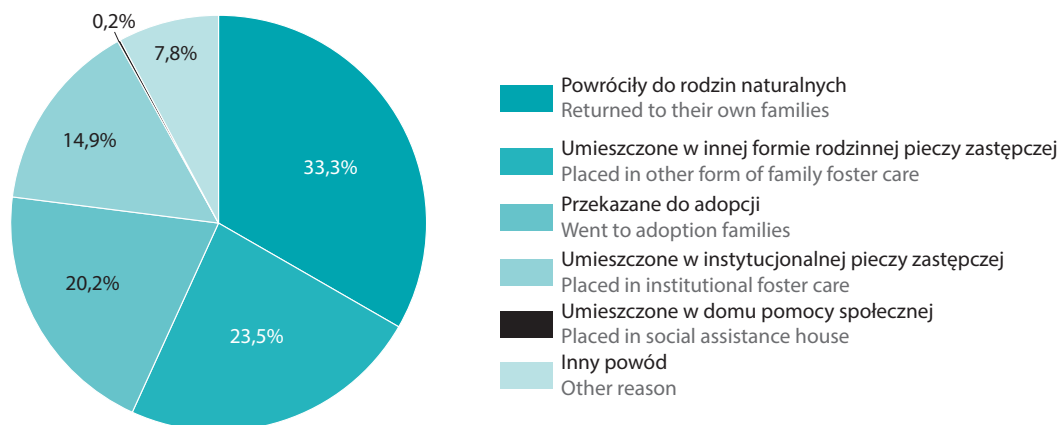
8 Od wejścia w życie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, osoba, która osiągnęła pełnoletność, może przebywać w dotychczasowej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, jeżeli kontynuuje naukę, jednak nie dłużej niż do ukończenia 25. roku życia. Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej, która do 2011 r. regulowała kwestie opieki zastępczej, osoba pełnoletnia mogła przebywać w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, do czasu ukończenia szkoły, w której rozpoczęła naukę przed uzyskaniem pełnoletności.

9 Źródło: Europejskie Ankietowe Badanie Zdrowia za 2014 r.

W roku sprawozdawczym 2018 rodzinną pieczę zastępczą opuściło 6,0 tys. wychowanków do 18 roku życia. Z tej liczby 33,3% (2,0 tys.) powróciło do rodziny naturalnej, 20,2% (1,2 tys.) trafiło do adopcji, 23,5% (1,4 tys.) umieszczono w innej rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka, 14,9% trafiło do instytucjonalnej pieczy zastępczej (0,9 tys.), a pozostałe 8,1% dzieci (0,5 tys.) opuściło placówki z innego powodu (wykres 9).

Wykres 9. Dzieci do 18 roku życia, które opuściły rodzinną pieczę zastępczą w 2018 r.

Chart 9. Children up to the age of 18 who left family foster care in 2018

Ponadto rodzinną pieczę zastępczą opuściło 4,0 tys. wychowanków powyżej 18 roku życia. Z tej zbiorowości 68,5% osób usamodzielniało się, a wśród usamodzielnionych 80,3% wychowanków założyło w ciągu roku sprawozdawczego własne gospodarstwo domowe.

1.1 Porównania międzywojewódzkie pieczy zastępczej

1.1 Interoivodship comparison of foster care

W 2018 r. liczba placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej w stosunku do funkcjonujących pod koniec 2017 roku placówek całodobowych dla dzieci i młodzieży spadła o 3. W stosunku do 2010 roku liczba placówek wzrosła o 50% a w odniesieniu do 2005 roku – o 73%. Nowe placówki powstały w 2018 r. w 6 województwach – najczęściej przybyło w województwach: kujawsko-pomorskim (9) i śląskim (7). Spadek zaobserwowano w 9 województwach, w tym największy w dolnośląskim (5), Liczba placówek nie zmieniła się w województwie podkarpackim.

Największą liczbę placówek, podobnie jak w 2017 roku, odnotowano w 3 województwach: śląskim (161; 13,8%), dolnośląskim (135 placówek, co stanowiło 11,6% ogółu), mazowieckim (127; 10,9%). Najmniejsza liczba placówek funkcjonowała w województwach: opolskim (24; 2,1%) i podlaskim (26; 2,2%).

Wskaźniki dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi według województw w 2018 r.

Wyszczególnienie	Dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej ¹	Rozwody ²	Udział dzieci w opiece rodzinnej ³ (%)	Dzieci w pieczy zastępczej ⁴
Polska	2,1	1,6	77,7	8,6
Dolnośląskie	3,3	1,9	76,9	12,8
Kujawsko-pomorskie	2,8	1,6	72,7	9,9
Lubelskie	2,2	1,5	78,6	7,6
Lubuskie	2,3	1,6	80,6	11,2
Łódzkie	2,4	1,5	79,3	10,2
Małopolskie	1,3	1,3	77,8	4,9
Mazowieckie	1,5	1,8	77,8	6,1
Opolskie	2,6	1,5	75,2	10,7
Podkarpackie	1,4	1,2	72,4	5,1
Podlaskie	1,7	1,5	78,0	7,0
Pomorskie	1,9	1,5	80,7	9,2
Śląskie	2,7	1,8	75,8	10,9
Świętokrzyskie	2,3	1,4	75,3	7,8
Warmińsko-mazurskie	2,9	1,7	76,8	11,8
Wielkopolskie	1,4	1,7	82,0	7,0
Zachodniopomorskie	2,9	1,9	80,4	13,5

1. Liczba dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej w wieku 0-17 w przeliczeniu na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat.
2. Liczba rozwodów na 1 tys. ludności.
3. Udział procentowy dzieci w wieku 0-17 lat objętych rodzinnymi formami opieki zastępczej (placówki rodzinne i rodzinna piecza zastępcza) w liczbie dzieci w wieku 0-17 lat przebywających w pieczy zastępczej (instytucjonalna i rodzinna piecza zastępcza).
4. Liczba dzieci w wieku 0-17 lat objętych pieczą zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat.

Występuje silna dodatnia korelacja pomiędzy liczbą dzieci w opiece zastępczej na 1 tys. ludności w poszczególnych województwach, a wskaźnikiem rozwodów (współczynnik korelacji 0,7).

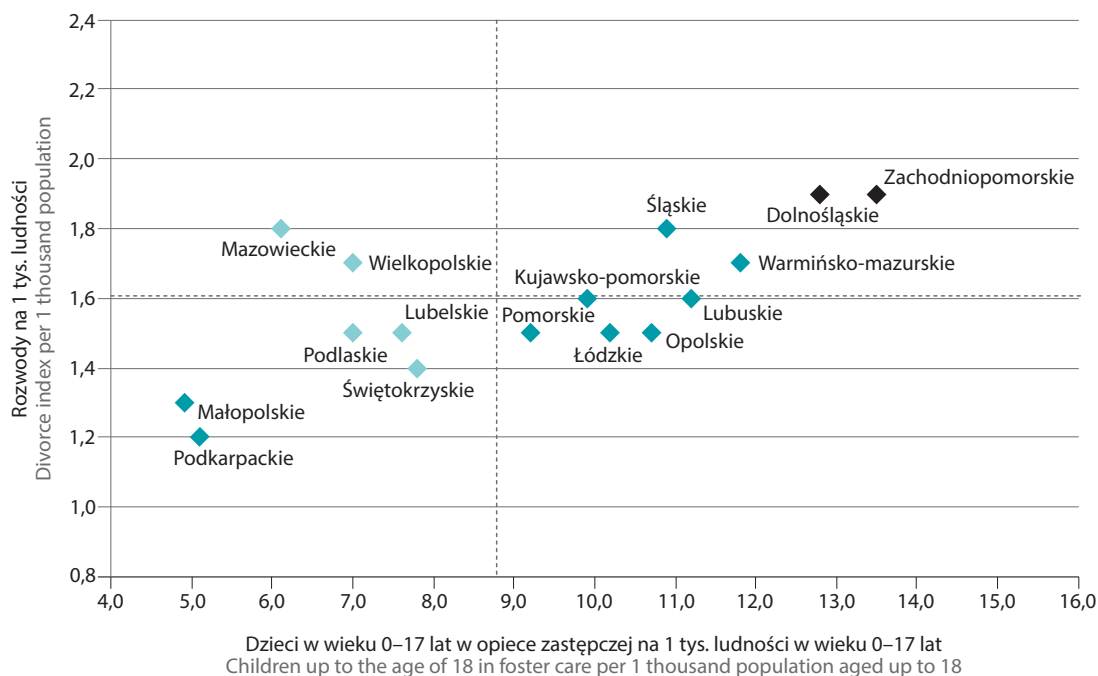
Istnienia korelacji między obu zmiennymi nie należy jednak interpretować w ten sposób, że pierwsza zmienna jest bezpośrednią przyczyną drugiej lub odwrotnie, ale w taki, że obie zmienne na określonym terenie przyjmują odpowiednio wartości wyższe lub niższe niż średnia dla kraju. Mają więc prawdopodobnie wspólny zespół przyczyn warunkujących ich poziom.

Wskaźnik rozwodów na 1 tys. mieszkańców wyniósł w skali kraju średnio 1,6, ale pomiędzy województwami był zróżnicowany od 1,2 w województwie podkarpackim i 1,3 w województwie małopolskim do 1,9 w województwach: dolnośląskim i zachodniopomorskim. Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0-17 lat przebywających w opiece zastępczej w stosunku do liczby ludności w wieku 0-17 lat w kraju wyniósł przeciętnie 8,6 na 1 tys. mieszkańców w wieku 0-17 lat, jednak wahał się od 4,9 w województwie małopolskim i 5,1 w województwie podkarpackim do 13,5 w województwie zachodniopomorskim i 12,8 w województwie dolnośląskim.

Województwa można podzielić na grupy w zależności od wskaźnika liczby dzieci objętych opieką zastępczą i wskaźnika rozwodów (wykres 10).

Wykres 10. Wskaźnik rozwodów a udział dzieci w wieku 0-17 lat objętych opieką zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat w 2018 r.

Chart 10. Divorce index to the share of children up to the age of 18 in foster care per 1 thousand population aged up to 18 in 2018

W pierwszej grupie znalazły się województwa o jednocześnie najwyższym wskaźniku rozwodów (od 1,9 na 1 tys. mieszkańców) i najwyższym wskaźniku liczby dzieci (co najmniej 12,8 na 1 tys. dzieci) w opiece zastępczej (województwa: dolnośląskie i zachodniopomorskie).

Druga grupa to siedem województw (pomorskie, kujawsko-pomorskie, łódzkie, opolskie, śląskie, lubuskie i warmińsko-mazurskie) o ponadprzeciętnej wartości wskaźnika dzieci objętych opieką zastępczą (od 9,2 w województwie pomorskim do 11,8 w województwie warmińsko-mazurskim). W grupie tej wskaźnik rozwodów był zróżnicowany i wyniósł od 1,5 w województwach: łódzkim, opolskim i pomorskim do 1,8 w województwie śląskim.

Trzecia grupa, obejmująca 5 województw (mazowieckie, wielkopolskie, podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie), charakteryzowała się niższym od przeciętnej wskaźnikiem liczby dzieci w opiece zastępczej (od 6,1 w województwie mazowieckim do 7,8 w województwie świętokrzyskim) i zróżnicowanym wskaźnikiem rozwodów na 1 tys. ludności (od 1,4 w województwie świętokrzyskim do 1,8 w województwie mazowieckim).

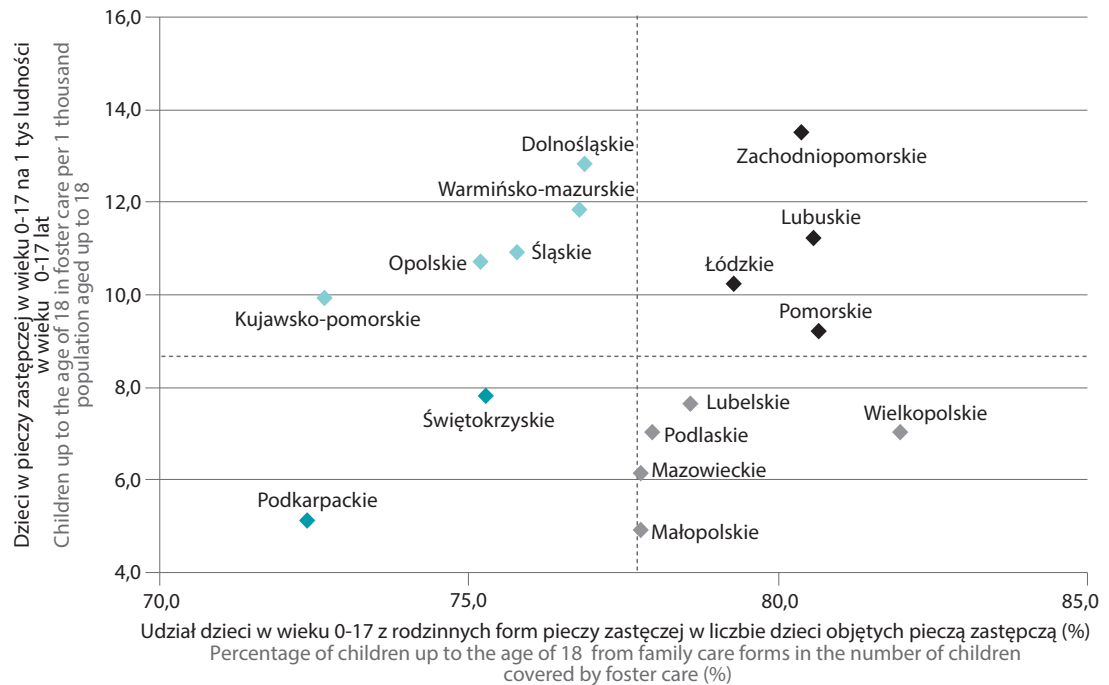
W grupie czwartej znalazły się 2 województwa: podkarpackie i małopolskie zarówno o najniższej wartości wskaźnika liczby dzieci w opiece zastępczej (odpowiednio: 5,1 i 4,9), jak i najniższym wskaźniku rozwodów na 1 tys. ludności (1,2 w województwie podkarpackim i 1,3 w województwie małopolskim).

Poniżej poddano analizie rodzinne formy opieki zastępczej, obejmujące placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego (placówki rodzinne w ramach pieczy instytucjonalnej) oraz rodzinną pieczę zastępczą, które stwarzają najkorzystniejsze dla dziecka środowisko wychowawcze. W przeciwieństwie do pozostałych typów placówek (interwencyjnych, socjalizacyjnych, specjalistyczno-terapeutycznych, łączących zadania), w placówkach rodzinnych, przebywało znacznie mniej wychowanków (przeciętnie 6,4 na placówkę), a w rodzinach zastępczych umieszczano nie więcej niż 3 dzieci (w rodzinnych domach dziecka do 8), z możliwością odstępstwa od tej zasady w przypadku liczniejszego rodzeństwa.

W całej Polsce liczba dzieci w wieku 0-17 umieszczonych w opiece zastępczej kształtowała się na poziomie 8,6 na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat, natomiast dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej stanowiły 77,7% ogólnej liczby dzieci objętych wszystkimi formami pieczy zastępczej (podobnie jak w 2017 r.). Wystąpiły istotne różnice pomiędzy województwami (wykres 11).

Wykres 11. Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0-17 lat objętych pieczą zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat a udział procentowy dzieci z rodzinnych form pieczy zastępczej (RDD + rodziny zastępcze + placówki rodzinne) w liczbie dzieci objętych pieczą zastępczą w 2018 r.

Chart 11. The index of children up to the age of 18 covered by foster care per 1 thousand population aged up to 18 to the percentage of children from family care forms (foster homes + foster families + family centres) in the number of children covered by foster care in 2018

Województwa należące do pierwszej grupy: podkarpackie i świętokrzyskie charakteryzowały się zarówno niższym niż przeciętnie w Polsce wskaźnikiem liczby dzieci objętych opieką zastępczą, jak i udziałem dzieci z rodzinnych form opieki.

Do drugiej grupy zaliczono województwa: kujawsko-pomorskie, opolskie, śląskie, warmińsko-mazurskie i dolnośląskie, w których liczba dzieci w pieczy zastępczej na 1 tys. ludności była wyższa od średniej dla Polski, ale udział dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej kształtował się poniżej przeciętnej.

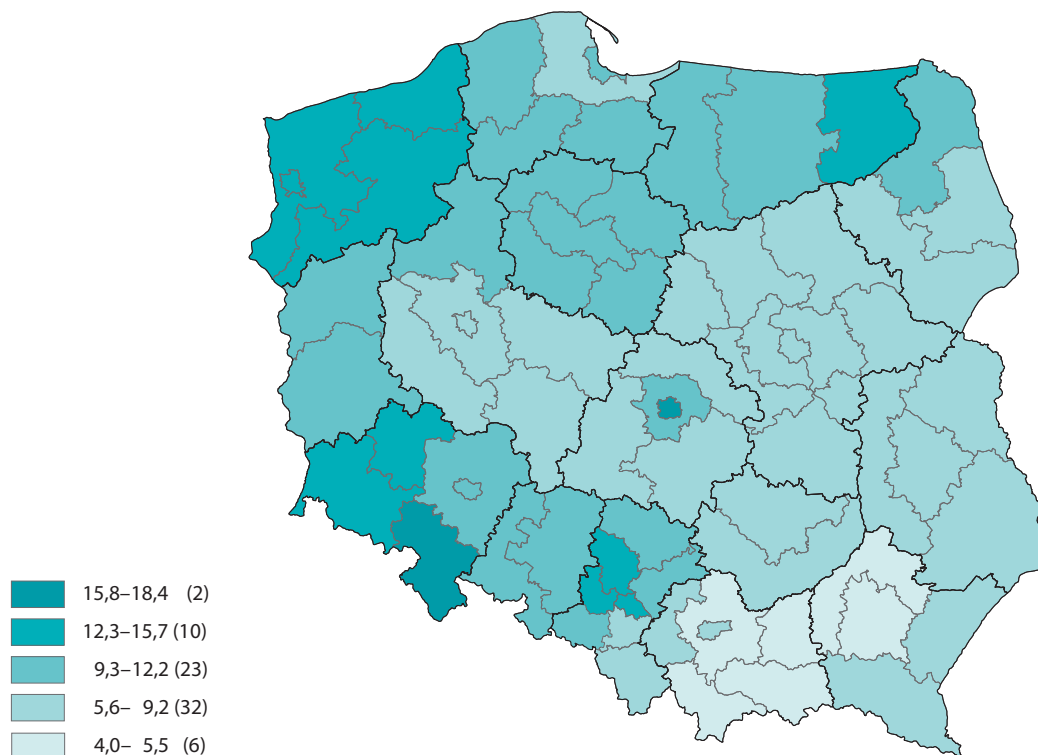
W województwach: małopolskim, mazowieckim, podlaskim, lubelskim i wielkopolskim wskaźnik dzieci w pieczy zastępczej w wieku 0-17 na 1 tys. ludności do 18 roku życia był niższy od przeciętnej dla Polski, a jednocześnie dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej stanowiły wyższy niż przeciętnie dla Polski odsetek wszystkich umieszczonych w pieczy zastępczej w tych województwach.

Pozostałe 4 województwa: pomorskie, łódzkie, lubuskie i zachodniopomorskie, tworzą czwartą grupę, która charakteryzowała się wyższą niż średnia dla Polski wartością wskaźnika dzieci w pieczy zastępczej, a z drugiej strony ponadprzeciętnym udziałem dzieci z rodzinnych form opieki.

Warto dokładniej przeanalizować zróżnicowanie regionalne posługując się siecią podregionów – NUTS 3 (mapa 3).

Mapa 3. Dzieci w wieku 0-17 lat umieszczone w opiece zastępczej na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat według podregionów w 2018 r.

Map 3. Children up to the age of 18 in foster care per 1 thousand population aged up to 18 by subregions in 2018

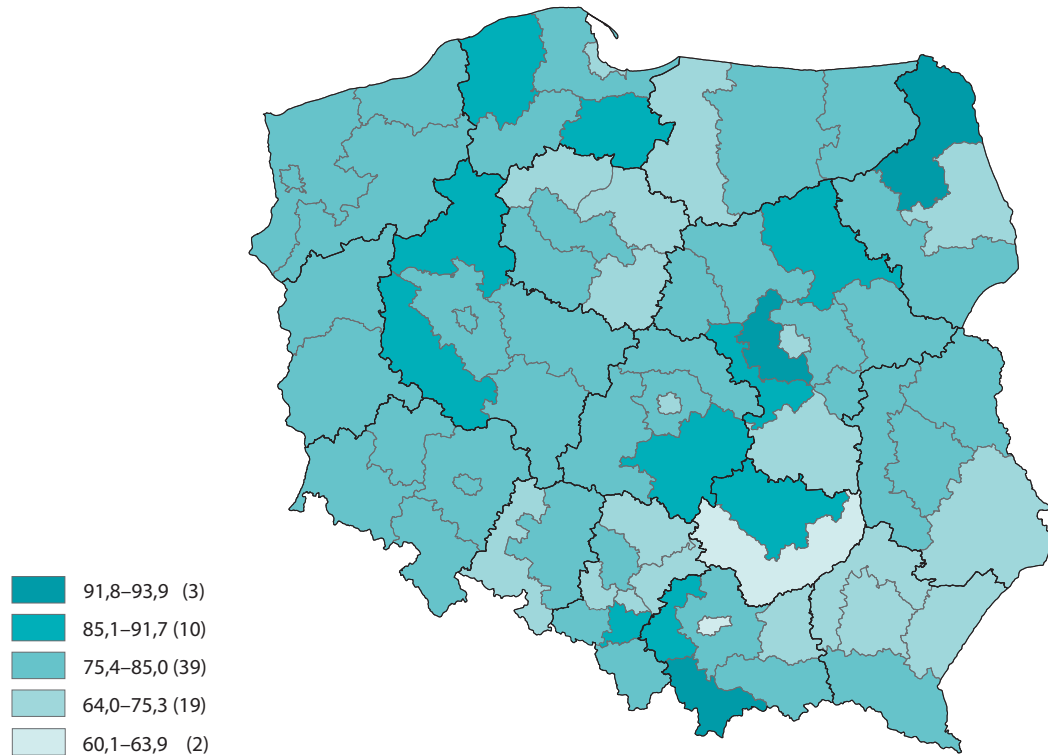

Podobnie jak w 2018 roku, do opieki zastępczej częściej trafiały dzieci w podregionach Polski północnej i zachodniej oraz w podregionach województwa śląskiego i w Łodzi. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w podregionie wałbrzyskim (18,4) i w Łodzi (15,8). Najniższy, poniżej 5 dzieci na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat udział wychowanków objętych opieką zastępczą, odnotowano w południowo-wschodniej części kraju (podregiony: krakowski, rzeszowski, tarnowski, nowosądecki, tarnobrzeski, nowotarski).

Udział procentowy dzieci korzystających z rodzinnych form opieki (mapa 4), przyjął najwyższe wartości w tych samych, co w 2018 roku trzech podregionach: nowotarskim, suwalskim i warszawskim zachodnim. Z drugiej strony w Krakowie i podregionie sandomiersko-jędrzejowskim odsetek dzieci z placówek rodzinnych lub rodzinnej pieczy zastępczej spośród wszystkich przebywających w pieczy zastępczej wychowanków w wieku 0-17 lat był najniższy i zbliżony poziomem do roku 2018.

Mapa 4. Udział procentowy dzieci w wieku 0-17 lat korzystających z rodzinnych form opieki wśród dzieci w wieku 0-17 lat objętych opieką zastępczą według podregionów w 2018 r.

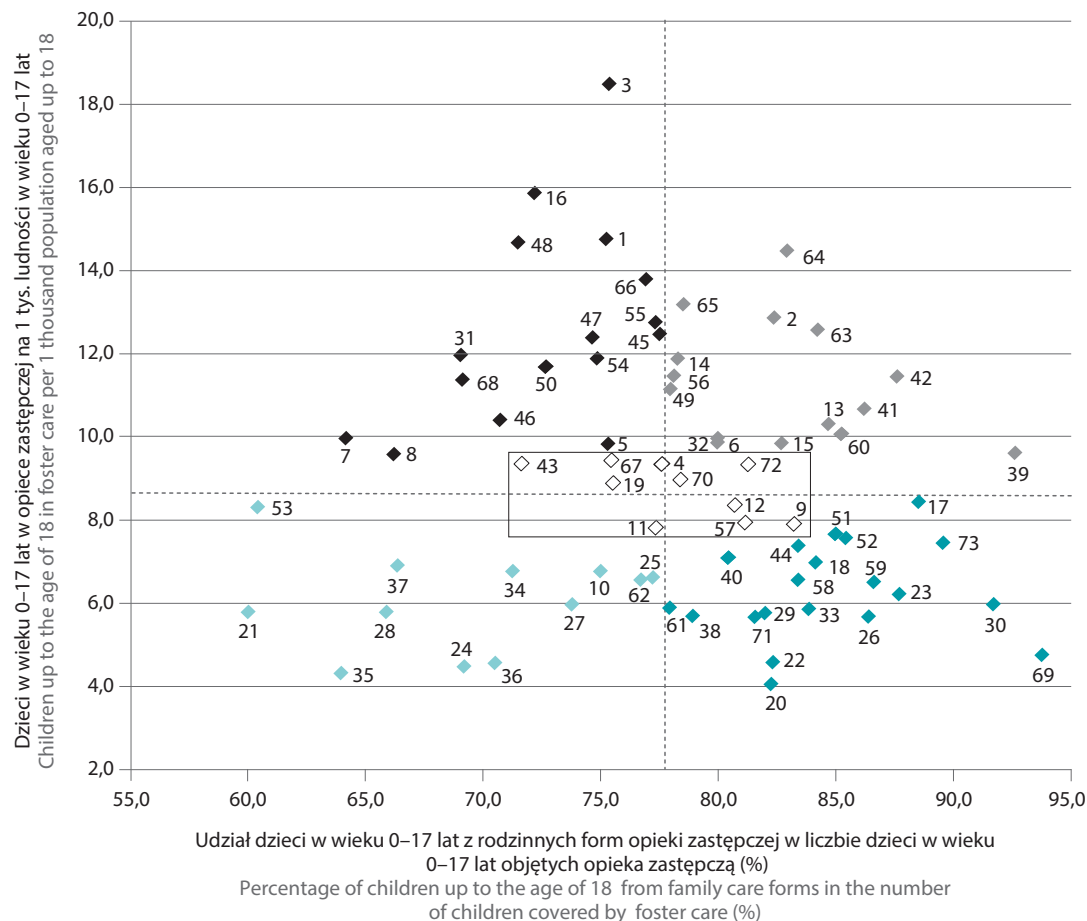
Map 4. The percentage of children up to the age of 18 in family forms of care among children up to the age of 18 covered by foster care by subregions in 2018

Ponadto łączna analiza udziału procentowego dzieci korzystających z rodzinnych form opieki i wskaźnika liczby dzieci objętych opieką zastępczą pozwala poklasyfikować podregiony według wartości obu wskaźników w relacji do średnich dla Polski (wykres 12 i mapa 5).

Wykres 12. Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0-17 lat objętych opieką zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat a udział procentowy dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej w liczbie dzieci objętych opieką zastępczą według podregionów w 2018 r.

Chart 12. The index of children up to the age of 18 covered by foster care per 1 thousand population aged up to 18 to the percentage of children from family care forms in the number of children covered by foster care by subregions in 2018

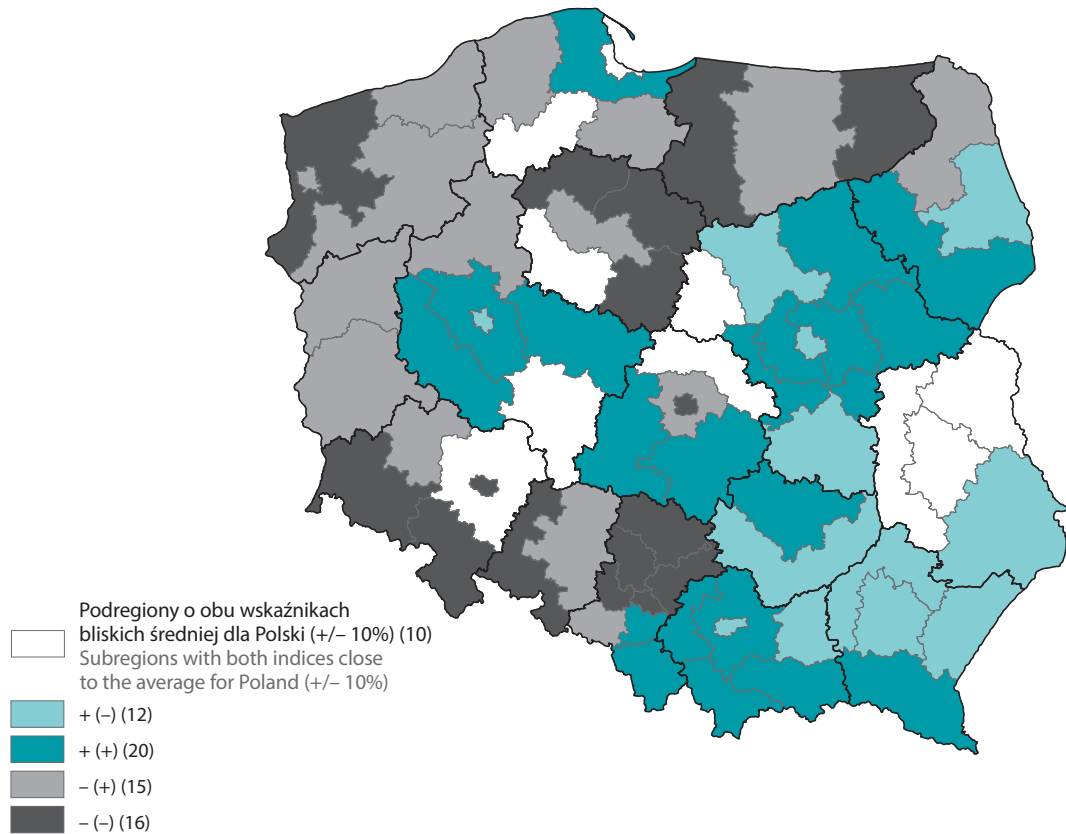
Podregion 1 – jeleniogórski
Podregion 2 – legnicko-głogowski
Podregion 3 – wałbrzyski
Podregion 4 – wrocławski
Podregion 5 – m. Wrocław
Podregion 6 – bydgosko-toruński
Podregion 7 – grudziądzki
Podregion 8 – wrocławski
Podregion 9 – biały
Podregion 10 – chełmsko-zamojski
Podregion 11 – lubelski
Podregion 12 – puławski
Podregion 13 – gorzowski
Podregion 14 – zielonogórski
Podregion 15 – łódzki
Podregion 16 – m. Łódź
Podregion 17 – piotrkowski
Podregion 18 – sieradzki
Podregion 19 – skierniewicki
Podregion 20 – krakowski
Podregion 21 – m. Kraków
Podregion 22 – nowosądecki
Podregion 23 – oświęcimski
Podregion 24 – tarnowski
Podregion 25 – ciechanowski

Podregion 26 – ostrołęcki
Podregion 27 – radomski
Podregion 28 – m. st. Warszawa
Podregion 29 – warszawski wschodni
Podregion 30 – warszawski zachodni
Podregion 31 – nyski
Podregion 32 – opolski
Podregion 33 – krośnieński
Podregion 34 – przemyski
Podregion 35 – rzeszowski
Podregion 36 – tarnobrzeczki
Podregion 37 – białostocki
Podregion 38 – łomżyński
Podregion 39 – suwalski
Podregion 40 – gdański
Podregion 41 – słupski
Podregion 42 – starogardzki
Podregion 43 – trójmiejski
Podregion 44 – bielski
Podregion 45 – bytomski
Podregion 46 – częstochowski
Podregion 47 – gliwicki
Podregion 48 – katowicki
Podregion 49 – rybnicki
Podregion 50 – sosnowiecki

Podregion 51 – tyski
Podregion 52 – kielecki
Podregion 53 – sandomiersko-jędrzejowski
Podregion 54 – elbląski
Podregion 55 – ełcki
Podregion 56 – olsztyński
Podregion 57 – kaliski
Podregion 58 – koniński
Podregion 59 – leszczyński
Podregion 60 – piłski
Podregion 61 – poznański
Podregion 62 – m. Poznań
Podregion 63 – koszaliński
Podregion 64 – szczecinecko-pyrzycki
Podregion 65 – m. Szczecin
Podregion 66 – szczeciński
Podregion 67 – inowrocławski
Podregion 68 – świecki
Podregion 69 – nowotarski
Podregion 70 – plocki
Podregion 71 – siedlecki
Podregion 72 – chojnicki
Podregion 73 – żyrardowski

Mapa 5. Dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w wieku 0-17 lat na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat a udział wychowanków placówek rodzinnych lub rodzinnej pieczy zastępczej w liczbie wychowanków ogółem według podregionów w 2018 r.

Map 5. Children up to the age of 18 in family and institutional foster care per 1 thousand population aged up to 18 and the share of residents of family centres or family foster care in the total number of residents by subregions in 2018

+ liczba dzieci w opiece zastępczej poniżej średniej krajowej number of children in foster care below national average
- liczba dzieci w opiece zastępczej powyżej średniej krajowej number of children in foster care above national average
(+) udział dzieci z rodzinnych form opieki powyżej średniej krajowej share of children in family forms of care above national average
(-) udział dzieci z rodzinnych form opieki poniżej średniej krajowej share of children in family forms of care below national average

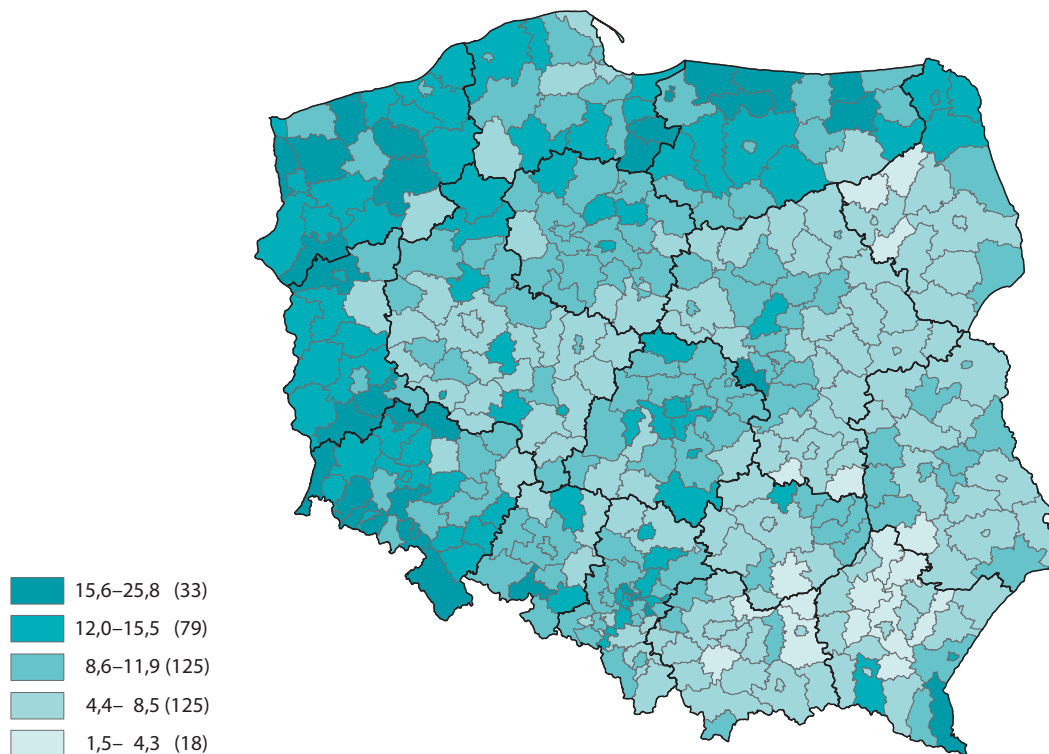
Podregiony, w których jednocześnie mamy do czynienia z niższym od przeciętnej wskaźnikiem dzieci objętych opieką zastępczą przy wyższym od średniej krajowej udziale rodzinnych form opieki (oznaczone ciemnym turkusowym), występują w pasie Polski południowej od podregionu bielskiego i tyskiego po podregion krośnieński (z pominięciem Krakowa) oraz w pasie podregionów Polski centralnej i wschodniej od podregionu leszczyńskiego w województwie wielkopolskim do podregionu łomżyńskiego (z wyłączeniem Poznania, Warszawy, podregionu ciechanowskiego, białostockiego oraz Łodzi). Taką charakterystykę ma także podregion gdański. Oznaczone kolorem jasnym turkusowym podregiony charakteryzujące się niższym od przeciętnej dla Polski wskaźnikiem dzieci w pieczy zastępczej i niższym od średniej wskaźnikiem dzieci z rodzinnych form opieki, występują głównie w Polsce południowo-wschodniej od podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego do podregionu chełmsko-zamojskiego. Taką charakterystykę mają również Kraków, Warszawa, Poznań oraz podregiony: białostocki, ciechanowski, radomski.

Podregiony oznaczone ciemnym odcieniem koloru szarego, obok wyższej niż przeciętna liczby dzieci w pieczy zastępczej, charakteryzują się dodatkowo niższym od średniej odsetkiem dzieci przebywających w placówkach rodzinnych lub rodzinnej pieczy zastępczej. Najwyższe wartości liczby dzieci w pieczy

zastępczej na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat wystąpiły (podobnie jak w latach poprzednich) w podregionie wałbrzyskim i w Łodzi. Należy zaznaczyć, że podregiony ziem zachodnich i północnych (z wyjątkiem podregionu gdańskiego), oznaczone na mapie i wykresie odcieniami koloru szarego, cechuje wyższy niż średnia krajowa odsetek dzieci w pieczy zastępczej na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat.

Warto zwrócić uwagę na 10 podregionów: bialski, chojnicki, kaliski, puławski, płocki, wrocławski, lubelski, skierniewicki, inowrocławski i Trójmiasto, dla których oba wskaźniki przyjęły wartości w przedziale +/- 10% od średniej (na mapie i wykresie oznaczone kolorem białym).

Mapa 6. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka na 10 tys. ludności według powiatów w 2018 r.
Map 6. Foster families and foster homes per 10 thousand by powiats in 2018

W 2018 r., podobnie jak w latach poprzednich, na 10 tys. ludności Polski przypadało średnio 10 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka. Powiaty o najwyższej wartości wskaźnika (co najmniej 12,0) występowały głównie w zachodniej i północnej części kraju. Najmniej rodzin zastępczych na 10 tys. ludności (w przedziale od 1,5 do 4,3) funkcjonowało w powiatach zlokalizowanych w województwach: podkarpackim, małopolskim i podlaskim oraz w powiatach: szydłowieckim, janowskim, lipskim, średzkim i buskim (mapa 6).

Rozdział 2.

Chapter 2.

Adopcje

Adoptions

W 2018 r. ogółem orzeczono ponad 2,7 tys. adopcji, w tym 36 **przysposobień** przez osoby zamieszkałe za granicą. W liczbie tej zawierają się orzeczenia dotyczące adopcji dzieci opuszczających instytucjonalną i rodzinną pieczę zastępczą. W stosunku do 2017 r. zarówno liczba adopcji ogółem, jaki i przez osoby zamieszkałe za granicą spadła, odpowiednio o 205 i 101. Spadek liczby przysposobień małoletnich mieszkających w Polsce przez kandydatów z innych krajów związany jest z decyzją dotyczącą ograniczania adopcji z przemieszczeniem dzieci poza granice Polski (w 2017 r. przeprowadzono 137 adopcje zagraniczne, rok wcześniej – 286).

Analiza z punktu widzenia wieku przysposobionych dzieci wskazuje, że podobnie jak w 2017 r., najwięcej orzeczeń dotyczyło dzieci małoletnich do pierwszego roku życia (14,9%) oraz do 2 roku życia (11,6%). Od lat utrzymuje się tendencja, że im młodsze dziecko, tym większą ma szansę na przysposobienie. Wraz z rosnącym wiekiem dziecka udział procentowy w liczbie adopcji ogółem maleje, z wyjątkiem dzieci w ostatniej wyróżnionej w statystyce resortu sprawiedliwości grupy wiekowej tj. „ponad 15 lat”, która jest kategorią szerszą, niż poprzednie. W 2018 r. osoby zamieszkałe za granicą adoptowały dzieci w różnym wieku, w tym tylko troje powyżej 12 roku życia.

Statystyka adopcji międzynarodowych wskazuje, że w 2018 roku krajem rodziców adopcyjnych najczęściej były Stany Zjednoczone Ameryki.

W 2018 r. do rodzin adopcyjnych trafiło ponad 0,3 tys. dzieci z instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz ok. 1,2 tys. z rodzinnej pieczy zastępczej. Stanowiły one odpowiednio: 8,0% i 20,2% wszystkich dzieci w wieku do 18 r.ż. opuszczających pieczę zastępczą w ciągu roku.

Rozdział 3. Chapter 3.

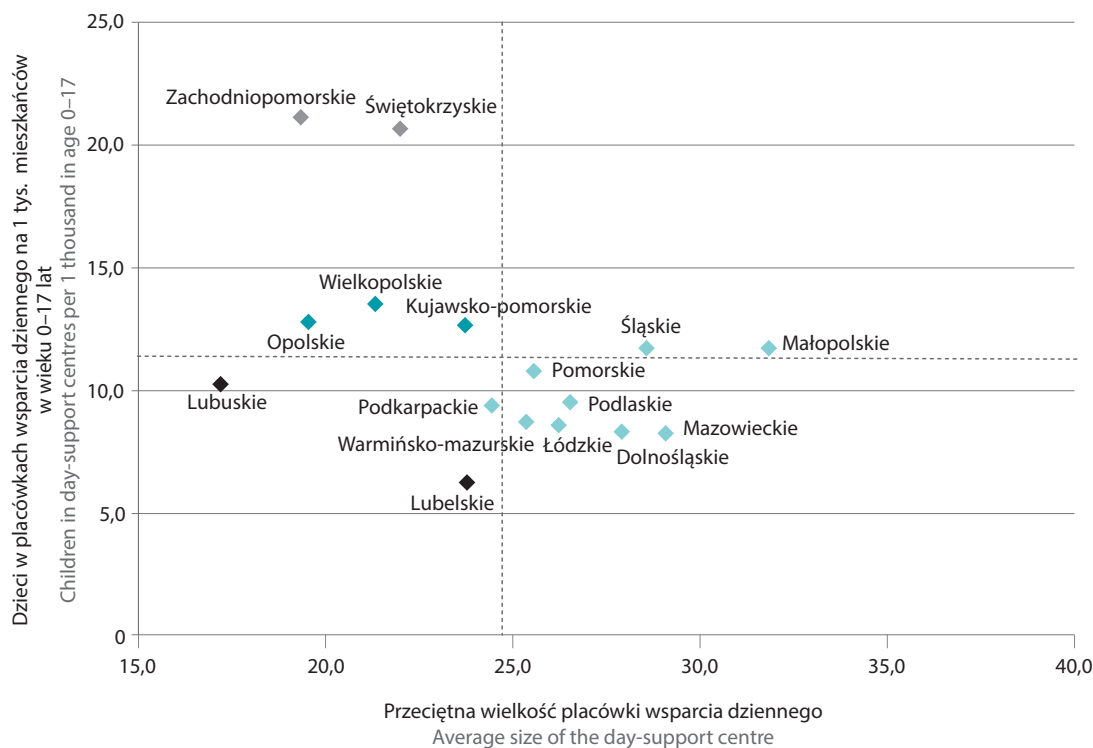
Wspieranie rodziny Family support

Z punktu widzenia wzmocnienia opiekuńczo-wychowawczych funkcji rodziny, ważną rolę odgrywają **placówki wsparcia dziennego**. W 2018 r. funkcjonowały 3063 placówki (o 146 więcej niż w 2017 r.), w tym 2 142 opiekuńcze, 405 specjalistycznych, 297 placówek prowadzonych w formie pracy podwórkowej oraz 219 w połączonych formach.

Podobnie jak w latach poprzednich, dla 52% (w 2017 r. dla 55%) placówek dziennych, organem prowadzącym był samorząd gminny, powiatowy lub wojewódzki. Pozostałe prowadzone były m.in. przez stowarzyszenia, kościoły, fundacje i organizacje społeczne.

Ze wszystkich zbadanych placówek wsparcia dziennego skorzystało w ciągu 2018 r. 112,8 tys. dzieci i młodzieży, w tym 19,7 tys. (17,5% ogółu korzystających) – z placówek specjalistycznych. W przeliczeniu na 1 tys. ludności Polski w wieku 0-17 lat, z placówek wsparcia dziennego (w ostatnim dniu roku) korzystało prawie 11 dzieci.

Wykres 13. Dzieci w placówkach wsparcia dziennego na 1 tys. mieszkańców a wielkość placówki w 2018 r.
Chart 13. Children in day-support centres per 1 thousand population to the size of the centre in 2018

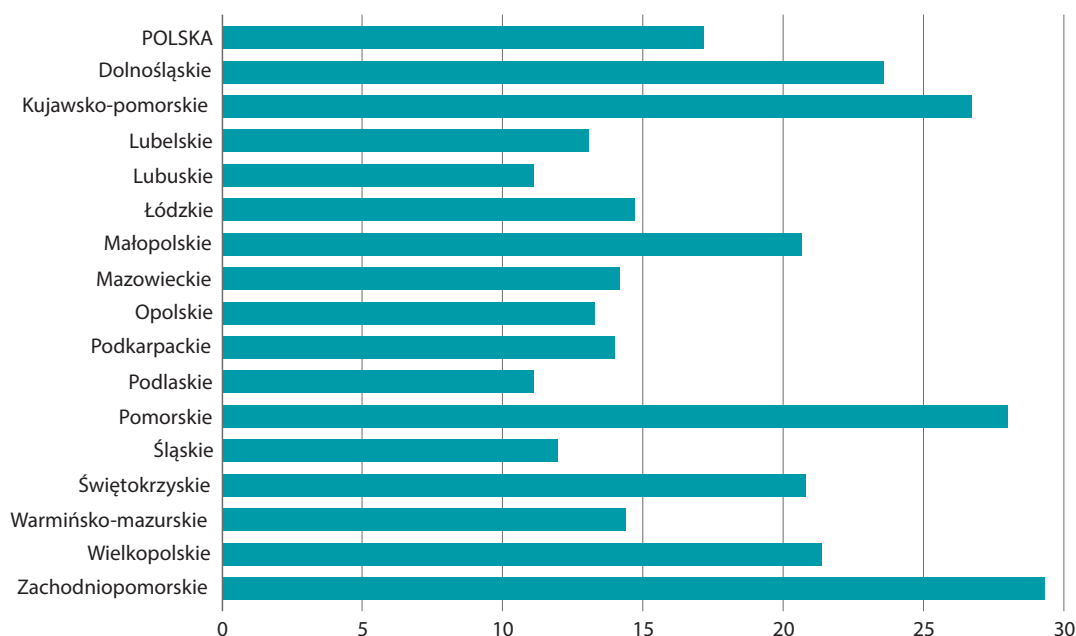
Dziewięć województw (wykres 13) tworzyło dość zwartą grupę, w której na każdy tysiąc osób w wieku 0-17 lat przypadło mniej dzieci korzystających z placówek wsparcia dziennego, niż średnio w Polsce

(województwa: mazowieckie, dolnośląskie, łódzkie, warmińsko-mazurskie, podlaskie, pomorskie) lub ich liczba (w województwie małopolskim i śląskim) była minimalnie wyższa, a jednocześnie placówki te były większe¹⁰ od przeciętnej dla Polski lub minimalnie mniejsze (w województwie podkarpackim). Z kolei w województwach: opolskim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim wielkość placówki była mniejsza od średniej dla Polski, podczas gdy wskaźnik dzieci z placówek wsparcia na 1 tys. ludności w wieku 0-17 lat był wyższy od przeciętnej. Do tej grupy można dołączyć województwa zachodniopomorskie i świętokrzyskie, które charakteryzują się bardzo wysoką wartością wskaźnika dzieci z placówek wsparcia dziennego – odpowiednio: 21,1 i 20,6 dzieci na 1 tys. osób w wieku 0-17 lat, przy jednocześnie znacznie niższej wielkości placówki, niż przeciętna dla Polski. Na uwagę zasługuje grupa dwóch województw (lubuskie i lubelskie), w której oba wskaźniki osiągnęły wartość niższą niż średnia dla całego kraju.

W placówkach wsparcia dziennego ogółem na jednego wolontariusza przypadało średnio 17 wychowanków. W dziewięciu województwach wskaźnik ten był niższy niż przeciętna dla kraju (od 11,1 w województwach: podlaskim i lubuskim do 14,7 w województwie łódzkim). Wśród pozostałych siedmiu województw wskaźnik osiągnął wartość od 20,7 w województwie małopolskim do 29,3 w województwie zachodniopomorskim (wykres 14).

Wykres 14. Przeciętna liczba wychowanków placówek wsparcia dziennego przypadająca na jednego wolontariusza w 2018 r.

Chart 14. Average number of residents in day-support centres per one volunteer in 2018

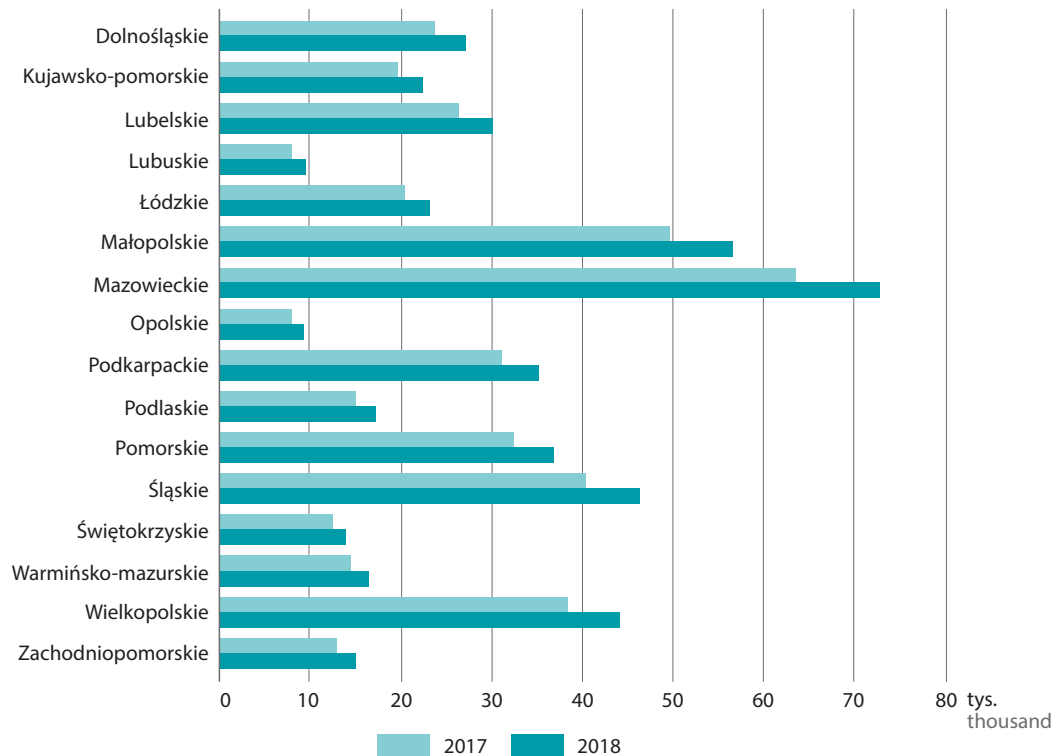
Poza placówkami wsparcia dziennego funkcję wspierającą rodziny przeżywające trudności w sprawowaniu opieki nad dziećmi pełnili również asystenci rodzin oraz rodziny wpierające. W 2018 r. 102 **rodziny wspierające** pomagały 114 rodzinom w wypełnianiu obowiązków rodzicielskich (w 2017 r. odpowiednio: 71 i 90). 3,9 tys. **asystentów rodziny** służyło pomocą 45,5 tys. rodzin zapobiegając zaistnieniu przesłanek do odebrania dzieci rodzicom i umieszczenia ich w opiece zastępczej lub umożliwiając odzyskanie władzy rodzicielskiej i powrót dzieci do rodziców (w 2017 r. odpowiednio: 4,0 tys. i 44,7 tys.). Według sprawozdawczości MRPiPS z poradnictwa specjalistycznego skorzystało 106,8 tys. rodzin (108,5 tys. w 2017 r.).

Obok funkcjonujących od lat instrumentów pomocy społecznej, na które w 2018 r. wydano łącznie 3 485,6 mln zł oraz wydatków budżetu państwa na realizację ustawy o świadczeniach rodzinnych, na które w 2018 r. wydano 10 691,6 mln zł od 1 kwietnia 2017 roku pojawił się nowy, bardzo znaczący instrument –

¹⁰ Wielkość placówki liczona jako iloraz liczby wychowanków wg stanu w dniu 31 grudnia i liczby placówek wsparcia dziennego.

program „Rodzina 500 plus”, z którego na świadczenia wychowawcze (oraz dodatki wychowawcze, dodatki do zryczałtowanej kwoty, dodatki w wysokości świadczenia wychowawczego – w ramach pieczy zastępczej) wydano w 2018 r. 22 448,2 mln zł, w tym 98,8% na świadczenie wychowawcze¹¹. W 2018 r. kontynuowano program **Karta Dużej Rodziny** oferujący rodzinom wielodzietnym tj. przynajmniej z trójką dzieci, system zniżek oraz dodatkowych uprawnień przy korzystaniu z oferty kulturalnej, rekreacyjnej, transportowej na terenie całego kraju. Około 477 tys. rodzin posiadało tę kartę (417 tys. w 2017 r.), najwięcej w województwach: mazowieckim i małopolskim (wykres 15). Oznaczało to, że karta została przyznana 873,5 tys. rodziców lub małżonków rodziców oraz 1 226,9 tys. dzieci.

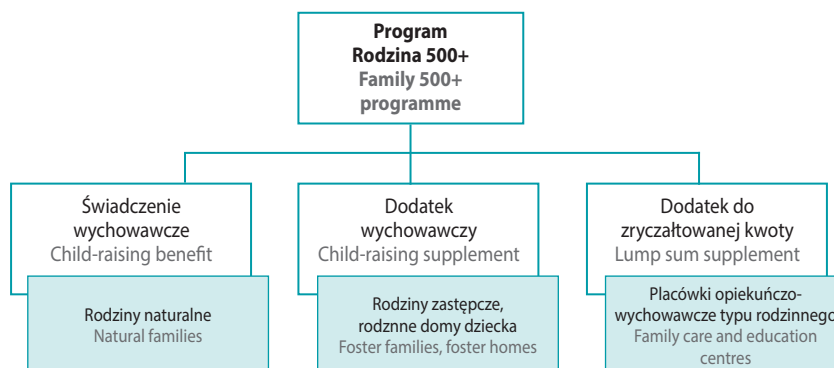
Wykres 15. Rodziny posiadające Kartę Dużej Rodziny
Chart 15. Families receiving The Large Family Card

11 Dane MRPiPS.

Rozdział 4. Chapter 4.

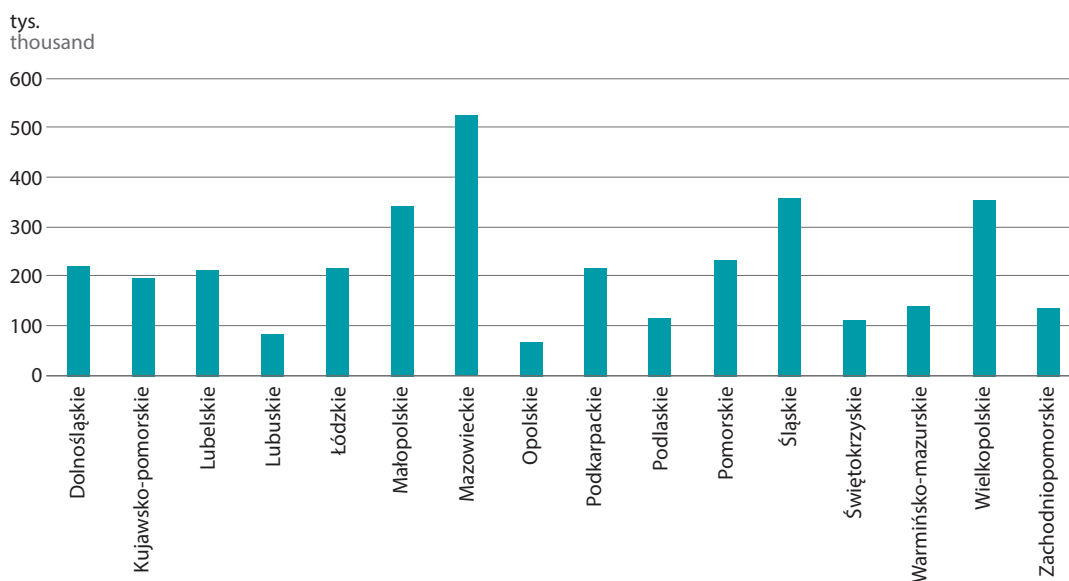
Świadczenia z programu „Rodzina 500+” "Family 500+" programme

W 2018 r. kontynuowano realizowanie zapoczątkowanego w kwietniu 2016 r. rządowego programu „Rodzina 500 plus”, będącego długofalowym wsparciem kierowanym przede wszystkim do rodzin naturalnych, ale również do rodzinnej pieczy zastępczej i placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

Wykres 16. Przeciętna miesięczna liczba dzieci, na które rodziny otrzymywały świadczenie wychowawcze z programu „Rodzina 500 plus” w 2018 r.

Chart 16. Monthly average number of children for which families received child-raising benefit from "Family 500+" programme in 2018

Świadczeniem wychowawczym w wysokości 500 zł miesięcznie objęto w 2018 r. przeciętnie 3 585,8 tys. dzieci do 18 lat w 2 378,9 tys. rodzin naturalnych. Rodziny otrzymujące świadczenie już na pierwsze dziecko stanowiły 53,7% wszystkich rodzin pobierających świadczenie, co oznacza, że spełniały one kryterium dochodowe tj. osiągały dochód na osobę nie przekraczający 800 zł. Udział tych rodzin wahał się pomiędzy poszczególnymi województwami od 45,4% w województwie mazowieckim do 66,0% w województwie świętokrzyskim.

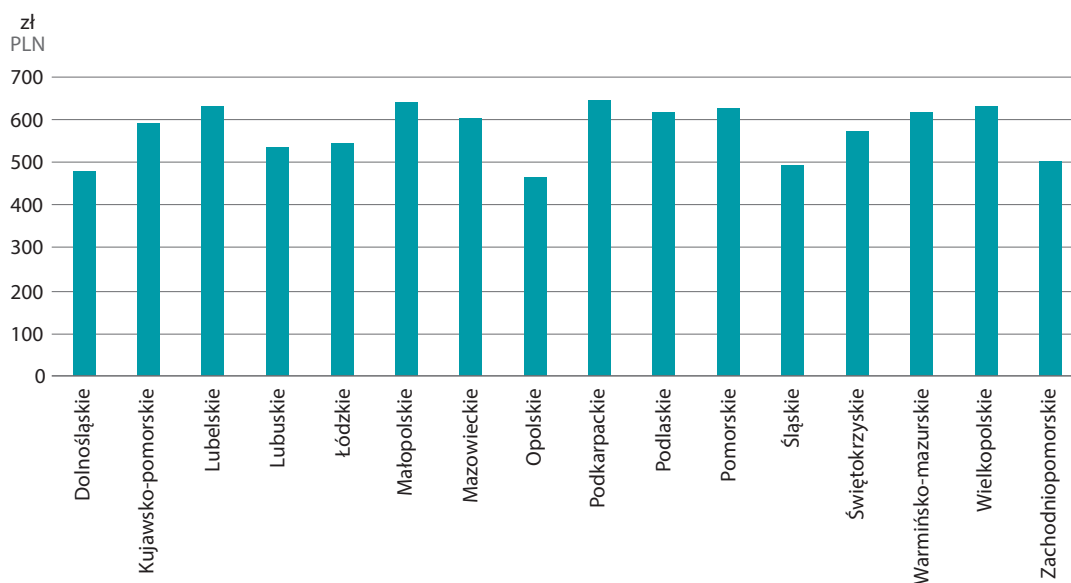
Przeciętna miesięczna liczba dzieci, na którą rodziny otrzymywały świadczenie, była najwyższa w województwie mazowieckim (529,4 tys.), śląskim (360,6 tys.), wielkopolskim (358,8 tys.) i małopolskim (344,3 tys.), najniższa zaś w województwie opolskim (72,2 tys.).

Wydatki z tytułu wypłaty świadczeń wychowawczych wyniosły 22 169,9 mln zł.

Największym natężeniem wypłat świadczenia wychowawczego w ciągu 2018 roku na 1 mieszkańca (średnia na mieszkańca powyżej 630 zł), podobnie jak w roku 2017, charakteryzowały się województwa położone wzdłuż granic Polski na wschodzie oraz południowym wschodzie: małopolskie (639), podkarpackie (646), lubelskie (631), najniższym zaś 3 województwa z Polski południowo-zachodniej (średnia na mieszkańca poniżej 500 zł): śląskie (495), dolnośląskie (477) i opolskie (465). To zróżnicowanie jest wypadkową z jednej strony odmiennej struktury rodzin i liczby dzieci na 1 tysięcy mieszkańców w poszczególnych województwach, z drugiej zaś – stosowania progu dochodowego przy kwalifikowaniu wypłaty z programu „Rodzina 500 plus” przy pierwszym dziecku.

Wykres 17. Przeciętne wydatki na świadczenia wychowawcze z programu „Rodzina 500+” na mieszkańca w 2018 r.

Chart 17. Average expenditures on child-raising benefits from “Family 500+” programme in 2018

Z dodatkowego wsparcia w wysokości 500 zł miesięcznie w postaci **dodatku wychowawczego**, w okresie od stycznia do grudnia 2018 r., przeciętnie miesięcznie korzystało 45,2 tys. dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej.

Wydatki na dodatki wychowawcze w 2018 roku wyniosły 270,2 mln zł.

Dodatek do zryczałtowanej kwoty przeciętnie miesięcznie trafiał do 1,4 tys. dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

Kwota wydatków z tego tytułu w 2018 roku wyniosła 8,1 mln zł.

Rozdział 5. Chapter 5.

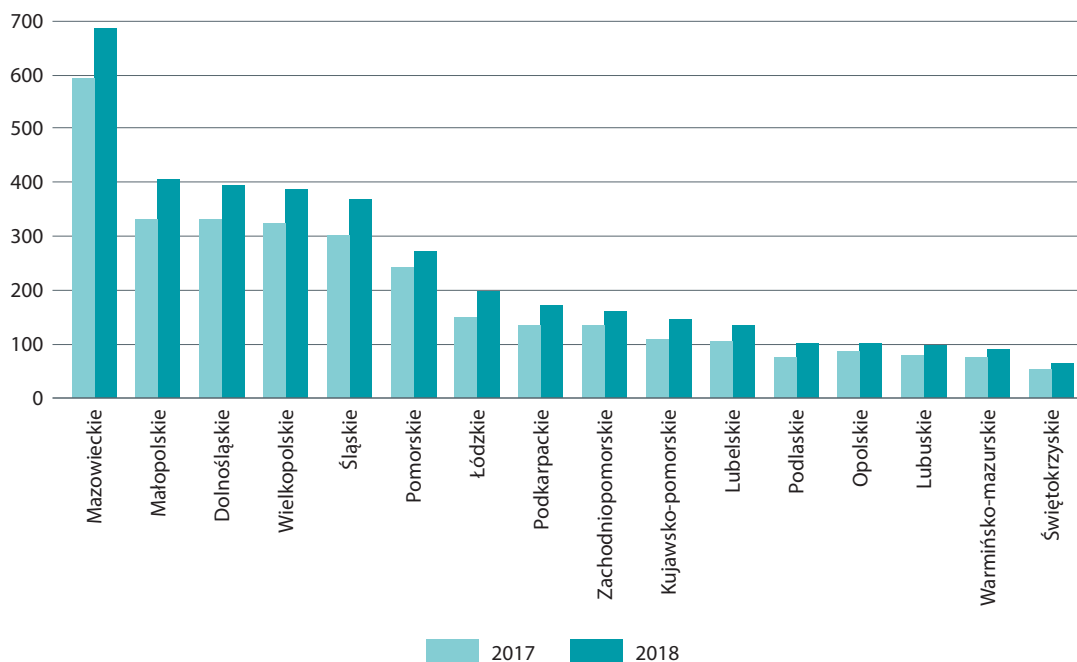
Opieka nad dzieckiem do lat 3 Care for a child up to the age of 3

Jedną z najważniejszych zasad polityki rodzinnej w Polsce jest dobro dziecka. Realizowana jest ona m.in. przez zapewnienie opieki nad dzieckiem, a rodzina uzyskuje pomoc pozwalającą na jej sprawniejsze funkcjonowanie w społeczeństwie.

W celu zaspokojenia potrzeb rodziców pragnących godzić obowiązki zawodowe i rodzinne, uchwalona została w 2011 r. ustawa o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. Ustawa ta stworzyła ramy prawne dla funkcjonowania nowych form opieki nad małymi dziećmi, takich jak: klub dziecięcy, dzienny opiekun oraz niania. Równocześnie funkcjonujące wcześniej żłobki przestały być zakładami opieki zdrowotnej.

W pierwszym kwartale 2019 roku GUS zrealizował badanie „Żłobki i kluby dziecięce” dotyczące działalności instytucjonalnych form opieki nad dziećmi do lat 3 w Polsce w 2018 r. Jego wyniki wskazują, że na koniec 2018 r. działało 3 776 **placówek opieki nad dziećmi do lat 3**, tj. o 656 więcej (21,0%) niż w 2017 r. (wykres 18).

Wykres 18. Liczba placówek dla dzieci w wieku do lat 3
Chart 18. Number of facilities for children up to the age of 3

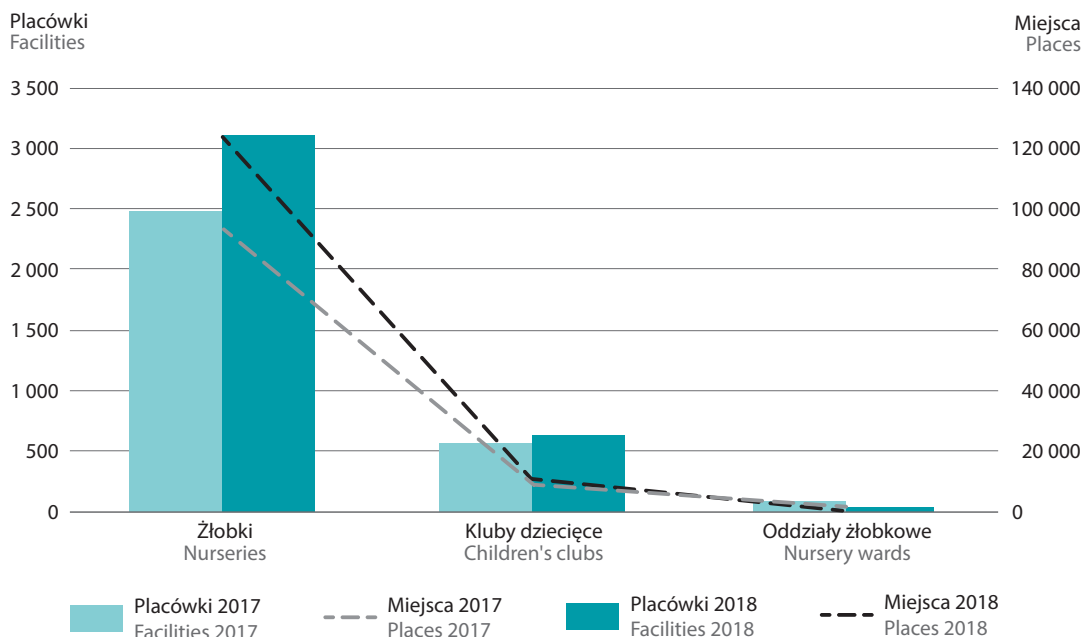
Podobnie jak w latach ubiegłych najwięcej placówek funkcjonowało w województwie mazowieckim (686) a najmniej w województwie świętokrzyskim (65).

Według stanu na 31 grudnia 2018 r., zbadane placówki – żłobki, oddziały żłobkowe, kluby dziecięce dysponowały łącznie 137,6 tys. miejsc, było to o ponad 31 tys. (29,2%) miejsc więcej niż w 2017 r.

Przyrost zarówno liczby placówek, jak i liczby miejsc dokonał się przede wszystkim dzięki żłobkom (wzrost o 622 placówki i o 31,0 tys. miejsc). W stosunku do 2017 r., udział żłobków w strukturze placówek opieki nad małymi dziećmi wzrósł z 79,6% do 82,3%, a w strukturze miejsc z 88,4% do 90,9% (wykres 19).

Kluby dziecięce były zdecydowanie mniejsze od działających żłobków i oddziałów żłobkowych. Przeciętnie dysponowały one, podobnie jak w 2017 roku – 18 miejscami. W przypadku żłobków przeciętna liczba miejsc znacznie wzrosła z 38 do 50 miejsc, w oddziałach żłobkowych pozostała na tym samym poziomie i wyniosła 32.

Wykres 19. Placówki dla dzieci w wieku do lat 3
Chart 19. Facilities for children up to the age of 3

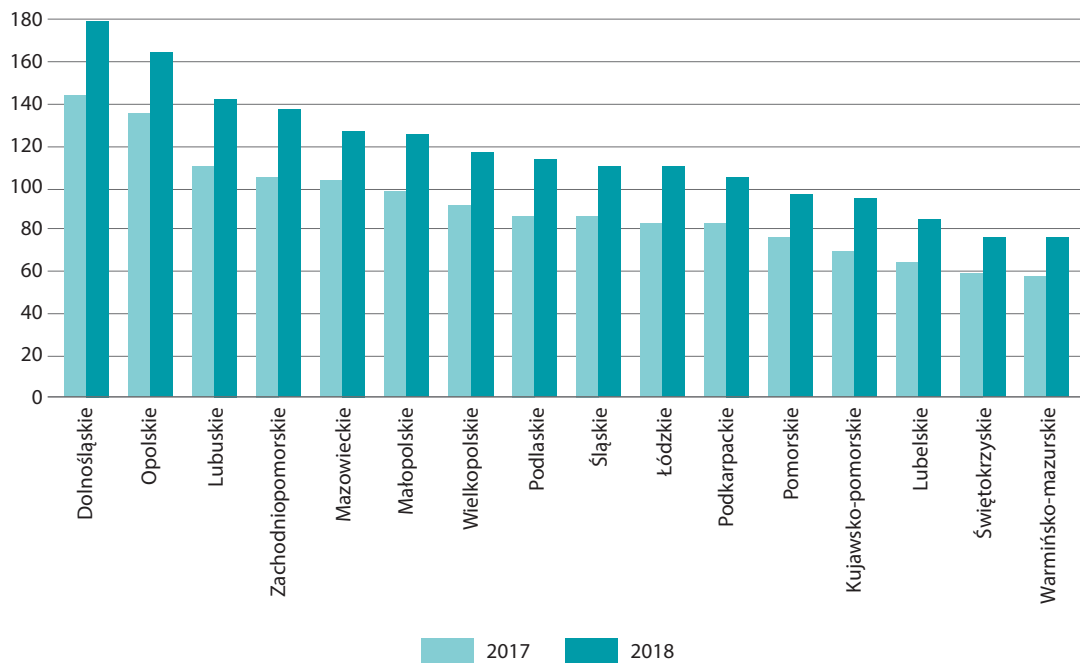
Analiza według własności zbadanych placówek wykazała, że udział placówek sektora niepublicznego systematycznie się zwiększa. W 2018 r. ponad 77% placówek opieki nad dziećmi należało do tego sektora (w 2011 r. – 47%; w 2012 r. – 54%; 2013 – 63%; 2014 – 71%, 2015 – 73%; 2016 – 75%, w 2017 – 76%). Oferowały one ok. 58% wszystkich miejsc i według stanu na 31 grudnia przebywało w nich prawie 54% dzieci objętych taką formą opieki.

W 2018 r. odnotowano 45 placówek opieki nad dziećmi do lat 3 przy zakładach pracy. Wśród nich przeważały zdecydowanie żłobki (82%) nad klubami dziecięcymi (18%). Najwięcej placówek przyzakładowych odnotowano w województwach: łódzkim (6), mazowieckim, śląskim, wielkopolskim (po 5). W województwie lubuskim nie funkcjonowała żadna przyzakładowa placówka opieki nad dziećmi do lat 3. Warto zaznaczyć także, że znaczną część placówek przyzakładowych stanowią te z sektora niepublicznego (78%).

Warto zaznaczyć, że w 2018 r. w 36% gmin w Polsce odnotowano jakąkolwiek placówkę opieki nad dziećmi do lat 3 (w 2017 było to 32,2%). Największy odsetek gmin, w których znajdował się przynajmniej jeden żłobek bądź klub dziecięcy, charakteryzował województwa: opolskie (52,1%), dolnośląskie (49,1%) i śląskie (47,9%). Najniższe wartości tego wskaźnika wystąpiły w województwach: lubelskim: (16,9%), podlaskim (20,3%) i świętokrzyskim (26,5%).

Z analizy zróżnicowania przestrzennego rozmieszczenia placówek wynika, że we wszystkich województwach przeważały żłobki jako forma sprawowania opieki nad małymi dziećmi, chociaż ich udział w strukturze badanych placówek kształtował się różnie: od 88,9% w przypadku województwa opolskiego do 70,2% w województwie pomorskim.

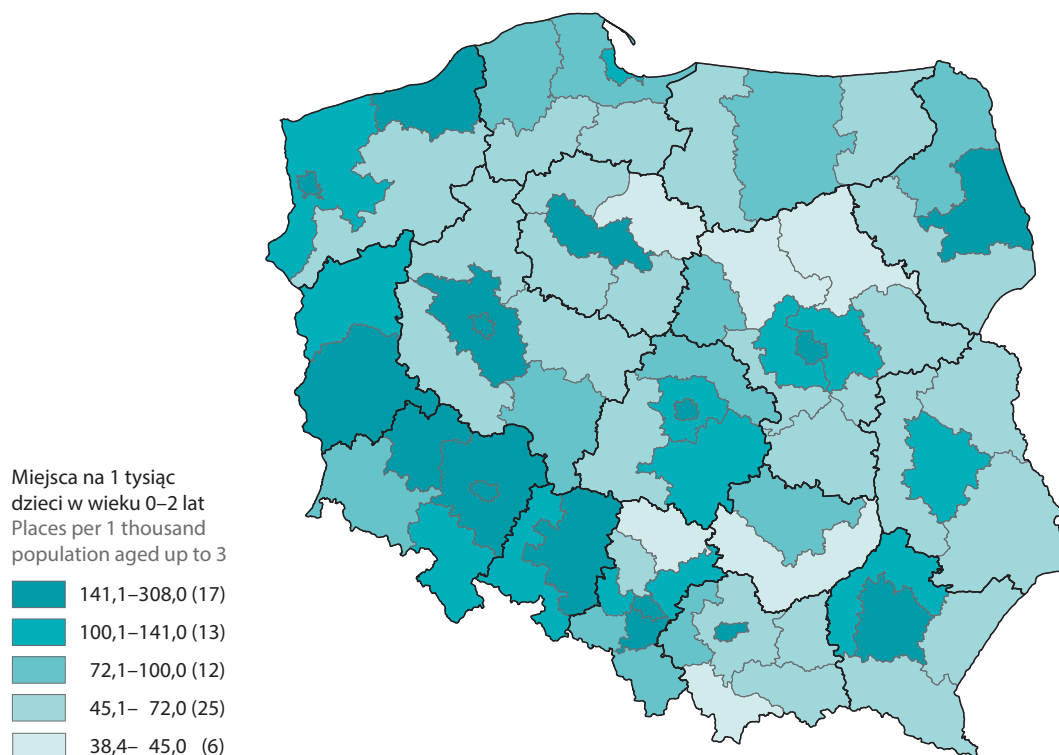
Wykres 20. Miejsca w placówkach dla dzieci w wieku do lat 3 na 1 tys. dzieci w wieku 0-2
 Chart 20. Places in facilities for children up to the age of 3 per 1 thousand population aged up to 3

Wskaźnik liczby miejsc w placówkach w przeliczeniu na 1 tys. dzieci w wieku do lat 3 ilustruje wykres 20. Wskaźnik ten wzrósł we wszystkich województwach w porównaniu z 2017 rokiem. Najwyższe wartości tego wskaźnika (wartość dla całej Polski – 117,8, w 2017 roku – 92,6) odnotowały sąsiadujące ze sobą województwa: dolnośląskie (179,1; 144,3 w 2017 r.) i opolskie (164,8; 136,3 w 2017 r.). Wysokie wskaźniki miały także województwa: lubuskie (142,2; 110,9 w 2017 r.) i zachodniopomorskie (137,6; 105,4 w 2017 r.). Z kolei najniższe wartości wskaźnika wyróżniały województwa: warmińsko-mazurskie (76,0; 58,0 w 2017 r.) i świętokrzyskie (76,6; 59,3 w 2017 r.).

Analizując dostępność opieki nad małymi dziećmi na poziomie podregionów można zauważyć, że największą liczbą miejsc w przeliczeniu na 1 tys. dzieci w wieku do lat 3 charakteryzują się kolejno największe miasta – Kraków (307,9), Wrocław (299,0), Poznań (243,2), Warszawa (209,9), Szczecin (175,8) Łódź (159,9) oraz podregiony: koszaliński (205,0), katowicki (190,7), opolski (183,1). Wysokie wartości tego wskaźnika odnotowano także w podregionach: wrocławskim (164,3), bydgosko-toruńskim (160,5), zielonogórskim (157,3), białostockim (157,3), poznańskim (156,1), legnicko-głogowskim (153,5), tyskim (152,9) oraz rzeszowskim (146,9).

Mapa 7. Dostępność¹² placówek na poziomie podregionów (NUTS 2016) w 2018 r.
 Map 7. Availability of facilities by subregions (NUTS2016) in 2018

Analiza czasu pracy badanych placówek wykazała, podobnie jak przed rokiem, że niemal wszystkie placówki publiczne (99,2%, a w 2017 r. – 97,5%), w tym wszystkie żłobki i oddziały żłobkowe bez względu na sektor własności, pracowały powyżej 5 godzin dziennie. Na uwagę zasługuje fakt, że 39,2% placówek w 2018 r., (w 2017 r. – 37,8%), pracowało powyżej 10 godzin dziennie, 97,6% spośród nich to żłobki, z tego 75,4% – to żłobki prywatne. Można również stwierdzić, że dwukrotnie zwiększyła się liczba klubów dziecięcych pracujących dłużej niż przewiduje ustawa¹³ (do 5 godzin dziennie) z 50,0% w 2017 roku, do 89,2% w 2018 roku.

Na koniec 2018 r. z instytucjonalnych form opieki korzystało 122,9 tys. małych dzieci, z tego 91,2% stanowiły dzieci przebywające w żłobkach (w 2017 r. – 89,2%). Odnosząc te liczby do ogółu dzieci w wieku do lat 3 można stwierdzić, że w żłobkach, klubach dziecięcych i oddziałach żłobkowych przebywało 105 dzieci na 1 tys. dzieci w wieku do lat 3. Dla porównania w 2017 r. było to 86 dzieci.

Analizując opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 na poziomie województw warto zauważyć, że podobnie jak w 2017 roku, największy odsetek dzieci korzystających ze żłobków, oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych charakteryzował województwa: dolnośląskie 16,6% (2017 – 13,9%) i opolskie 15,8% (2017 – 12,5%), natomiast najniższy – województwa: warmińsko-mazurskie 6,9% (2017 – 5,7%), świętokrzyskie 6,9% (2017 – 5,8%) oraz lubelskie 7,7% (2017 – 6,1%).

Odsetek dzieci w wieku 0-3 lata objętych różnymi formami opieki instytucjonalnej (żłobek, klub dziecięcy, dzienny opiekun, niania), wyliczany przez MRPiPS wyniósł w 2018 roku ok. 13,0.

Łącznie w ciągu całego 2018 r. z placówek skorzystało 186,9 tys. dzieci (w 2017 r. – 154,5 tys. dzieci). Wśród nich było 99,7 tys. dzieci, których pobyt częściowo lub całkowicie pokrywała gmina.

¹² Rozumiana jako liczba miejsc w przeliczeniu na 1 tys. dzieci w wieku 0-2 lat.

¹³ Zgodnie z ustawą, w żłobku zapewnia się opiekę w wymiarze do 10 godzin dziennie, w klubie – do 5 godzin dziennie względem każdego dziecka. W szczególnie uzasadnionych przypadkach wymiar opieki w żłobku może być na wniosek rodzica dziecka, wydłużony.

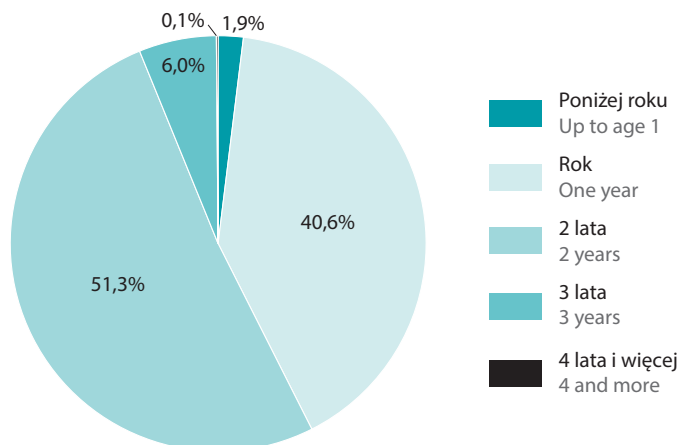
Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych instytucjonalną opieką

Wyszczególnienie	W żłobkach	W klubach dziecięcych	W oddziałach żłobkowych	Ogółem w 2018 r.	Ogółem w 2017 r.
Polska	9,6	0,8	0,1	10,5	8,6
Dolnośląskie	15,4	1,0	0,2	16,6	13,9
Kujawsko-pomorskie	7,3	0,7	0,1	8,1	6,5
Lubelskie	7,2	0,4	0,1	7,7	6,1
Lubuskie	11,2	1,0	0,4	12,7	10,1
Łódzkie	8,7	1,0	0,2	10,0	8,3
Małopolskie	9,7	1,0	0,1	10,7	8,9
Mazowieckie	10,3	0,8	0,0	11,1	9,5
Opolskie	14,7	0,5	0,6	15,8	12,5
Podkarpackie	9,0	0,7	0,0	9,7	7,6
Podlaskie	9,6	0,7	0,2	10,6	8,2
Pomorskie	6,9	1,5	0,0	8,4	7,0
Śląskie	9,2	0,8	0,0	10,0	8,1
Świętokrzyskie	6,5	0,4	0,0	6,9	5,8
Warmińsko-mazurskie	6,4	0,5	0,0	6,9	5,7
Wielkopolskie	9,5	0,7	0,1	10,3	8,4
Zachodniopomorskie	11,6	0,8	0,2	12,6	10,0

Przeciętnie jedno dziecko uczęszczało do placówki przez 104 dni (w 2017 r. – 105 dni), statystycznie najdłużej do oddziału żłobkowego – ponad 115 dni (w 2017 r. – 91 dni), do klubu dziecięcego 112 dni (w 2017 r. – ponad 107 dni), zaś do żłobka 103 dni (w 2017 r. – niespełna 106 dni).

Najliczniejszą grupę we wszystkich typach placówek stanowiły dzieci w wieku 2 lat – 51,3%. Drugą co do wielkości grupę tworzyły dzieci roczne – 40,6%. Najmniej było dzieci poniżej roku (1,9%) oraz w wieku 3 lat (6,0%). Z zebranych przez GUS danych wynika, że z placówek opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 korzystały również dzieci w wieku 4 lat i więcej, jednak ich udział był niewielki i wynosił zaledwie 0,1% ogółu (wykres 21).

Wykres 21. Dzieci w placówkach dla dzieci w wieku do lat 3 według wieku w 2018 r.
Chart 21. Children in facilities for children up to the age of 3 by age in 2018

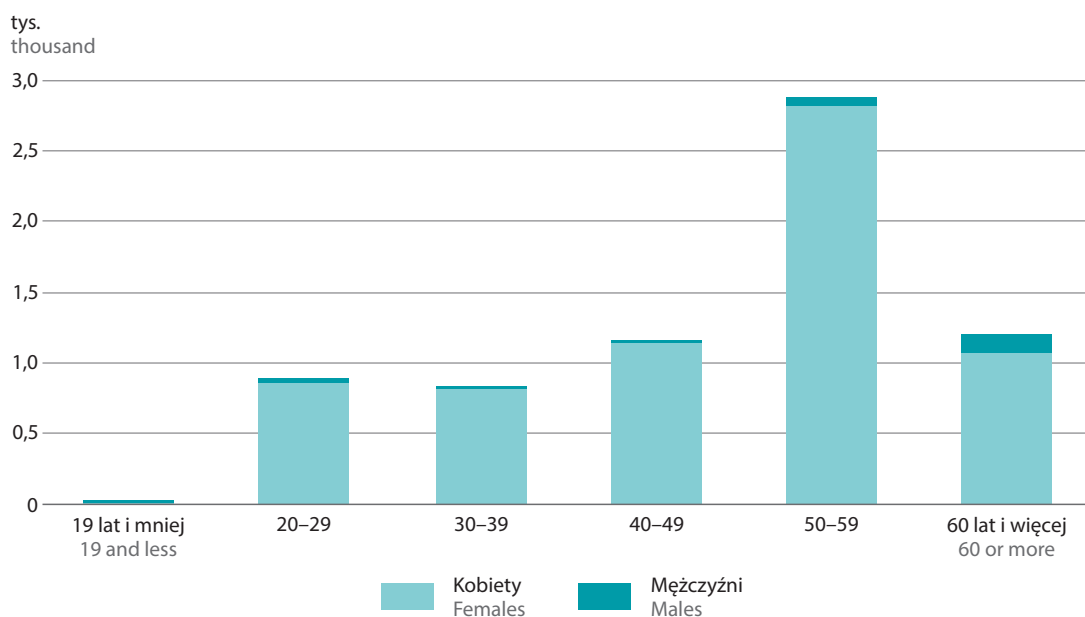

We wszystkich placówkach przebywało 1126 niepełnosprawnych dzieci (w 2017 r. – 920). Najwięcej w województwie śląskim (207), mazowieckim (127), dolnośląskim (121), najmniej w województwach: opolskim (18), lubuskim (23), warmińsko-mazurskim (24).

Spośród placówek objętych badaniem 51,0% posiadało udogodnienia dla osób niepełnosprawnych, w większości były to pochylnie, podjazdy i platformy (w 2017 roku – 38,0%).

W badanych placówkach znalazło pracę 23,8 tys. osób, w różnych formach zatrudnienia i wymiarze czasu pracy (w 2017 r. – 19,4 tys.). W grupie tej opiekunki dziecięce stanowiły 63,5%, nauczyciele – 15,9%, pozostali opiekunowie – 11,0%, pielęgniarki – 7,6%, położne 2,0% pracowników ogółem. Dla większości personelu było to główne miejsce zatrudnienia. Odsetek osób, dla których placówka opieki nad małymi dziećmi była podstawowym miejscem pracy, wyniósł 94,2% dla opiekunek dziecięcych, 92,7% w przypadku nauczycieli, 84,5% dla pozostałych opiekunów, zaś najmniej w przypadku położnych i pielęgniarek – odpowiednio: 62,1% i 56,5%.

Wykres 22. Nianie w 2018 r.
Chart 22. Nannies in 2018

Z danych ZUS, przedstawionych na wykresie 22 wynika, że na koniec 2018 r. zarejestrowanych było 6 969 nian zatrudnionych na podstawie umowy uaktywniającej (w 2017 r. – 8 482). Większość nian stanowiły kobiety (prawie 97%). Najliczniej reprezentowaną grupą były osoby w wieku 50-59 lat (2,9 tys.). Mężczyźni byli najliczniej reprezentowani w dwóch kategoriach wiekowych: 60 lat lub więcej (131 osób) oraz 50-59 lat (55 osób). Najwięcej nian było w województwie mazowieckim (1 452) a najmniej w województwie opolskim (65).

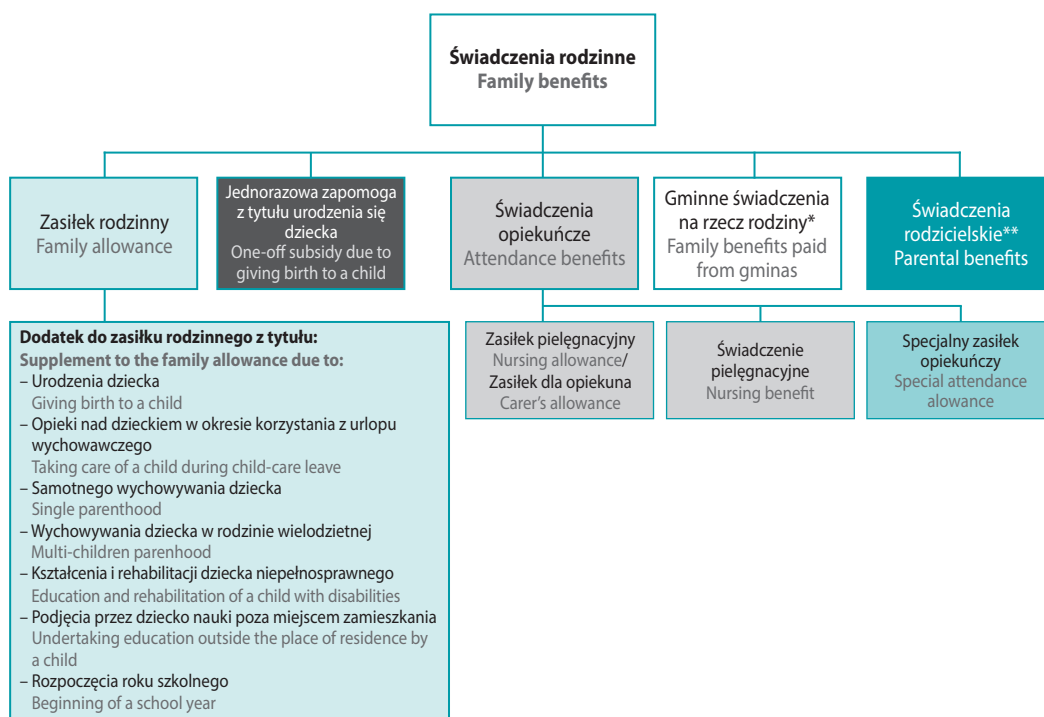
Pracę w charakterze dziennego opiekuna sprawującego opiekę nad dziećmi w warunkach zbliżonych do warunków domowych podjęło 1249 osób (1 026 dziennych opiekunów w 2017 r.). Pod opieką dziennych opiekunów przebywało, według danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 6459 dzieci. Najwięcej dziennych opiekunów zatrudniono w województwach: mazowieckim (503) i pomorskim (185) najmniej w województwach: lubelskim oraz podlaskim.

Rozdział 6. Chapter 6.

Świadczenia rodzinne Family benefits

Świadczenia rodzinne mają na celu finansowe wsparcie rodziny, jeśli na jej utrzymaniu pozostaje dziecko (dzieci) lub osoba niepełnosprawna wymagająca opieki i pomocy. System świadczeń rodzinnych oparty jest o zasadę pomocniczości. Osobami w pierwszej kolejności zobowiązanymi dołożenia na utrzymanie dzieci są ich rodzice. Pomoc państwa w postaci wspomnianych świadczeń rodzinnych przysługuje po sprawdzeniu wszystkich obowiązujących jej przyznawanie kryteriów.

Niektóre świadczenia rodzinne przyznawane były niezależnie od dochodu. Poniższy schemat ilustruje strukturę świadczeń rodzinnych oraz kwoty kryterium dochodowego dla każdego z nich.

■ Świadczenie, dla którego kryterium dochodowe wynosi 1922 zł netto na osobę w rodzinie.
Benefit for which the income criterion is PLN 1922 net per person in a family.

■ Świadczenie, dla którego kryterium dochodowe wynosi 764 zł na osobę (od 1 listopada 2015 r.).
Benefit for which the income criterion is PLN 764 per person (since 1st November 2015).

■ Świadczenie, dla którego kryterium dochodowe wynosi 674 zł na osobę w rodzinie lub 764 zł – jeśli w rodzinie wychowuje się dziecko niepełnosprawne (od 1 listopada 2015 r.).
Benefit for which the income criterion is PLN 674 per person in a family or PLN 764 – if a child with disabilities is brought up in a family (since 1st November 2015).

■ Świadczenie przyznawane niezależnie od wysokości dochodu.
Benefit granted regardless of the amount of income.

■ Świadczenie przyznawane bezterminowo lub do końca miesiąca, w którym traci ważność orzeczenie o niepełnosprawności.
Allowance granted for an unlimited period or until the end of a month in which a disability decision expires.

* Ustalane uchwałą rady gminy i finansowane z jej budżetu, funkcjonują od 5 września 2015 r.

** Determined by gmina council resolutions and financed from its budget allowed since 5th September 2015.

** Przyznawane od 1 stycznia 2016 r. osobom, które urodziły dziecko nieotrzymującym zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego.

** Granted since 1st January 2016 for persons who gave birth to a child but not receiving maternity allowance.

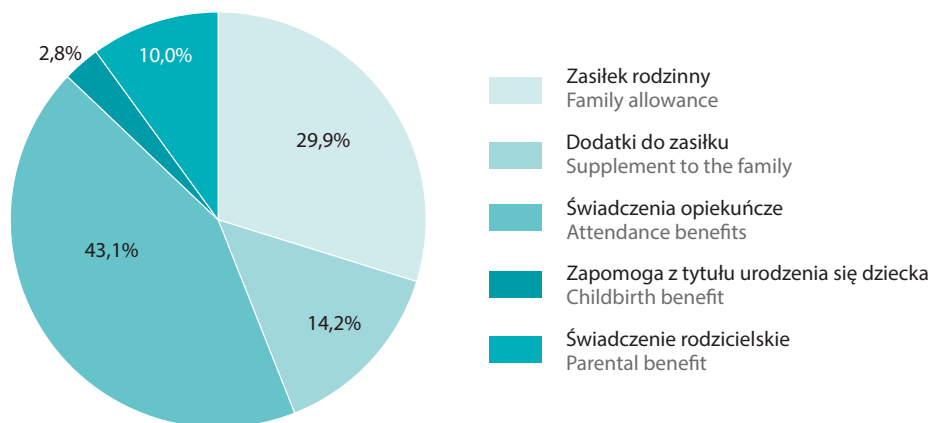
Kwoty kryterium dochodowego stosowane w systemie świadczeń rodzinnych są wyższe niż te w systemie świadczeń z pomocy społecznej w 2018 r., w którym wynosiły od 1 października 528 zł na osobę w gospodarstwie domowym oraz 701 zł w przypadku osób samotnie gospodarujących (weryfikacja kryteriów dochodowych jest dokonywana co 3 lata – ostatnia miała miejsce w 2015 r.).

W 2018 r. ze świadczeń rodzinnych skorzystało 1 945,3 tys. rodzin tj. o 0,3% więcej niż w 2017 r. (1 938,8 tys.). Rodzin pobierających zasiłki rodzinne wraz z dodatkami było 1 115,8 tys., tj. o 0,3% mniej niż w 2017 r., w tym 52,0% rodzin (tj. 579,9 tys. rodzin), które nie osiągnęły dochodów na osobę wyższych niż 400 zł, 41,2% rodzin (tj. 460,0 tys. rodzin), które osiągnęły dochody na osobę w przedziale od 400 zł do wysokości kryterium dochodowego. Dochody powyżej poziomu kryterium dochodowego osiągnęło 6,8% rodzin korzystających ze świadczeń (75,9 tys.). W przypadku przekroczenia kwoty uprawniającej daną rodzinę do zasiłku rodzinnego – zasiłek rodzinny i dodatki do zasiłku rodzinnego przysługują w wysokości różnicy między łączną kwotą zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami a kwotą, o którą został przekroczony dochód rodziny (tzw. „mechanizm złotówka za złotówkę”).

Wśród rodzin korzystających z zasiłków rodzinnymi (wraz z dodatkami), rodziny pełne stanowiły 78,9% (880,0 tys. rodzin). 76,4% rodzin (852,3 tys.) pobierających zasiłek rodzinny wychowywało 1 lub 2 dzieci, natomiast 23,6% (263,5 tys.) były to rodziny wielodzietne (z co najmniej 3 dzieci). Rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi (132,4 tys.) stanowiły 11,9% ogółu rodzin korzystających ze z zasiłków rodzinnych (wraz z dodatkami)

W 2018 przeciętna wysokość wydatków na świadczenia rodzinne w przeliczeniu na jednego świadczeniobiorcę zasiłku rodzinnego wyniosła 380,37 zł i była o 1,4% wyższa niż w 2017 r. (375,11 zł).

Wykres 23. Struktura wydatków na świadczenia rodzinne według rodzaju świadczeń (w mln zł) w 2018 r.
Chart 23. Structure of expenditures for family benefits by type of benefit in 2018 (in million PLN)

Wśród świadczeń rodzinnych, dominującą pozycję odnośnie liczby świadczeń stanowiły **zasiłki rodzinne**, których w 2018 r. przeciętnie miesięcznie wypłacono 2 193,6 tys. Było to o 0,1% mniej niż w 2017 r. (2 195,5 tys.).

W 2018 r. na zasiłki rodzinne wydatkowano kwotę 2 982,6 mln zł i była ona o ok. 1,3% niższa niż w 2017 r. (3 023,1 mln zł). Przeciętna miesięczna kwota zasiłku rodzinnego wynosiła w 2018 r. – 113,31 zł (w 2017 r. – 114,75 zł).

Druga grupa świadczeń rodzinnych to **dodatki do zasiłku rodzinnego**. Aby rodzina mogła z nich skorzystać, musiała mieć prawo do otrzymywania zasiłku rodzinnego. Najwięcej dodatków wypłacono z tytułu: wychowania dziecka w rodzinie wielodzietnej – przeciętnie miesięcznie 332,5 tys. świadczeń, rozpoczęcia roku szkolnego – przeciętnie miesięcznie 199,0 tys. świadczeń oraz podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania – przeciętnie miesięcznie 183,7 tys. świadczeń. W 2018 r. wypłacono dodatki do zasiłków rodzinnych na kwotę 1 418,9 mln zł, tj. o 4,2% mniej w porównaniu do 2017 r. (1 481,1 mln zł).

Kwota **zasiłku pielęgnacyjnego** wzrosła od 1 listopada 2018 roku ze 153 zł do 184,42 zł i wyniosła przeciętnie miesięcznie 158,2 zł. Przeciętna miesięczna kwota **świadczenia pielęgnacyjnego** wyniosła 1 468,14 zł (w 2017 r. – 1 397,19 zł), a **specjalnego zasiłku opiekuńczego** – 528,84 zł. W 2018 r. na wymienione **świadczenia opiekuńcze** wydatkowano łącznie 4 310,5 mln zł, o ok. 7,5 % więcej niż w 2017 r. (4 011,0 mln zł).

Na **jednorazowe zapomogi z tytułu urodzenia dziecka** (23,3 tys. – przeciętna miesięczna liczba świadczeń, 25,0 tys. w 2017 r.) wydano 279,1 mln zł. Ponadto, na zapomogi wypłacane ze środków własnych gmin wydano 9,0 mln zł, co stanowiło niewielki spadek w porównaniu z 2017 rokiem (9,3 mln zł).

W 2018 roku wypłacono **świadczenia rodzicielskie**¹⁴ w kwocie 999,4 mln zł. Jest to spadek o 4,3% w stosunku do 2017 roku (1 044,6 tys. zł). Przeciętna miesięczna liczba świadczeń wyniosła ponad 91 tys., co oznacza spadek o 3,6% w porównaniu z 2017 rokiem (95 tys. świadczeń). Przeciętna miesięczna kwota świadczenia to 911,31 zł.

Wydatki budżetu państwa w 2018 r. na realizację ustawy o świadczeniach rodzinnych, (wraz z wydatkami na zasiłek dla opiekuna¹⁵), bez kosztów obsługi, wyniosły ogółem ok. 10 691,6 mln zł, co stanowiło wzrost o 2% w stosunku do 2017 roku (10 477,3 mln zł).

¹⁴ Wprowadzone 1 stycznia 2016 r. świadczenie w wysokości 1000 zł miesięcznie, przysługujące osobom, które urodziły dziecko, a które nie otrzymują zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego.

¹⁵ Zasiłek dla opiekuna osoby niepełnosprawnej przysługuje osobie, jeżeli decyzja o przyznaniu jej prawa do świadczenia pielęgnacyjnego wygasła z mocy prawa z dniem 1 lipca 2013 r., na podstawie uznanego za niekonstytucyjny art. 11 ust. 3 ustawy z dnia 7 grudnia 2012 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw.

Rozdział 7.

Chapter 7.

Pomoc społeczna

Social assistance

Pomoc społeczna, będąca instrumentem polityki społecznej państwa przeznaczonym do wspierania osób i rodzin w trudnych sytuacjach życiowych, z którymi nie są one w stanie same sobie poradzić, podejmuje działania w sytuacjach zagrożenia podstawowych potrzeb życiowych oraz obniżenia jakości życia poniżej społecznie akceptowanego minimum; pomaga stworzyć warunki umożliwiające godną egzystencję; służy kompensowaniu różnorodnych szkód np. wynikających z bezrobocia, sieroctwa, niepełnosprawności, chorób; przyczynia się do wyrównywania nadmiernych różnicowań społecznych; daje poczucie bezpieczeństwa socjalnego poprzez różne zasiłki i świadczenia uzupełniające niedostatki systemu emerytalno-rentowego oraz innych systemów zabezpieczenia społecznego lub niewystarczające dochody z pracy. Skutkiem działań pomocy społecznej powinno być eliminowanie wykluczenia społecznego oraz usamodzielnianie się jej beneficjentów.

Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując na zasadzie partnerstwa, z podmiotami niepublicznymi, w tym z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi.

7.1 Stacjonarne zakłady pomocy społecznej

7.1 Stationary social welfare facilities

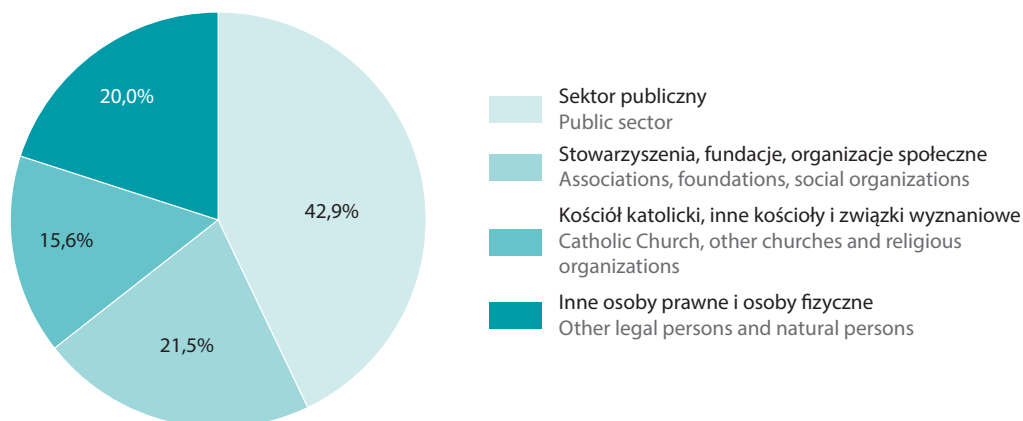
Osoby wymagające wsparcia mogą przebywać w instytucjach świadczących usługi w ramach systemu pomocy społecznej.

Pod koniec 2018 r. funkcjonowało 1 831 stacjonarnych zakładów pomocy społecznej (o 108 placówek, czyli 6,3% więcej niż w 2017 r.), wśród których 47,8% stanowiły domy pomocy społecznej (876), 21,7% to placówki dla osób bezdomnych – schroniska, noclegownie (397), 3,4% – domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży (63), 27,0% – placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej, stacjonarne środowiskowe domy samopomocy, rodzinne domy pomocy i pozostałe niezaklasyfikowane do powyższych kategorii (495). Ponadto działały 52 filie zakładów¹⁶.

Dla 808 stacjonarnych placówek pomocy społecznej i ich filii organem prowadzącym był samorząd terytorialny – 42,9% (a w przypadku domów pomocy społecznej 69,9%). Pozostałe zakłady prowadzone były m.in. przez: kościoły i związki wyznaniowe, osoby fizyczne, stowarzyszenia, fundacje i inne podmioty (wykres 24).

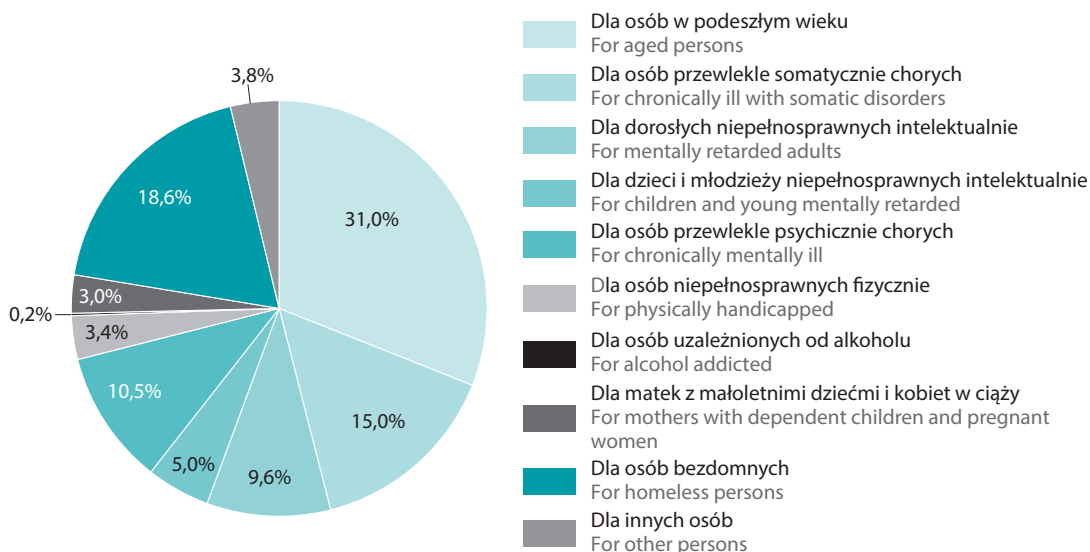
¹⁶ Swoje filie posiadały: domy pomocy społecznej, schroniska dla osób bezdomnych.

Wykres 24. Stacjonarne zakłady pomocy społecznej (łącznie z filiami) według organu prowadzącego w 2018 r.
 Chart 24. Stationary social welfare facilities (including branches) by governing bodies in 2018

Niektóre zakłady świadczą usługi dla różnych grup mieszkańców, posiadają tzw. „oddziały”. Uwzględniając zróżnicowaną działalność skierowaną do poszczególnych grup mieszkańców, możemy mówić o 2121 takich „miejscach pobytu”¹⁷ (o 114 więcej niż w 2017 r.), spośród których najczęściej przeznaczonych było dla osób w podeszłym wieku (658), dla osób bezdomnych (395) oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych (318). Łączny udział 3 wymienionych kategorii stanowił blisko 2/3 wszystkich miejsc pobytu. Najniższy odsetek, charakteryzował miejsca pobytu dla osób uzależnionych od alkoholu i matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży.

Wykres 25. „Miejsca pobytu” w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej w 2018 r.
 Chart 25. „Places of staying” in stationary social welfare facilities in 2018

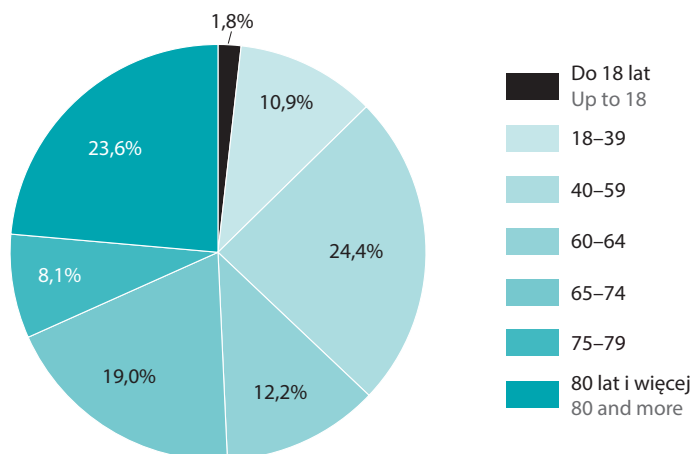

Stacjonarne zakłady pomocy społecznej dysponowały łącznie 118,9 tys. miejsc (o 2,8 tys., czyli 2,4% więcej niż w 2017 r.). Wskaźnik miejsc na 10 tys. ludności wyniósł 30,9.

¹⁷ Patrz „Podstawowe wyjaśnienia metodologiczne” – pkt. 8, str. 82.

Według stanu na 31 grudnia 2018 r. w domach i zakładach pomocy społecznej przebywało 113,1 tys. mieszkańców, tj. o 3,8 tys. więcej niż w roku poprzednim (109,2 tys.). Od 2005 roku liczba pensjonariuszy zakładów stopniowo rosła, z wyjątkiem minimalnego spadku w 2013 roku. 47,1% pensjonariuszy stanowiły kobiety (53,3 tys.). Pod względem struktury według wieku najmniej liczna była grupa osób młodych (do 18 roku życia), stanowiąca 1,8% ogółu mieszkańców (2,0 tys.). Pensjonariusze w wieku 18-39¹⁸ lat stanowili 10,9% (12,3 tys.), osoby w wieku 40-59¹⁹ – 24,4% (27,6 tys.). Największy udział w rozważanej zbiorowości miały osoby liczące co najmniej 60 lat²⁰ – łącznie 62,9% (71,2 tys.) – wykres 26. Osoby w wymienionych kategoriach w całej populacji Polski stanowiły odpowiednio: 18,1%, 30,5%, 26,7% oraz 24,8%.

Wykres 26. Mieszkańcy stacjonarnych zakładów pomocy społecznej według wieku w 2018 r.
Chart 26. Residents of stationary social welfare facilities by age in 2018

Wśród mieszkańców stacjonarnych zakładów pomocy społecznej największy udział mieli pensjonariusze przebywający w domach i na „oddziałach” dla osób w podeszłym wieku²¹ - 24,0% (27,1 tys.), przewlekle psychicznie chorych – 20,8% (23,5 tys.) oraz przewlekle somatycznie chorych – 19,0% (21,5 tys.). Strukturę mieszkańców stacjonarnych zakładów pomocy społecznej przedstawiono na wykresie 27.

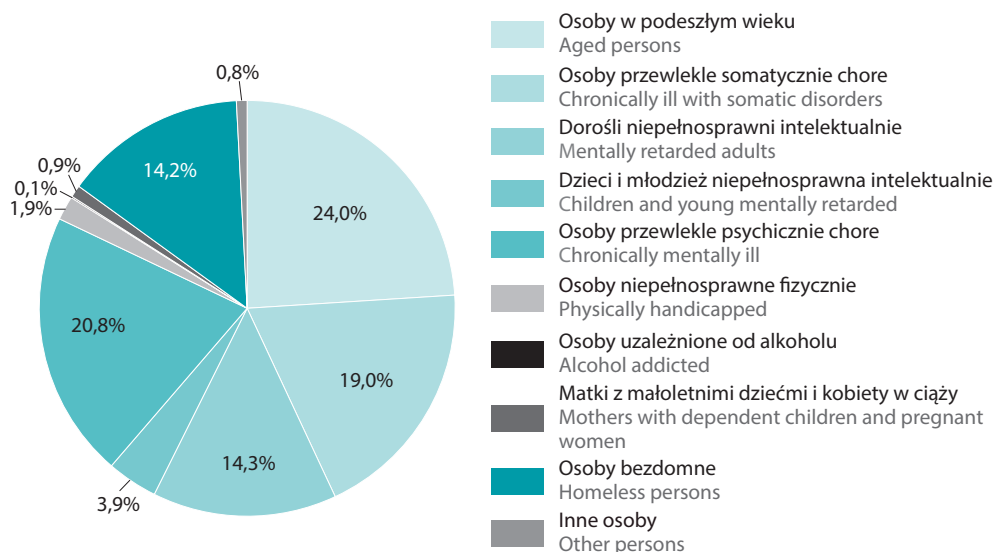
18 W latach poprzednich kategoria ta obejmowała osoby w wieku 18-40 lat.

19 W latach poprzednich kategoria ta obejmowała osoby w wieku 41-60 lat.

20 W latach poprzednich osoby liczące co najmniej 61 lat

21 Osoby w podeszłym wieku oznaczają osoby przebywające w placówkach dla osób w podeszłym wieku i nie są one tożsame z liczbą osób w wieku powyżej jakiegś określonej granicy.

Wykres 27. Mieszkańcy stacjonarnych zakładów pomocy społecznej według „oddziałów” w 2018 r.
 Chart 27. Residents of stationary social welfare facilities by „wards” in 2018

Udział procentowy poszczególnych kategorii określono według liczby osób przebywających w domach lub na „oddziałach”. Przykładowo, nazwa oddziału „dla osób w podeszłym wieku” nie oznacza, że znajdują się tam wyłącznie osoby w podeszłym wieku; mogą tam również przebywać osoby młodsze.

The percentage share of particular categories was determined by the number of people staying at home or in “wards”. For example, the name of the ward “for aged persons” does not mean that there are only elderly people there; younger people can also stay there.

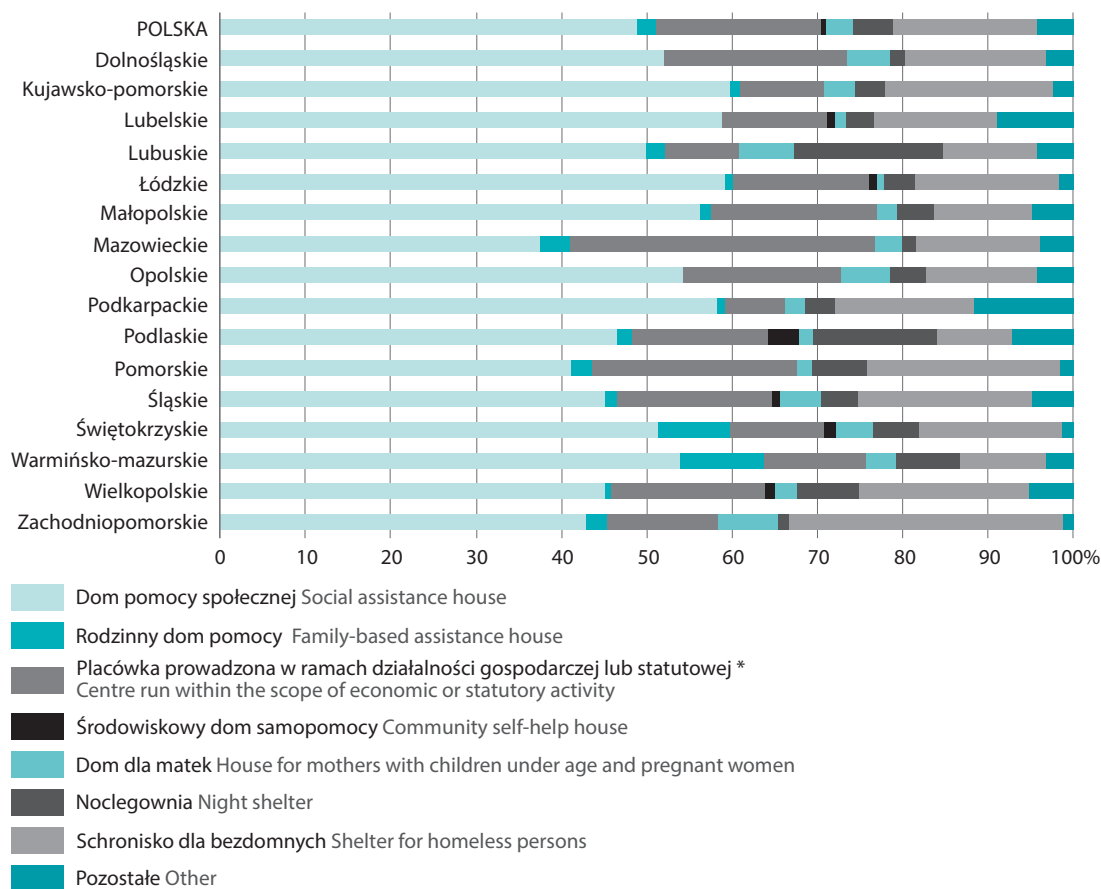
Większość osób przebywających w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej (83,9%) uczestniczyła przynajmniej w części w finansowaniu swego pobytu pokrywając koszty z dochodów własnych, np. własnej emerytury, renty, zasiłku stałego, z czego zaledwie 6,8% z nich pokrywało koszty w pełnej wysokości. Dla 7,9% mieszkańców pobyt opłacany był w całości przez gminę lub budżet państwa, 3,9% przez rodzinę, a 1,9% przebywających w omawianych zakładach zwolniono z odpłatności. Pobyt pozostałych osób (2,4%) finansowany był z innych źródeł lub w inny sposób.

Wśród osób pracujących w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej (niezależnie od formy zatrudnienia), dla których było to główne miejsce pracy (ogółem 64,1 tys. osób), 0,3% stanowili lekarze (0,2 tys.). Dużo więcej zatrudniano pielęgniarek 6,2 tys. (tj. 9,6% personelu, spośród których 11,6% posiadało tytuł magistra) oraz 1,6 tys. fizjoterapeutów (2,5%, z czego 53,6% z tytułem magistra). 87,5% pracowników omawianych zakładów stanowił personel niemedyczny. Ponadto w opiekę nad mieszkańcami stacjonarnych zakładów pomocy społecznej zaangażowało się 5,2 tys. wolontariuszy.

7.1.1. Porównania międzywojewódzkie stacjonarnych zakładów pomocy społecznej

7.1.1.1. Interoivodship comparison of stationary social welfare facilities

Wykres 28. Struktura stacjonarnych zakładów pomocy społecznej (łącznie z filiami) w 2018 r.
Chart 28. Structure of stationary social welfare facilities (including branches) in 2018

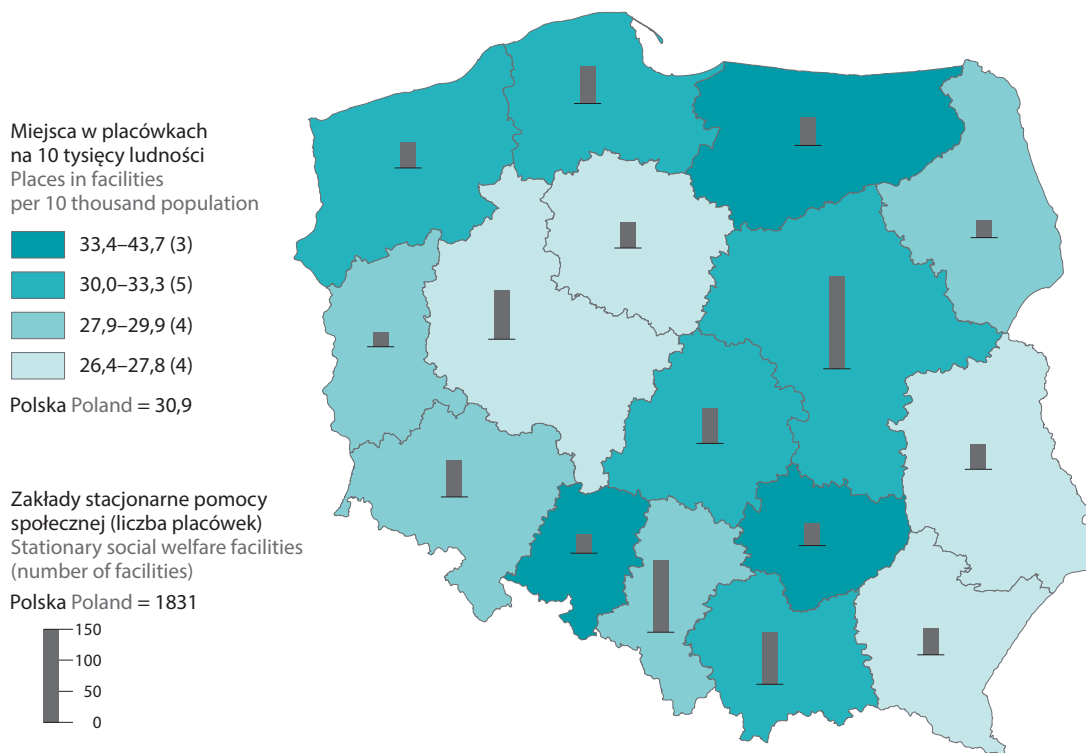

*Placówka zapewniająca całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej.
Centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity.

W 10 województwach co najmniej połowę zakładów stacjonarnych stanowiły domy pomocy społecznej. Największy odsetek tego typu placówek odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim (59,8%), a najmniejszy w województwie mazowieckim (37,6%). Stosunkowo dużo było również placówek dla osób bezdomnych (schronisk dla osób bezdomnych oraz noclegowni) – największy odsetek stanowiły one w województwie zachodniopomorskim (33,3%), a najmniejszy w małopolskim (15,8%), podczas gdy średnia dla Polski wyniosła 21,5%. Strukturę stacjonarnych zakładów pomocy społecznej pokazano na wykresie 28.

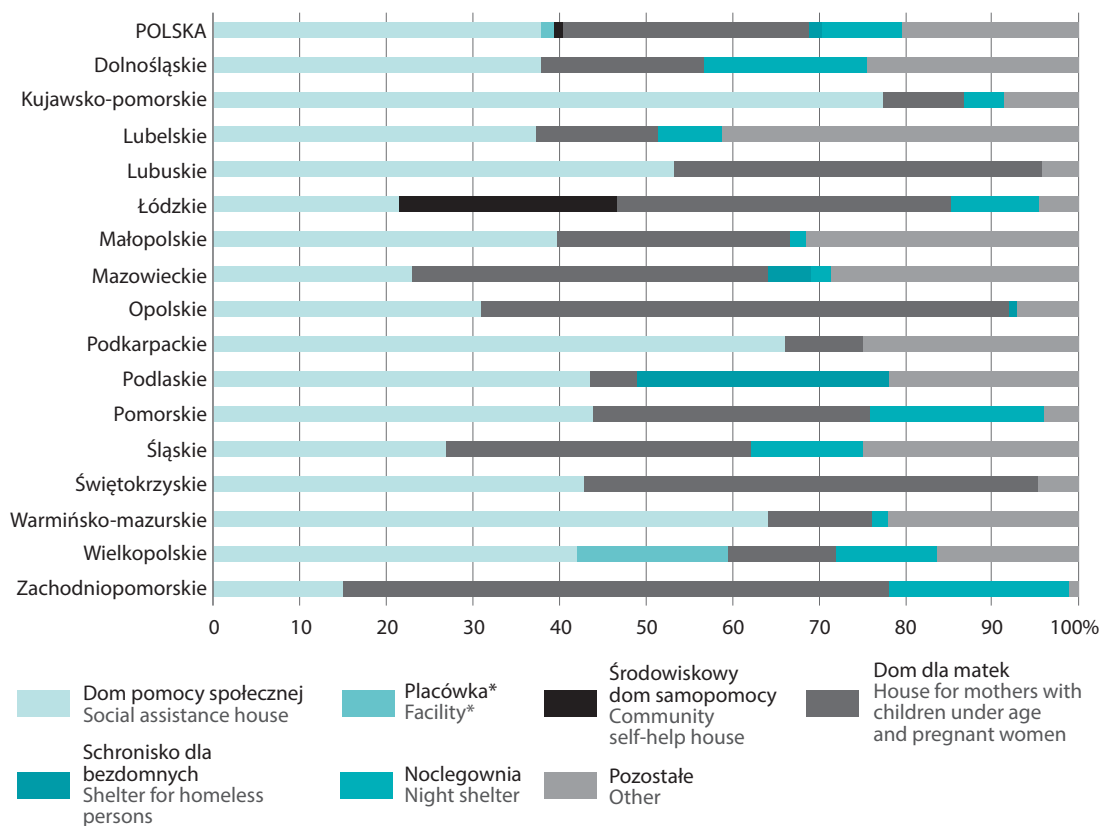
Najwyższe wskaźniki liczby mieszkańców oraz miejsc w zakładach stacjonarnych pomocy społecznej, kształtujące się dla obu kategorii powyżej 30 na 10 tys. ludności, podobnie jak przed rokiem, odnotowano w województwach: opolskim, warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim (mapa 8).

Mapa 8. Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2018 r.
 Map 8. Stationary social welfare facilities in 2018

We wszystkich województwach niepełnoletni mieszkańcy zakładów stanowili niewielki odsetek (średnia dla kraju wyniosła 1,8%) wszystkich umieszczonych w nich osób (od 0,5% w województwie świętokrzyskim do 4,0% w województwie dolnośląskim). Biorąc pod uwagę wyłącznie zbiorowość niepełnoletnich pensjonariuszy zakładów, najwięcej dzieci przebywało w domach pomocy społecznej oraz domach dla matek (wykres 29). Odsetek dzieci umieszczonych w domach pomocy społecznej wahał się od 77,4% w województwie kujawsko-pomorskim do 14,9% w województwie zachodniopomorskim. Udział niepełnoletnich osób w placówkach dla bezdomnych wynosił od 29,1% w województwie podlaskim do 1,0% w województwie opolskim i jedynie w województwach: lubuskim, podkarpackim i świętokrzyskim w tego typu zakładach, nie przebywały osoby do 18 roku życia.

Wykres 29. Dzieci w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej w 2018 r.
Chart 29. Children in stationary social welfare facilities in 2018

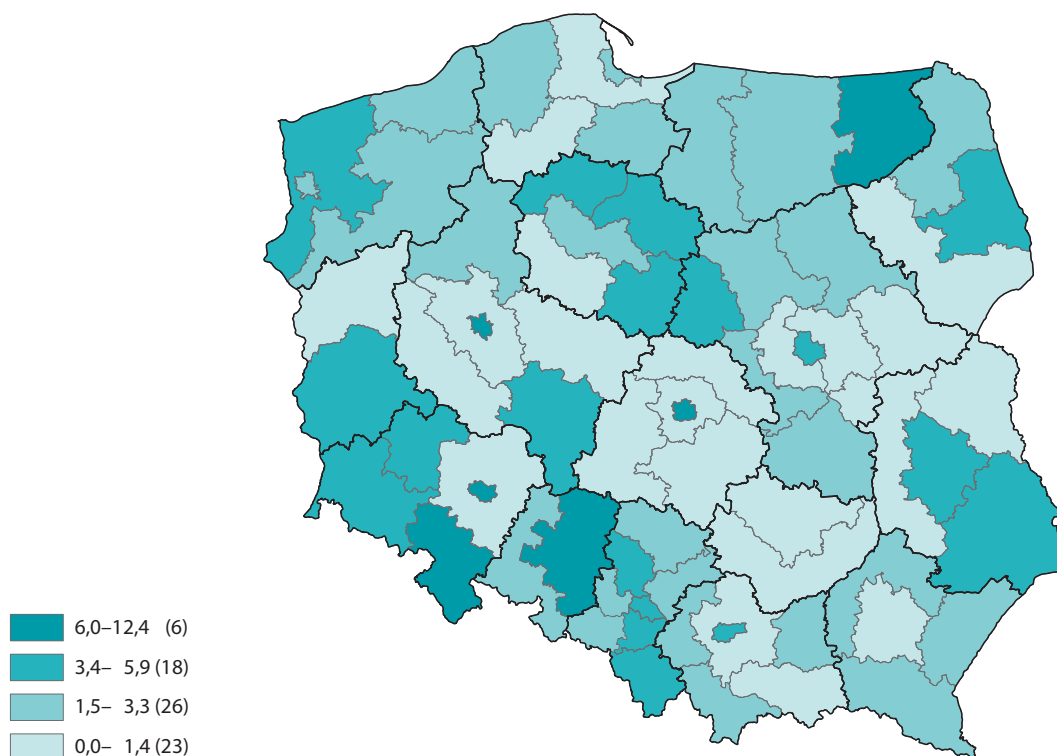

* Placówka zapewniająca całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej.

* Centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity.

Mapa 9. Dzieci w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej na 10 tys. ludności w wieku 0-17 lat według podregionów w 2018 r.

Map 9. Children in stationary welfare facilities per 10 thousand population aged up to 18 by subregions in 2018

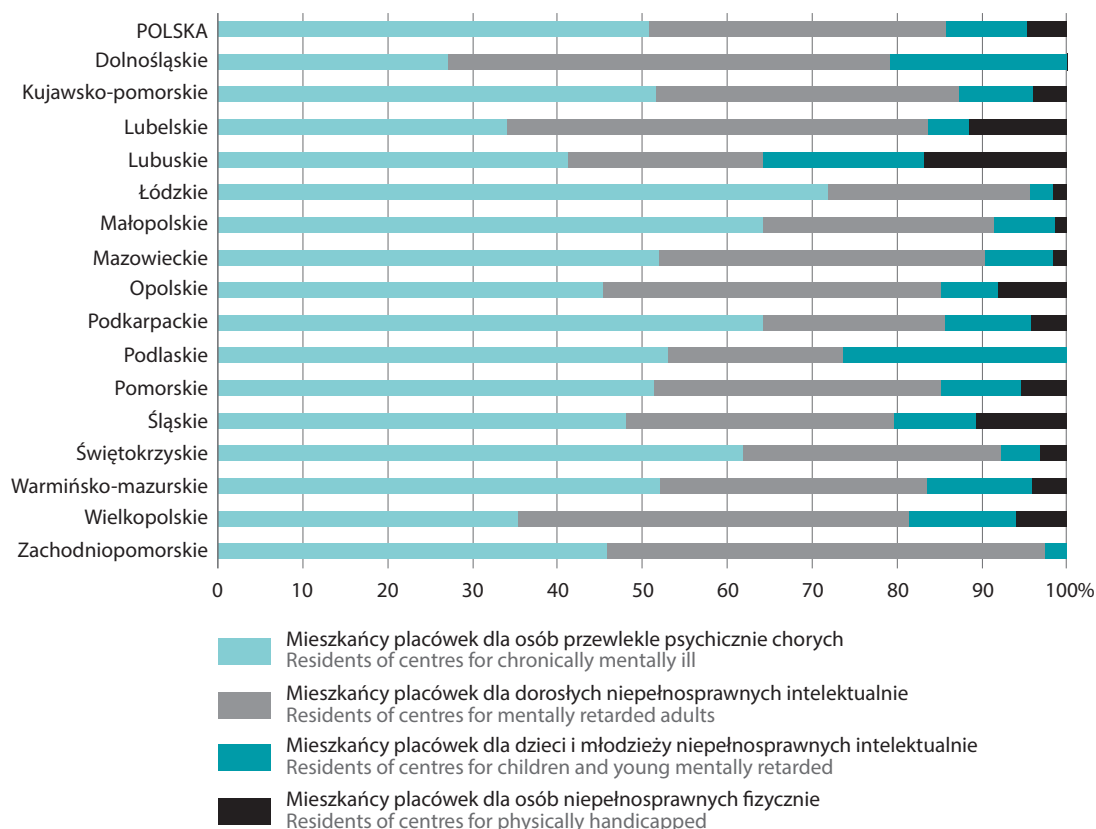

Średnio w Polsce na 10 tys. ludności w wieku 0-17 lat, podobnie jak przed rokiem, troje dzieci przebywało w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej (mapa 9). Najwięcej dzieci na 10 tys. ludności w wieku 0-17 lat (powyżej 8 osób) przebywało w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej we Wrocławiu i Poznaniu oraz w podregionach: wałbrzyskim, ełckim i opolskim. W podregionach: wrocławskim, chojnickim, łódzkim, piotrkowskim, skierniewickim i siedleckim w tego typu placówkach umieszczono wyłącznie osoby pełnoletnie.

Warto zwrócić szczególną uwagę na przebywające w zakładach pomocy społecznej osoby z niepełnosprawnościami, wśród których znajdują się: osoby przewlekle psychicznie chore, niepełnosprawne intelektualnie i fizycznie (wykres 30). Najwyższy udział w skali kraju dotyczył mieszkańców placówek dla osób przewlekle psychicznie chorych, który w przypadku czterech województw: łódzkiego, małopolskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego przekroczył 60%. Natomiast w województwie dolnośląskim udział był najniższy i wyniósł 27,2%. Najniższy odsetek stanowili mieszkańcy zakładów dla osób niepełnosprawnych fizycznie. W czterech województwach: dolnośląskim, małopolskim, mazowieckim i łódzkim nie przekroczył on 2%, w województwach: podlaskim i zachodniopomorskim nie funkcjonowały placówki tego typu, natomiast w województwie lubuskim stanowił prawie 17% ogółu pensjonariuszy przebywających w placówkach dla osób z niepełnosprawnością.

Wykres 30. Mieszkańcy zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie oraz przewlekle psychicznie chorych

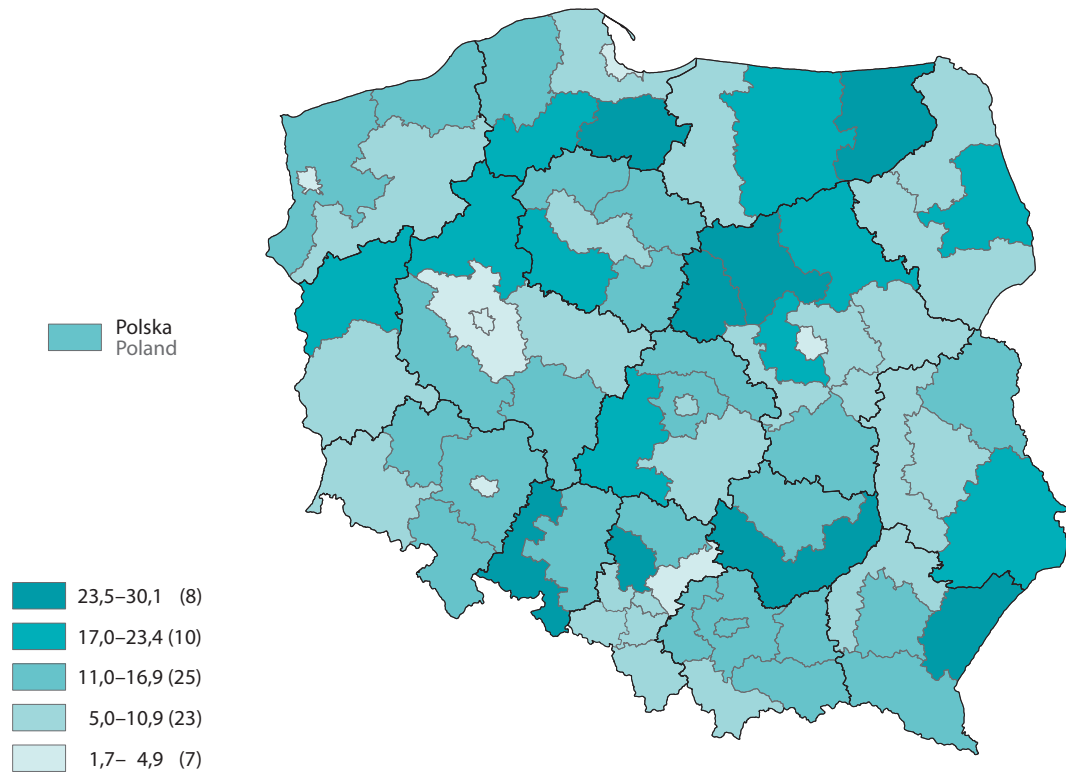
Chart 30. Residents of stationary social welfare facilities for mentally retarded, physically handicapped and chronically mentally ill in 2018

Liczba mieszkańców zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych (intelektualnie, fizycznie i przewlekle psychicznie chorych) na 10 tys. ludności była w poszczególnych podregionach zróżnicowana (mapa 10). W dużych miastach Polski, tj. Szczecinie, Warszawie, Poznaniu i Wrocławiu oraz podregionach: trójmiejskim, poznańskim, sosnowieckim liczba ta kształtowała się poniżej pięciu osób. Najwięcej osób na 10 tys. mieszkańców przebywało w tego typu placówkach w podregionach: nyskim, ełckim, plockim, starogardzkim, ciechanowskim, sandomiersko-jędrzejowskim, przemyskim i bytomskim (odpowiednio: 30,1; 29,3; 26,5; 26,3; 26,1; 24,4; 23,9 i 23,5).

Mapa 10. Mieszkańcy zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie oraz przewlekle psychicznie chorych na 10 tys. ludności w 2018 r.

Map 10. Residents of stationary social welfare facilities for mentally retarded, physically handicapped and chronically mentally ill persons per 10 thousand population in 2018

7.2 Świadczenia pieniężne i niepieniężne w ramach systemu pomocy społecznej²²

7.2 Monetary and non-monetary benefits in social assistance system

Oprócz stacjonarnych form pomocy społecznej realizowana jest również pomoc środowiskowa²³ polegająca na udzielaniu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych osobom spełniającym określone kryteria i zakwalifikowanym do otrzymania takiej pomocy w miejscu ich zamieszkania. Zmiany w prawodawstwie dokonane w 2004 r. stworzyły dwa nowe, uzupełniające się, ale odrębne systemy wsparcia, tj. system pomocy społecznej i system świadczeń rodzinnych. Prezentowane dalej dane o formach pomocy dotyczą systemu pomocy społecznej.

W 2018 r. świadczenia społeczne w ramach zadań własnych i zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego przyznano na podstawie decyzji 1,3 mln osób bez względu na liczbę pobieranych świadczeń, ich rodzaj, formę oraz źródło finansowania (o 128,7 tys. osób mniej niż w 2017 r.). Osoby te wchodziły w skład 915,1 tys. rodzin, w których łącznie było 2,0 mln osób.

Wskaźnik osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej wyniósł w skali kraju 340 osób na 10 tys. ludności (w 2017 r. – 373), a wszystkie osoby w rodzinach uzyskujących pomoc wyniosły 531 osób na 10 tys. ludności co stanowiło 5,3% ludności Polski (w 2017 r. – 5,9%).

W jednej rodzinie mogło wystąpić kilka przyczyn udzielenia pomocy środowiskowej. W 2018 roku, tak jak w roku poprzednim, najczęściej pomocy udzielano z powodu:

- ubóstwa – było ono przyczyną przyznania świadczenia dla 486,8 tys. rodzin (o 81,3 tys. mniej niż w 2017 r.), które łącznie liczyły 1,1 mln osób;
- długotrwałej lub ciężkiej choroby – 432,2 tys. rodzin (o 3,7 tys. mniej niż w roku poprzednim) liczących łącznie 0,8 mln osób;
- niepełnosprawności – 364,7 tys. rodzin (mniej o 20,3 tys.), które łącznie liczyły 0,7 mln osób;
- bezrobocia – 350,3 tys. rodzin (mniej o 71,7 tys.), które łącznie liczyły 0,9 mln osób;
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego – 157,0 tys. rodzin (mniej o 8,4 tys.), w skład których wchodziło łącznie 0,5 mln osób;
- potrzeby ochrony macierzyństwa – 94,9 tys. rodzin (mniej o 3,5 tys.), w skład których wchodziło łącznie 0,5 mln osób).

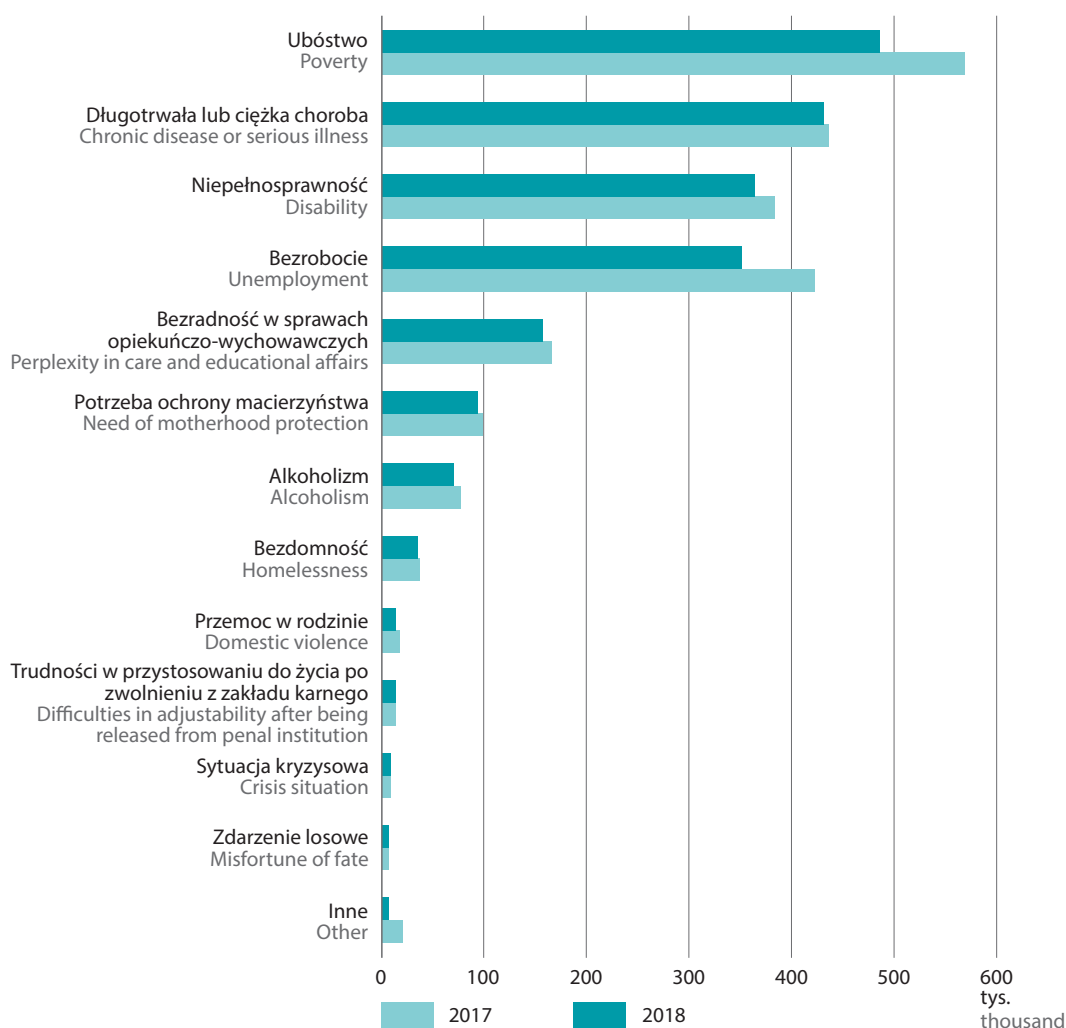
Na wykresie 31 przedstawiono liczbę rodzin korzystających z pomocy, według powodów jej przyznania. W kategorii „inne” powody uwzględniono m.in. narkomanię, sieroctwo, klęskę żywiołową lub ekologiczną. W 2018 roku odnotowano znaczny spadek liczby rodzin korzystających z pomocy przyznanej z powodu klęski żywiołowej lub ekologicznej – spadek o 13,8 tys. rodzin w porównaniu z rokiem ubiegłym.

²² Począwszy od 2012 r. zmienił się zakres prezentowanych danych poprzez wyłączenie informacji na temat pomocy społecznej dla rodzin zastępczych oraz rodzinnych i socjalizacyjnych placówek opiekuńczo-wychowawczych, która jest od 2012 r. regulowana przez ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

²³ Na podstawie wyników badania MRPIPS-03 „Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za styczeń – grudzień 2018 r.” prowadzonego przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Wykres 31. Liczba rodzin korzystających, na podstawie decyzji, z pomocy środowiskowej według powodów przyznania tej pomocy (w tys.) w 2018 r.

Chart 31. Number of families receiving benefits (based on decision) by reasons (in thousands) in 2018

Źródło: sprawozdanie MRPIPS-03.

Source: annual report MRPIPS-03

Jedna rodzina mogła być wykazana kilkakrotnie, jeśli otrzymała pomoc z więcej niż jednego tytułu.

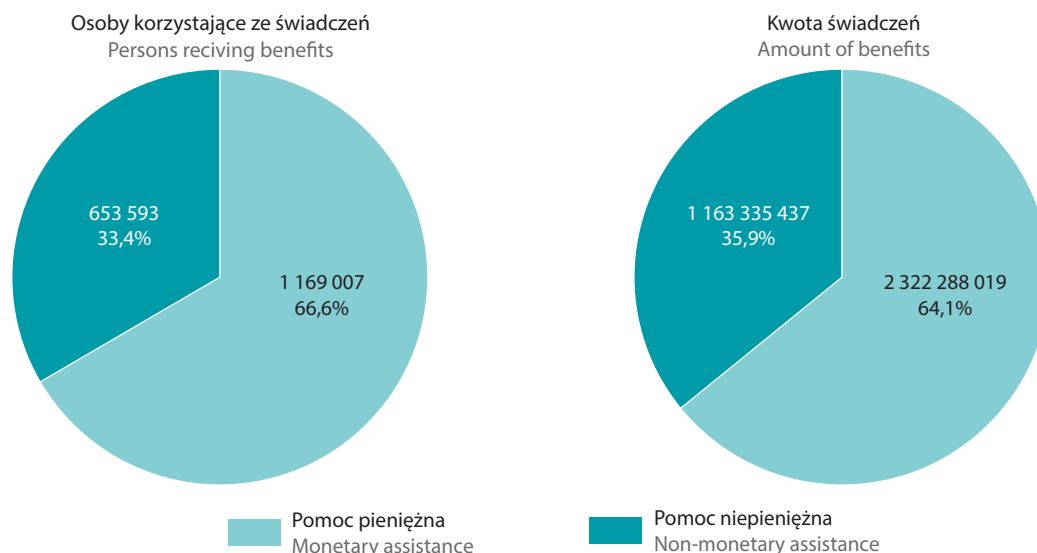
One family could be shown several times if it received help from more than one reason.

Środowiskową pomoc pieniężną stanowią między innymi różnego rodzaju zasiłki np.: stałe, okresowe, celowe, pomoc na usamodzielnienie i kontynuowanie nauki, pomoc dla cudzoziemców, natomiast pomoc niepieniężna obejmuje m.in: posiłek, schronienie w placówkach dla bezdomnych, ubranie, sprawienie pogrzebu, usługi opiekuńcze, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej. Osoby potrzebujące mogły otrzymać pomoc zarówno w formie pieniężnej, jak i niepieniężnej. Zsumowana liczba osób korzystających z obu form pomocy społecznej (wykres 32) wyniosła w 2018 r. – 1,8 mln²⁴ tj. o 0,2 mln mniej niż w 2017 roku (2,0 mln).

²⁴ W przypadku, gdy osoba otrzymała pomoc w formie pieniężnej i niepieniężnej, była liczona podwójnie.

Wykres 32. Liczba osób korzystających oraz kwota świadczeń przyznanych na podstawie decyzji według rodzaju pomocy środowiskowej w 2018 r.

Chart 32. Number of persons receiving benefits and amount of benefits (based on decision) by type of assistance in 2018

Źródło: opracowanie własne GUS na podstawie sprawozdania MRPiPS-03.
Source: developed by Statistics Poland based on data from MRPiPS-03 report.

W 2018 r. świadczenia w formie pieniężnej otrzymało na podstawie decyzji 1 169,0 tys. osób (w 2017 r. – 1 300,3 tys.). Zasiłki stałe wypłacane osobom całkowicie niezdolnym do pracy z powodu wieku lub niepełnosprawności przyznano 203,3 tys. osób, zasiłki okresowe – 317,6 tys. osób. Około 64% zasiłków okresowych stanowiły te przyznane z powodu braku możliwości zatrudnienia (202,7 tys. osób), ok. 27% świadczeń udzielono z powodu długotrwałej choroby (55,7 tys. osób) oraz ok. 25% – z powodu niepełnosprawności (50,7 tys. osób). Dużą grupę beneficjentów (640,4 tys.) stanowiły osoby korzystające z różnych zasiłków celowych. Były one przyznawane z tytułu zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej, pokrycia części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne, zakup żywności, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, wykonania drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, pokrycia kosztów pogrzebu. Zasiłki były również przyznawane osobie lub rodzinie, która poniosła straty w wyniku zdarzenia losowego, klęski żywiołowej lub ekologicznej. Pozostałe osoby (7,8 tys.) otrzymały pomoc pieniężną w innych formach.

Świadczenia w formie niepieniężnej przyznano na podstawie decyzji 653,6 tys. osób (w 2017 r. – 710,7 tys.). Był to głównie codzienny gorący posiłek (497,9 tys. osób), zaopatrzenie w bieliznę, odzież i obuwie (2,3 tys. osób), zapewnienie schronienia w noclegowniach, schroniskach i domach dla bezdomnych (18,7 tys. osób), sprawienie pogrzebu zgodnie z wyznaniem zmarłego (5,1 tys. osób), usługi opiekuńcze obejmujące zaspokajanie codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, pielęgnację, zapewnienie kontaktów z otoczeniem oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi (127,9 tys. osób). Pozostałe osoby (1,6 tys.) otrzymały pomoc niepieniężną w innych formach.

W ramach pomocy społecznej organizowanej i świadczonej przez jednostki samorządu terytorialnego (zadania własne i zlecone), a także realizowanej przez powiatowe centra pomocy rodzinie (zadania własne oraz z zakresu administracji rządowej), na pomoc społeczną w 2018 r. wydano łącznie 3,5 mld zł (o 238,6 mln zł mniej niż w 2017 r.).

Pomoc pieniężna w 2018 r. wyniosła 2,3 mld zł (o 288,5 mln mniej niż w 2017 r.), co stanowiło 66,6% wydatkowanej kwoty ogółem. Z tego na zasiłki stałe przeznaczono 1,0 mld zł (o 38,7 mln zł mniej niż w 2017 r.), na zasiłki okresowe – 588,4 mln zł (o 113,1 mln zł mniej niż w 2017 r.), na zasiłki celowe – 684,5 mln zł

(o 139,8 mln zł mniej niż w roku 2017), a na pozostałe formy pomocy pieniężnej – 31,1 mln zł (o 3,2 mln zł więcej niż w 2017 r.).

W ramach pomocy niepieniężnej na świadczenia wydano ok. 1,2 mld zł, tj. 33,4% kwoty ogółem (o 49,9 mln zł więcej niż w 2017 r.). Na zapewnienie posiłków przeznaczono 330,7 mln zł tj. 28,4% kwoty wydatkowanej na pomoc niepieniężną (o 24,4 mln zł mniej niż w 2017 r.). Niższą kwotę niż w roku poprzednim wydano na ubranie (0,4 mln zł – o 0,2 mln zł mniej niż w 2017 r.), wyższą na schronienie (84,1 mln zł – o 13,0 mln zł więcej niż w 2017 r.) natomiast podobną na sprawienie pogrzebu 12,9 mln zł (o 0,2 mln więcej niż w 2017 r.). Na usługi opiekuńcze wraz ze specjalistycznymi usługami opiekuńczymi wydatkowano kwotę 734,2 mln zł (o 61,4 mln zł więcej niż w 2017 r.). Na pozostałe formy pomocy niepieniężnej – 1,1 mln zł (o 0,1 mln zł mniej niż w 2017 r.).

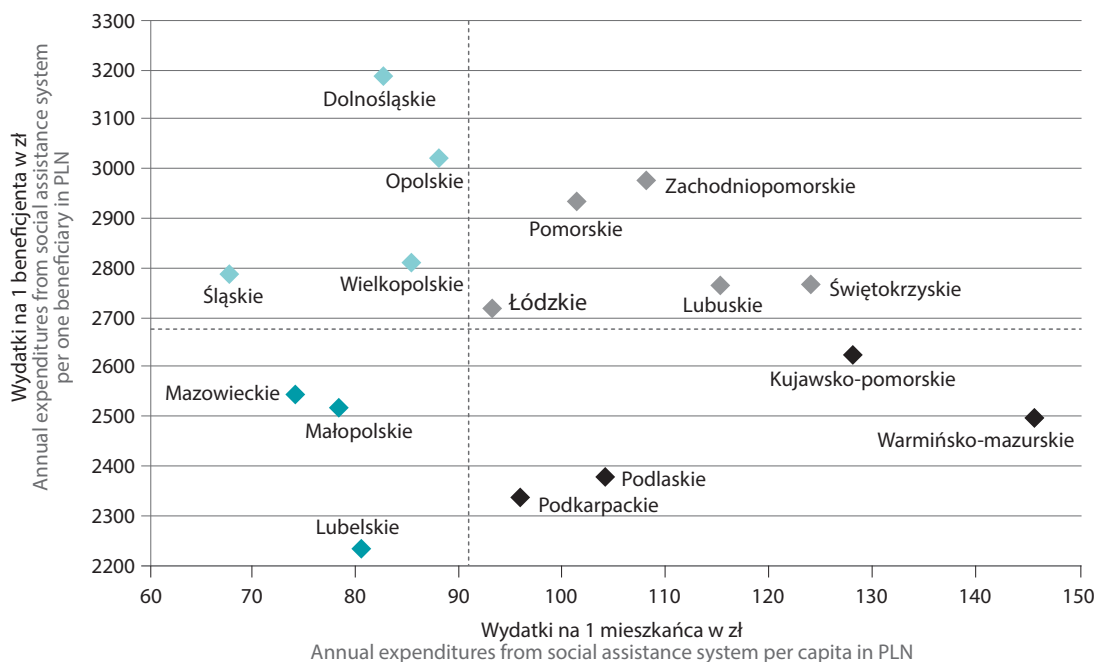
7.2.1 Porównania międzywojewódzkie świadczeń pomocy społecznej²⁵

7.2.1 Interoivodship comparison of social assistance benefits

Celem niniejszego rozdziału jest charakterystyka województw pod względem pomocy społecznej, udzielonej w 2018 r. przez zlokalizowane na ich terenie ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie. Wyniki analiz skali poniesionych wydatków oraz rozmieszczenia beneficjentów zostały wzbogacone o porównania z sytuacją w latach 2010–2017.

Wykres 33. Wydatki roczne z systemu pomocy społecznej na jednego beneficjenta i na jednego mieszkańca według województw w 2018 r.

Chart 33. Annual expenditures from social assistance system per one beneficiary and per capita by voivodships in 2018

Uwaga. Bez odpłatności gmin za pobyt w domach pomocy społecznej.

Note. Excluding payment of gminas for staying in social welfare houses.

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

²⁵ Niniejsza analiza została opracowana na podstawie danych zbiorczych ze sprawozdań resortowych MRPiPS-03 za okres styczeń-grudzień 2018 r., które sporządzają ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie. Ludność według miejsca zamieszkania i stanu w dniu 30 czerwca 2018 r. została ustalona na podstawie danych zamieszczonych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Na wykresie 33 podzielono województwa na cztery grupy, porównując kwoty wydatków w przeliczeniu na jednego beneficjenta oraz na jednego mieszkańca ze średnią krajową (która w 2018 r. była równa odpowiednio 2 671 zł oraz 91 zł).

Trzy województwa należące do pierwszej grupy (lubelskie, małopolskie, mazowieckie) charakteryzowały niższe niż przeciętne w Polsce kwoty udzielonej pomocy zarówno na jednego mieszkańca (od 74 zł w województwie mazowieckim do 80 zł w województwie lubelskim), jak i na jednego beneficjenta (od 2 234 zł w województwie lubelskim do 2 546 zł w województwie mazowieckim).

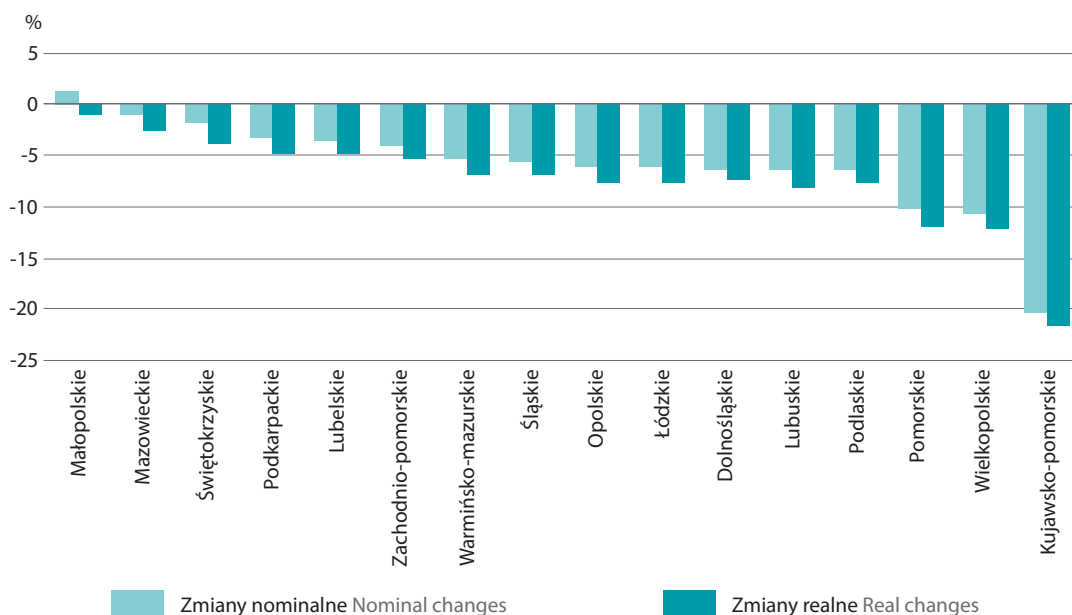
Drugą grupę utworzyły 4 województwa: kujawsko-pomorskie, podkarpackie, podlaskie i warmińsko-mazurskie, w których średnie kwoty przypadające na jednego mieszkańca były wyższe od średniej dla Polski, ale beneficjenci otrzymali pomoc o wartości niższej niż przeciętna dla całego kraju. Najbardziej wyróżniało się w tej grupie województwo warmińsko-mazurskie ze względu na najwyższą średnią kwotę wydatków przypadającą na jednego mieszkańca równą 145 zł, przy średniej wartości wsparcia udzielonego jednemu beneficjentowi wynoszącej 2 503 zł.

W 4 województwach, które utworzyły trzecią grupę (dolnośląskim, opolskim, śląskim, wielkopolskim) kwoty pomocy społecznej na jednego mieszkańca były niskie (między 68 zł w województwie śląskim a 88 zł w województwie opolskim). Z drugiej strony osoby uprawnione, mieszkające w tych województwach, otrzymały pomoc o przeciętnej wartości powyżej średniej dla Polski: od 2 791 zł w województwie śląskim do 3 189 zł w województwie dolnośląskim.

Czwarta grupa odznaczała się najwyższymi wartościami obu wskaźników. Należało do niej 5 województw: lubuskie, łódzkie, pomorskie, świętokrzyskie i zachodniopomorskie. W tej grupie województwo łódzkie charakteryzowało się najniższą kwotą pomocy w przeliczeniu na jednego beneficjenta (2 722 zł), a województwo zachodniopomorskie – kwotą najwyższą (2 979 zł). W przypadku wydatków na jednego mieszkańca wartości skrajne osiągały województwa: łódzkie (93 zł) oraz świętokrzyskie (124 zł).

Wykres 34. Nominalne i realne zmiany wydatków z systemu pomocy społecznej między 2018 r. a 2017 r. według województw

Chart 34. Nominal and real changes of expenditures from social assistance system between 2018 and 2017 by voivodships

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

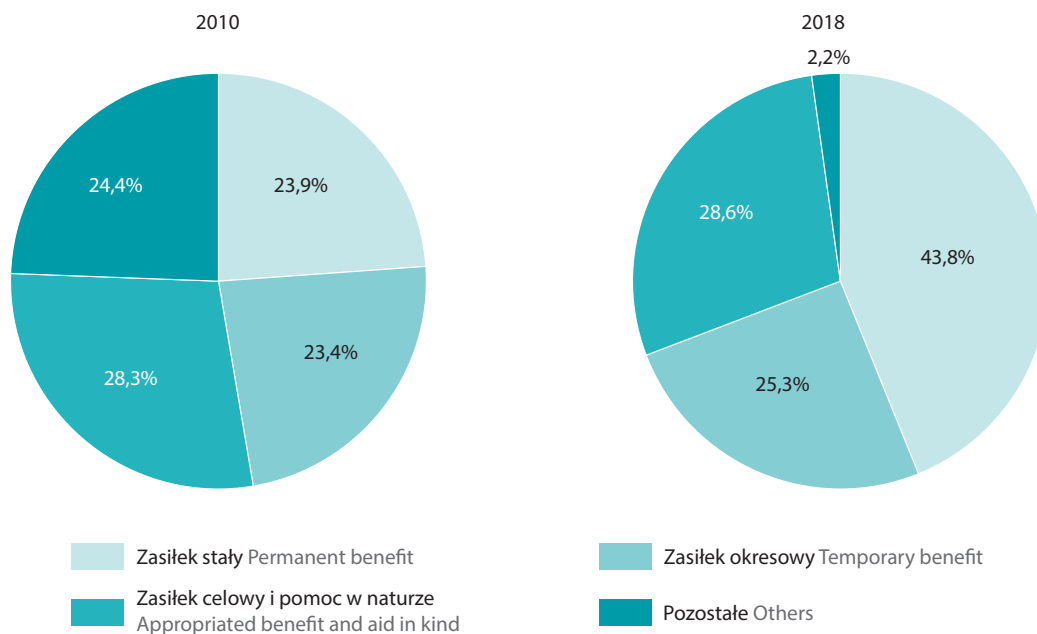
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Widoczne jest bardzo silne zróżnicowanie zmian wysokości wydatków na świadczenia pomocy społecznej w województwach. W 2018 r. tylko w województwie małopolskim suma wydatków była wyższa niż w roku poprzednim – o 3,1 mln zł. W pozostałych województwach miał miejsce spadek wydatków, największy w województwach: kujawsko-pomorskim (o 68,1 mln zł), wielkopolskim i pomorskim (odpowiednio o: 35,2 mln zł i 26,8 mln zł). W tych 3 województwach w 2017 r. wydano 114,6 mln zł na zasiłki celowe związane z klęskami żywiołowymi, spowodowanymi przez gwałtowne burze, silne wiatry i trąby powietrzne.

Uwzględnienie wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych, który w 2018 r. wahał się w województwach między 101,2 a 102,2 – prowadzi do zbliżonych wniosków wskazujących na realny spadek wydatków we wszystkich województwach. Największy spadek charakteryzował województwo kujawsko-pomorskie (o 21,6%), natomiast niewielki (o 1,0%) – województwo małopolskie.

W latach 2010-2018 struktura wydatków na świadczenia pieniężne zmieniała się. Początkowo zasiłki (stałe, okresowe, celowe i w naturze) stanowiły około 75% wszystkich świadczeń pieniężnych, a od 2012 r. ich udział zwiększył się do ponad 90%. W 2018 r. w Polsce przeznaczono na nie 97,8% kwoty wydanej na wszystkie świadczenia pieniężne, a ich udział w województwach wahał się od 96,8% w województwie pomorskim do 98,9% w województwach: lubelskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim. Począwszy od 2013 r. udział zasiłków okresowych spadał przy jednoczesnym wzroście udziału zasiłków stałych. W konsekwencji to właśnie zasiłek stały zajmuje największą część środków finansowych, przeznaczonych na świadczenia pieniężne (od 2015 r.).

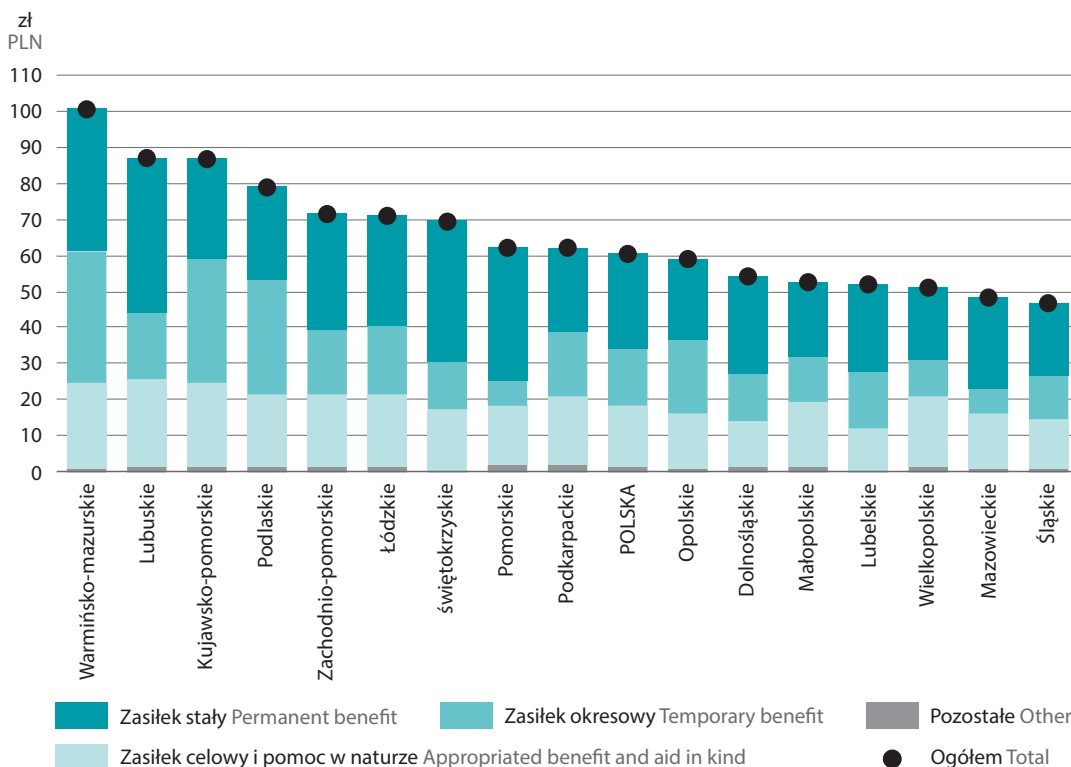
Wykres 35. Struktura wydatków na świadczenia pieniężne
Chart 35. Structure of expenditures on monetary benefits

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

W 2018 r. w przeliczeniu na jednego mieszkańca wydatki na świadczenia w formie pieniężnej były najwyższe w województwie warmińsko-mazurskim i wyniosły średnio 101 zł, natomiast najniższe w województwie śląskim – 47 zł.

Wykres 36. Wydatki na świadczenia pieniężne na jednego mieszkańca według województw w 2018 r.
 Chart 36. Expenditure on monetary benefits per capita by voivodships in 2018

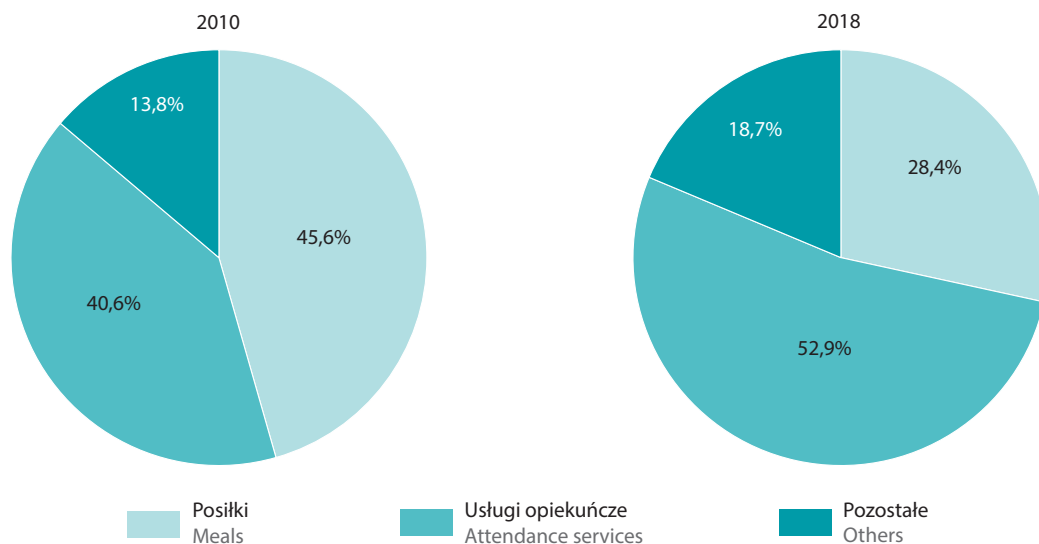

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
 Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Na pomoc niepieniężną składają się przede wszystkim posiłki i usługi opiekuńcze (wykres 37). W 2018 r. pochłonęły one łącznie 81,3% krajowych wydatków na świadczenia niepieniężne, a ich udział w województwach wahał się od 64,5% do ponad 91%. W okresie 2013-2018 systematycznie spadał odsetek wydatków na posiłki, podczas gdy stale zwiększała się część przeznaczona na usługi opiekuńcze. W ostatnich trzech latach wydatki na usługi opiekuńcze stanowiły najważniejszą pozycję w strukturze wydatków na świadczenia niepieniężne.

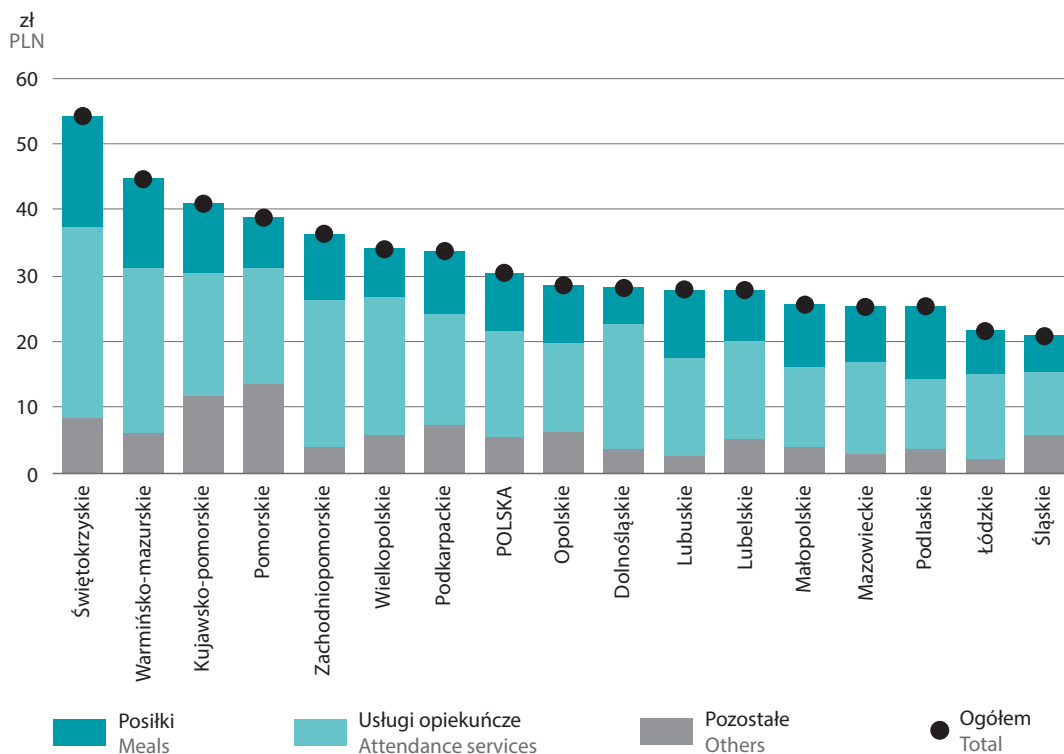
W przypadku świadczeń niepieniężnych najwyższe kwoty w przeliczeniu na jednego mieszkańca – przedstawione na wykresie 38 – odnotowano w województwie świętokrzyskim (54 zł). Na drugim krańcu osi wydatków znalazło się województwo śląskie, w którym analogiczna kwota była ponad dwa i pół raza niższa (21 zł).

Wykres 37. Struktura wydatków na świadczenia niepieniężne
Chart 37. Structure of expenditures on non-monetary benefits

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Wykres 38. Wydatki na świadczenia niepieniężne na jednego mieszkańca według województw w 2018 r.
Chart 38. Expenditure on non-monetary benefits per capita by voivodships in 2018

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

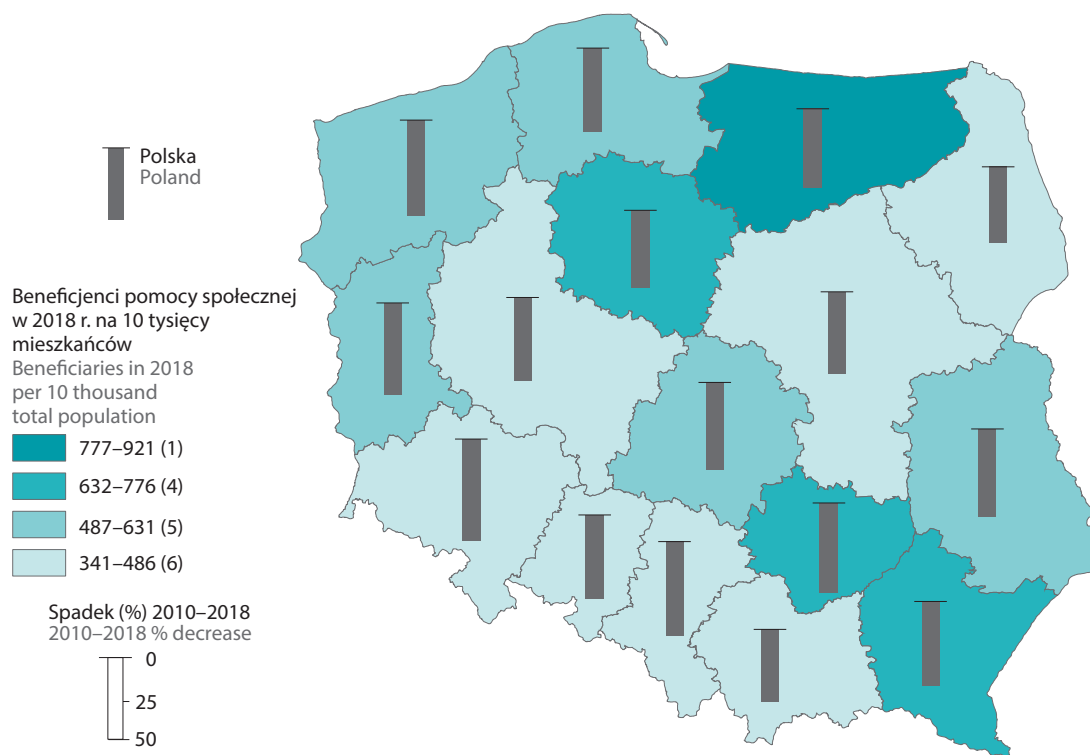
Posiłki przyznawano przede wszystkim dzieciom, które stanowiły od blisko 70% wszystkich beneficjentów posiłków w województwie opolskim do 94,5% w województwie podkarpackim.

Rozmieszczenie beneficjentów w województwach w 2018 r. było istotnie zróżnicowane. Liczba osób, którym przyznano świadczenie (dla Polski wynosząca 340 osób na 10 tys. mieszkańców) przekroczyła 580 osób w województwie warmińsko-mazurskim. W pozostałych województwach wahała się od oraz 242 osób w województwie śląskim do 486 w województwie kujawsko-pomorskim.

Łączna liczba beneficjentów może być rozumiana dwojako. Po pierwsze, jako liczba osób, którym przyznano świadczenie. W drugim przypadku uwzględnia się również wszystkich członków rodzin osób, do których była adresowana pomoc. Wynika to z faktu, że świadczenia pomocy społecznej są przyznawane między innymi w oparciu o analizę sytuacji materialnej wnioskodawcy i osób mu najbliższych. Tym samym zakłada się, że wsparcie społeczne wpływa na sytuację bytową wszystkich członków rodziny. Najwyższy wskaźnik świadczeniobiorców rozumianych w ten sposób, przypadających na 10 tys. mieszkańców, odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie wyniósł on 921 (mapa 12). Oznacza to, że z pomocy skorzystał blisko co dziesiąty mieszkaniec. Wartość tego wskaźnika przekraczającą 700 osób odnotowano również w województwach: kujawsko-pomorskim (753), podkarpackim (718) oraz świętokrzyskim (710). Najniższy wskaźnik charakteryzował województwo śląskie (341).

W latach 2010–2018 zaobserwowano systematyczny spadek liczby beneficjentów oraz członków ich rodzin we wszystkich województwach, największy w województwach: dolnośląskim (o 52,9%), zachodniopomorskim (o 50,0%) i śląskim (o 49,2%). Najmniejszą zmianą cechowało się województwo małopolskie (o 37,7%).

Mapa 11. Beneficjenci pomocy społecznej wraz z członkami ich rodzin
Map 11. Social assistance beneficiaries with family members

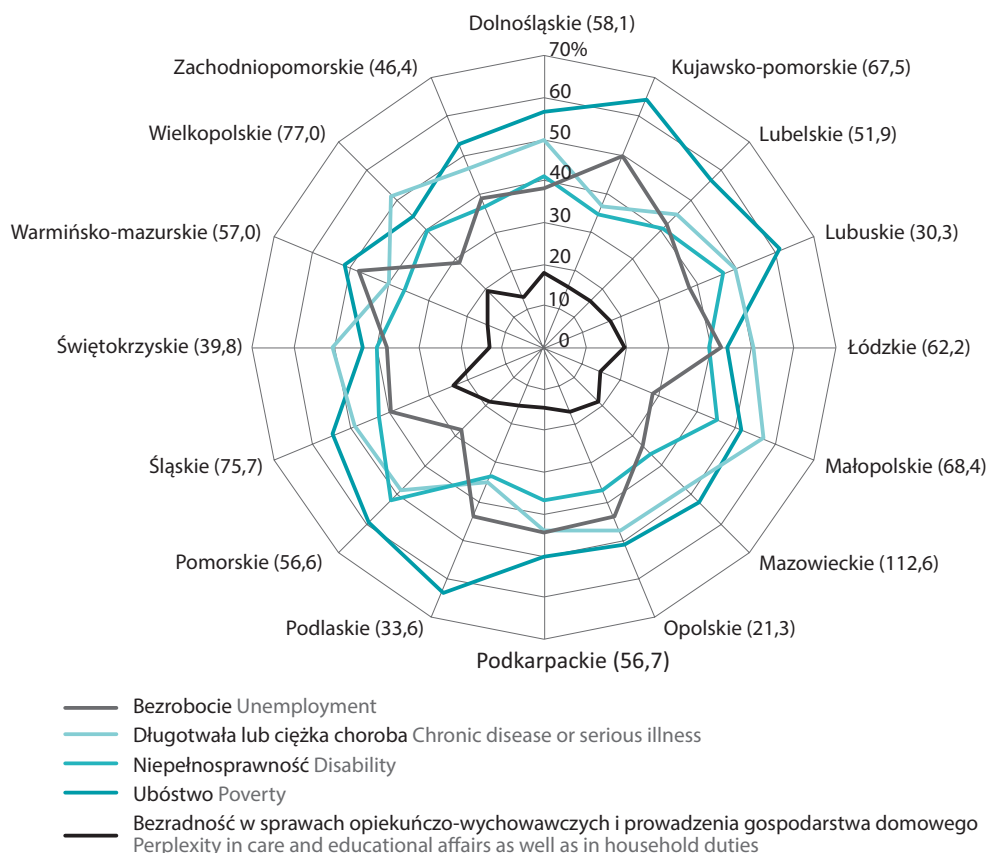

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: elaboration of Statistical Office in Cracow based on data from Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Procentowy udział rodzin otrzymujących pomoc według najczęściej występujących przyczyn w ogólnej liczbie rodzin beneficjentów każdego województwa zaprezentowano na wykresie 43²⁶. W większości województw ubóstwo było najczęstszą przyczyną ubiegania się o pomoc. Wyjątek stanowiły województwa: łódzkie, małopolskie, świętokrzyskie i wielkopolskie, w których największa część rodzin beneficjentów deklarowała, że powodem, dla którego potrzebują pomocy, była w 2018 r. długotrwała lub ciężka choroba. W województwie łódzkim niewiele mniej rodzin wskazało bezrobocie niż ubóstwo jako przyczynę ubiegania się o pomoc społeczną (różnica wyniosła 1,6 punktu procentowego). W pozostałych województwach zdecydowanie częściej deklarowano ubóstwo. W 12 województwach jako przyczynę ubiegania się o pomoc częściej niż brak pracy podawano długotrwałą lub ciężką chorobę, a największa różnica wskazań wystąpiła w województwie małopolskim (28,9 punktu procentowego). Dodatkowo niepełnosprawność była deklarowana częściej niż bezrobocie w 8 województwach, z województwem pomorskim na czele (różnica o 23,7 punktu procentowego).

Wykres 39. Rodziny beneficjentów pomocy społecznej według przyczyn ubiegania się o pomoc oraz według województw

Chart 39. Families of beneficiaries of social assistance by causes of applying for help in voivodships

Uwaga. W nawiasach podano ogólną liczbę rodzin w tysiącach.

Note. Total number of families in brackets in thousand.

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

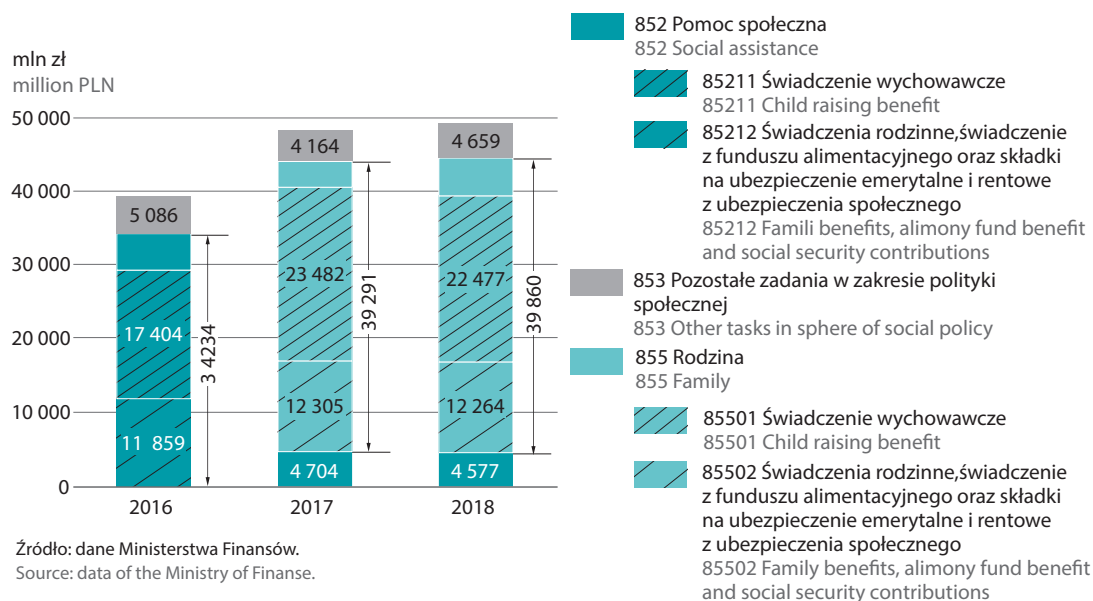
26 Jedna rodzina mogła wskazać więcej niż jedną przyczynę ubiegania się o pomoc.

7.3 Wydatki budżetu państwa w działach klasyfikacji budżetowej: „852 Pomoc społeczna”, „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” i „855 Rodzina”

7.3 Expenditures of the state budget in budget classification: „852 Social assistance”, „853 Other tasks in sphere of social policy”, „855 Family”

W 2018 roku łączna kwota wydatków z budżetu państwa w działach: 852, 853 i 855 wyniosła 49 095 mln zł, czyli 12,7% ogółu wydatków budżetu (12,8% w 2017 r.). Rozdysponowano o 936 mln zł (o 1,9%) więcej niż w 2017 r., a zwiększone środki przeznaczone były głównie na realizację rządowego programu „Dobry start”²⁷.

Wykres 40. Wydatki z budżetu państwa w działach: 852, 853 i 855^a
Chart 40. Expenditures of the state budget in budget divisions: 852, 853 and 855^a

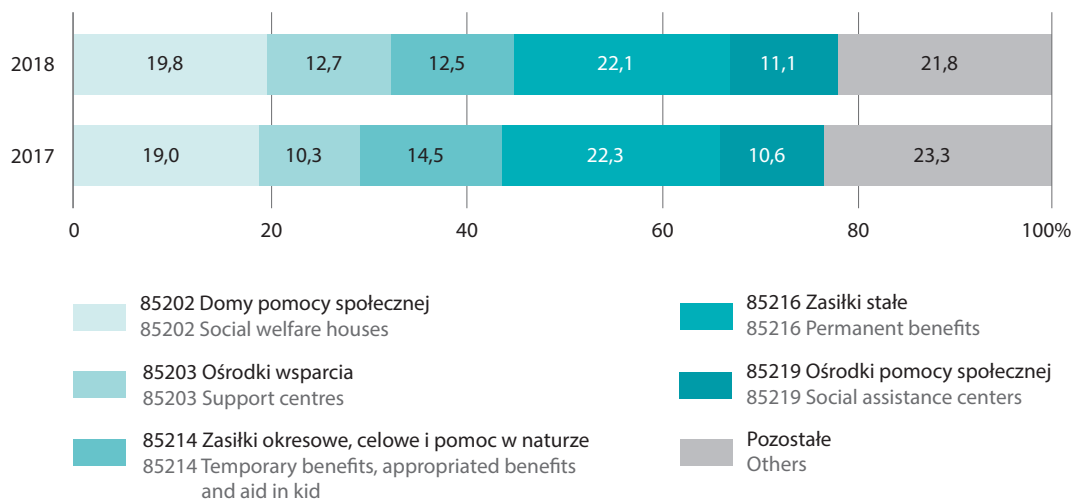
Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

^a Dział 855 wprowadzony od 1 stycznia 2017 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1121).
^a Since January 1, 2017 includes budget division 855 (Journal of Laws 2016, item 1121).

W dziale „852 Pomoc społeczna” wydatki wyniosły 4 577 mln zł i były o 127 mln zł niższe niż w 2017 r.

²⁷ Dz. U. z 2018 r. poz. 1061.

Wykres 41. Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 852
 Chart 41. Structure of state budget expenditures in budget division 852

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
 Source: data of the Ministry of Finance.

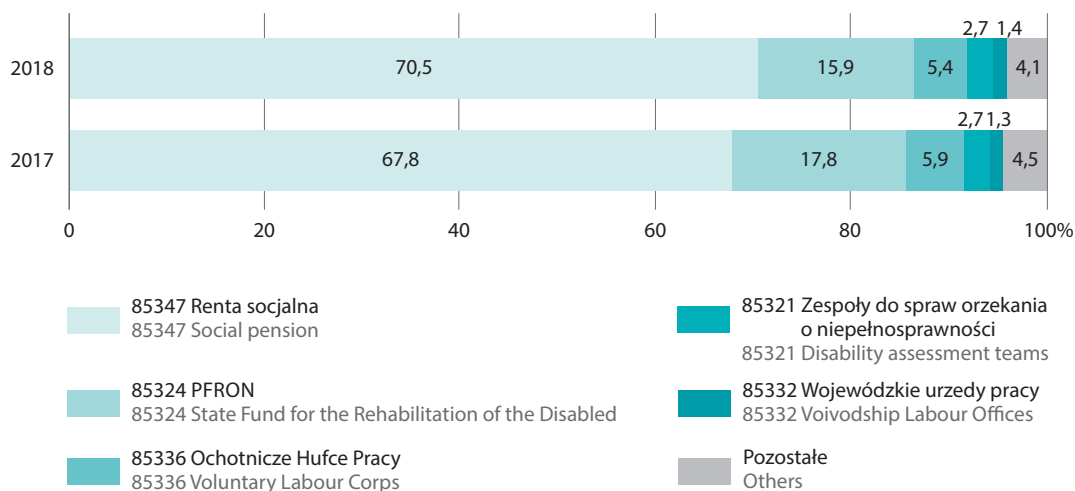
Odnotowano spadek wydatków w zakresie świadczeń pieniężnych. Na zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (za osoby, które rezygnują z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny) skierowano 573 mln zł (o 111 mln zł mniej, niż w 2017 r.), a na zasiłki stałe – 1 011 mln zł (o 38 mln zł mniej, niż w ubiegłym roku). Natomiast więcej środków skierowano na pomoc stacjonarną i instytucjonalną. Na finansowanie domów pomocy społecznej przekazano 907 mln zł (o 14 mln zł więcej, niż w 2017 r.), a na ośrodki wsparcia – 583 mln zł (o 99 mln zł więcej).

W 2018 r. z wydatków w dziale „852 Pomoc społeczna” na 1 mieszkańca Polski przypadło 119 zł, wobec 122 zł w 2017 r.

Wydatki w dziale „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” zamknęły się kwotą 4 659 mln zł i były wyższe o 495 mln zł od wydatków z 2017 r. Wśród wydatków najwyższy udział miały środki przeznaczone na wypłaty renty socjalnej zrealizowane przez ZUS. Osiągnęły one kwotę 3 285 mln zł, czyli o 464 mln zł wyższą od wypłat w 2017 r., głównie z uwagi na zmianę w wysokości renty socjalnej. Istotną pozycję w wydatkach działu 853 stanowiły również dotacje przekazane do Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, a kwota 741 mln zł pozostała na poziomie zbliżonym do roku poprzedniego.

W 2018 r. z wydatków w dziale „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” na 1 mieszkańca Polski przypadło średnio 121 zł, wobec 108 zł w 2017 r.

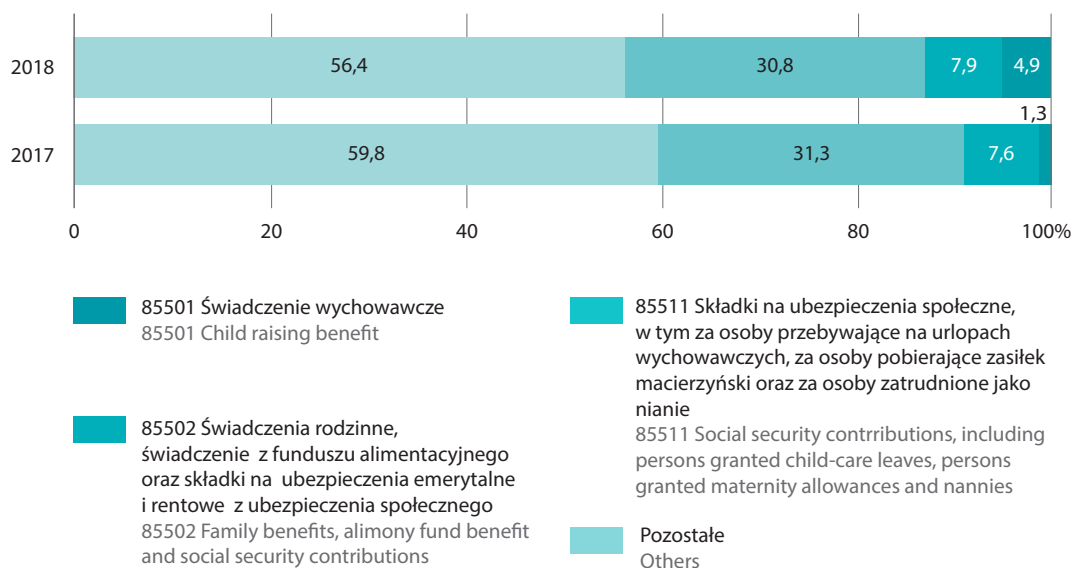
Wykres 42. Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 853
 Chart 42. Structure of state budget expenditures in budget division 853

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
 Source: data of the Ministry of Finance.

Wydatki w dziale „855 Rodzina”, w którym skumulowane zostały środki przeznaczone na wsparcie rodzin z dziećmi wyniosły 39 860 mln zł (o 569 mln zł więcej, niż w 2017 r.). Najwięcej środków tego działu przeznaczono na wypłaty świadczenia wychowawczego – 23 477 mln zł (56,4%). Z kolei na wypłaty świadczeń rodzinnych, świadczeń z funduszu alimentacyjnego oraz na składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego za osoby otrzymujące świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy oraz zasiłek dla opiekuna wydatkowano 12 264 mln zł (30,7% wydatków działu).

Wykres 43. Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 855
 Chart 43. Structure of state budget expenditures in budget division 855

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
 Source: data of the Ministry of Finance.

7.3.1 Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach klasyfikacji budżetowej: „852 Pomoc społeczna”, „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” oraz „855 Rodzina”

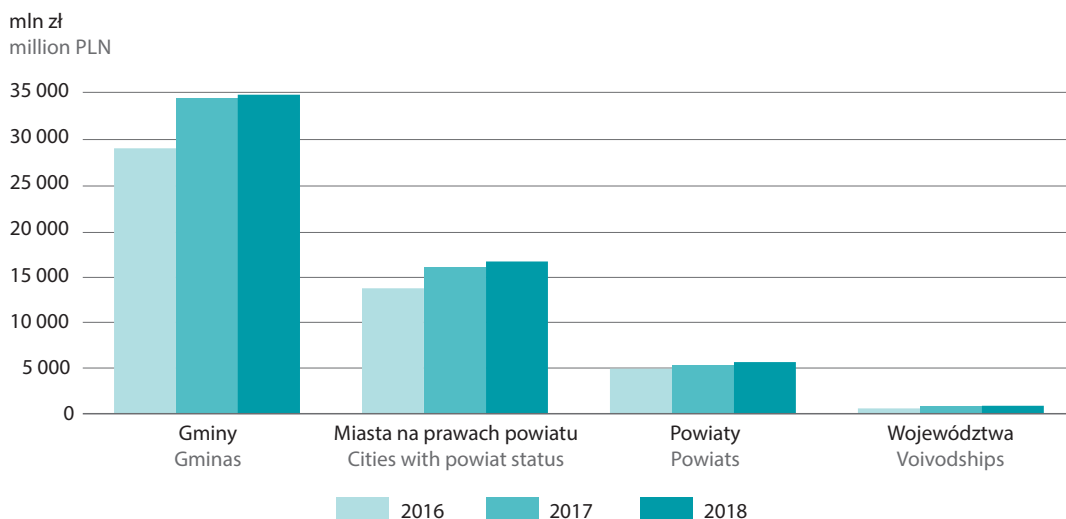
7.3.1 Expenditures of local government entities in budget classification: „852 Social assistance”, „853 Other tasks in sphere of social policy”, „855 Family”

W 2018 r. na finansowanie zadań w ramach działów 852, 853 i 855 z budżetów jednostek samorządowych wszystkich kategorii (gmin, miast na prawach powiatu, powiatów i województw samorządowych) przekazano (wraz ze środkami otrzymanymi z budżetu państwa) łącznie 57 622 mln zł, czyli o 1 940 mln zł (o 3,5%) więcej, niż przed rokiem. Udział wydatków z tych działów w strukturze wydatków budżetowych jednostek samorządowych ogółem stanowił 22,2% (24,2% w 2017 r.).

W dziale 852 zrealizowano wypłaty na kwotę 13 985 mln zł, w dziale 853 – 2 894 mln zł, a w dziale 855 – 40 742 mln zł i było to więcej, niż w roku poprzednim odpowiednio o: 703 mln zł, 385 mln zł i o 851 mln zł.

Na 1 mieszkańca Polski, z wydatków w działach 852, 853 i 855 poniesionych przez jednostki samorządowe w 2018 r. przypadało przeciętnie 1 500 zł (w 2017 r. – 1 449 zł), przy czym w ramach działu 852 wydatkowano średnio 364 zł, działu 853 – średnio 75 zł, a działu 855 – 1 061 zł (w 2017 r. odpowiednio: 346 zł, 65 zł i 1 038 zł).

Wykres 44. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855^a
Chart 44. Expenditures of local government entities in budget divisions: 852, 853 and 855^a

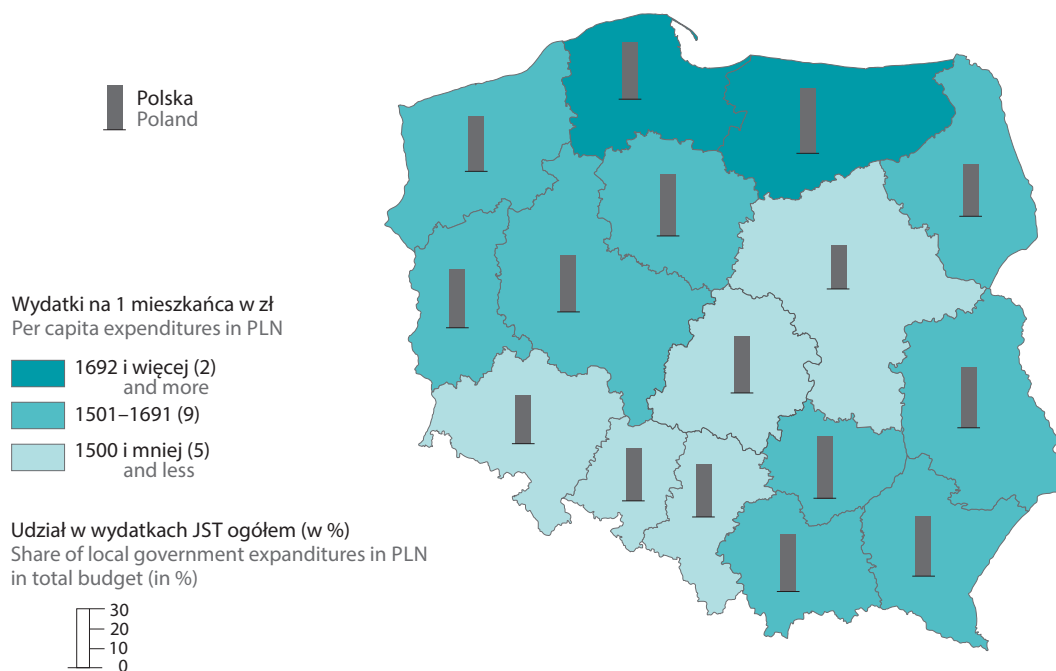

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

^a Dział 855 wprowadzony od 1 stycznia 2017 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1121).
^a Since January 1, 2017 includes budget division 855 (Journal of Laws 2016, item 1121).

Nie zmienił się rozkład województw, w których na finansowanie zadań z zakresu pomocy społecznej i wsparcia rodzin przeznaczono w przeliczeniu na 1 mieszkańca najwięcej środków. Były to nadal województwa północno-zachodniej, północnej i wschodniej Polski. W województwie warmińsko-mazurskim wydatki zrealizowane w działach 852, 853 i 855 miały również największy udział w łącznych wydatkach budżetu (26,5%). Udział wydatków w działach: 852, 853 i 855 w wydatkach ogółem jednostek samorządowych ilustruje poniższa mapa.

Mapa 12. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855 na 1 mieszkańca w 2018 r.
 Map 12. Expenditure of local government entities in the budget divisions: 852, 853 and 855 per capita in 2018

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
 Source: data of the Ministry of Finance.

Z budżetów gmin w 2018 r. wydatkowano łącznie 34 592 mln zł (dział 852 – 6 311 mln zł, dział 853 – 316 mln zł, dział 855 – 27 965 mln zł). Ponad 75% łącznej kwoty wydatków w tych trzech działach przekazano na realizację świadczenia wychowawczego i świadczeń rodzinnych. Wyплаты świadczenia wychowawczego wyniosły 16 715 mln zł, a świadczeń rodzinnych, świadczeń z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego – 9 380 mln zł. W 2018 r. odnotowano wyraźny wzrost wydatków gmin w ramach rozdziału „85504 Wspieranie rodziny”, w którym oprócz wydatków związanych z pomocą rodzinom przeżywającym trudności w wypełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych (m. in. zatrudnienie asystentów rodziny), ujęte zostały również wydatki związane z realizacją rządowego programu „Dobry start”, określanego jako świadczenie 300+.

Z budżetów miast na prawach powiatu wydatki w działach 852, 853 i 855 w 2018 r. wyniosły łącznie 16 524 mln zł (dział 852 – 4 704 mln zł, dział 853 – 711 mln zł, dział 855 – 11 109 mln zł). Na wypłaty świadczenia wychowawczego skierowano 5 793 mln zł, a na wypłaty świadczeń rodzinnych, świadczeń z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego – 3 035 mln zł. Wyższe środki zaangażowano na finansowanie infrastruktury pomocy społecznej, czyli domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych, żłobków i rodzin zastępczych.

Wydatki powiatów zrealizowane w 2018 r. w działach 852, 853 i 855 wyniosły 5 614 mln zł (dział 852 – 2 786 mln zł, dział 853 – 1 221 mln zł, dział 855 – 1 607 mln zł). Zgodnie z zadaniami tej kategorii jednostek samorządowych zostały one przeznaczone głównie na finansowanie infrastruktury pomocy społecznej. Najwięcej środków wydatkowano na finansowanie domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych i rodzin zastępczych.

Z budżetów województw samorządowych na wydatki w działach 852, 853 i 855 w 2018 r. przeznaczono 892 mln zł (dział 852 – 184 mln zł, dział 853 – 646 mln zł, dział 855 – 62 mln zł). Najwięcej środków – 347 mln zł (38,9% wydatków województw w tych trzech działach) przekazano na funkcjonowanie wojewódzkich urzędów pracy.

W 2018 r. odnotowano dalszy wzrost wydatków skierowanych na pomoc społeczną i wsparcie rodzin w wychowaniu dzieci, zarówno z budżetu państwa, jak i z budżetów jednostek samorządu terytorialnego. Szczególnie widoczne było to w budżetach gmin i miast na prawach powiatu, w których wydatki były wyższe od ubiegłorocznych łącznie o 1 320 mln zł, głównie w związku z realizacją wypłat świadczenia 300+ na wydatki związane z edukacją szkolną.

Zaznaczył się również wzrost wydatków jednostek samorządowych wszystkich kategorii na finansowanie infrastruktury społecznej, czyli placówek opiekuńczo-wychowawczych, domów pomocy społecznej, ośrodków wsparcia i rodzin zastępczych. Wyższe, niż przed rokiem, były wydatki na składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe oraz na usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze. Wyraźnie przyspieszyła dynamika wydatków na zadania nałożone przez ustawę o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. Równocześnie tendencję spadkową wykazały wydatki na zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze, dodatki mieszkaniowe oraz zasiłki stałe.

Uwagi metodologiczne

1. Źródła danych statystycznych

W ramach sprawozdawczości Głównego Urzędu Statystycznego badane były: instytucjonalna piecza zastępcza (formularz PS-01), rodzinna piecza zastępcza (formularz PS-02), zakłady stacjonarne pomocy społecznej (formularz PS-03), żłobki i kluby dziecięce (formularz OD-1).

W badaniu instytucjonalnej pieczy zastępczej gromadzone są przede wszystkim dane na temat placówek opiekuńczo-wychowawczych i placówek wsparcia dziennego, ich liczbie według typu placówki, liczbie dzieci i młodzieży przebywających w placówkach według stanu w dniu 31 grudnia oraz w ciągu roku, a także na temat wybranych cech społeczno-demograficznych wychowanków (PS-01).

W przypadku rodzinnej pieczy zastępczej przedmiotem badania jest liczba rodzin poszczególnych typów oraz rodzinnych domów dziecka (RDD), liczba dzieci przebywających w rodzinach zastępczych i RDD według stanu na dzień 31 grudnia, a także wybrane cechy społeczno-demograficzne dzieci oraz osób pełniących funkcję rodziny zastępczej i RDD (PS-02). Sprawozdania sporządzane są zbiorczo dla poszczególnych typów rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka przez powiatowe centra pomocy rodzinie i miejskie ośrodki pomocy społecznej.

W sprawozdaniu dotyczącym zakładów stacjonarnych pomocy społecznej gromadzone są dane o ich liczbie i miejscach, o liczbie mieszkańców według płci i wieku oraz źródeł finansowania pobytu (np. z emerytury lub renty, zasiłku stałego pomocy społecznej, pełna odpłatność gminy/budżetu państwa itp.) w poszczególnych rodzajach i typach placówek. Ponadto zbierane są dane o liczbie osób oczekujących na umieszczenie w zakładach, jak również liczbie osób pracujących w placówkach według zawodów (PS-03).

Informacja o działalności instytucjonalnych form opieki nad dziećmi do lat 3 (liczba placówek i miejsc, liczba dzieci tam przebywających z uwzględnieniem ich wieku i płci, zatrudniony personel) pochodzi ze sprawozdania OD-1, które zastąpiło obowiązujący do 2010 r. formularz ZD-6 „Sprawozdanie żłobka”.

Dane dotyczące programu „Rodzina 500 plus” oraz niektórych innych form wspierania rodziny (asystenci rodziny, poradnictwo specjalistyczne, rodziny wspierające), świadczenia rodzinne pochodzą z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Źródłem wiedzy o świadczeniach pomocy społecznej jest roczne sprawozdanie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za styczeń-grudzień 2018 (MRPiPS-03). Jak zapisano w objaśnieniach do sprawozdania MRPiPS-03: „Kwota łączna świadczeń w danym okresie sprawozdawczym jest wielkością teoretyczną, tzn. nie uwzględnia sytuacji, gdy dane świadczenia z różnych przyczyn nie są wypłacone. Ponadto wielkości w sprawozdaniu nie są korygowane o refundacje ani o zwroty w wyniku nienależnie pobranych świadczeń”.

Dane na temat liczby ubezpieczonych zgłoszonych do ubezpieczenia zdrowotnego z tytułu sprawowania opieki nad dziećmi na podstawie umowy uaktywniającej w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (nianie) zostały pozyskane z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, natomiast dane na temat świadczeń rodzinnych oraz o dziennych opiekunach – z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Informacje dotyczące wydatków z budżetu państwa i z budżetów samorządów terytorialnych zostały opracowane na podstawie danych Ministerstwa Finansów, pochodzących z rocznego sprawozdania z wykonania planu wydatków budżetu państwa (Rb-28) i rocznego sprawozdania z wykonania planu wydatków budżetowych jednostek samorządu terytorialnego – (Rb-28S).

Podstawę prawną określającą procesy związane z gromadzeniem i rozdysponowaniem środków publicznych w budżecie państwa oraz w budżetach jednostek samorządu terytorialnego (gmin, miast na prawach powiatu, powiatów, województw) dla lat 2011-2017 stanowiła ustawa z dnia 27 VIII 2009 r. o finansach publicznych (tekst jednolity Dz. U. 2017 poz. 2077 z późniejszymi zmianami).

Dane o wydatkach budżetowych według działów w latach 2016-2018 opracowano zgodnie z klasyfikacją dochodów i wydatków budżetowych obowiązującą na mocy rozporządzeń Ministra Finansów z lat 2016-2018.

2. Podstawowe wyjaśnienia metodologiczne

1. Funkcjonowanie pieczy zastępczej, w tym placówek opiekuńczo-wychowawczych, rodzin zastępczych, jak również placówek wsparcia dziennego określa ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 r. (tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 998, z późniejszymi zmianami).

2. Obecny system pomocy społecznej funkcjonuje od 1 maja 2004 r. w oparciu o ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. 2018, poz. 1508, z późniejszymi zmianami), według której dokonano podziału na świadczenia pieniężne i niepieniężne. Prawo do świadczeń w tym systemie przysługuje osobom i rodzinom, które nie są w stanie same pokonać trudnych sytuacji życiowych, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Podstawowym warunkiem przyznania pomocy jest zaistnienie jednego z problemów określonych w ustawie, a w przypadku świadczeń pieniężnych – dochód, którego wysokość nie przekracza kryteriów dochodowych ustalonych w oparciu o próg interwencji socjalnej²⁸. W przypadku niektórych świadczeń kryterium dochodowe może być podwyższone uchwałą rady gminy.

3. Aktualny system świadczeń rodzinnych został wprowadzony 1 maja 2004 r. Podstawę prawną systemu stanowi ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (tekst jednolity Dz. U. 2018 poz. 2220 z późniejszymi zmianami). Głównym źródłem informacji o funkcjonowaniu ustawy są przygotowywane przez gminy raz na kwartał sprawozdania z realizacji zadań przewidzianych w ustawie o świadczeniach rodzinnych. Sprawozdania mają charakter rzeczowo-finansowy, a ich zakres określa rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu świadczeń rodzinnych.

4. Funkcjonujący od 1 kwietnia 2016 r. Program „Rodzina 500 plus” to system świadczeń uregulowany w ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz.U. 2018, poz. 2134, z późniejszymi zmianami) oraz w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

5. Placówki opieki nad małym dzieckiem działają zgodnie z ustawą z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (tekst jednolity Dz. U. 2019, poz. 409 z późniejszymi zmianami).

6. Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny reguluje wszystkie kwestie dotyczące tej tematyki (tekst jednolity Dz. U. 2017, poz. 1832, z późniejszymi zmianami).

7. Wymienione w badaniach PS-03, OD-1 poszczególne rodzaje udogodnień nie muszą spełniać wymogów zawartych w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. Według realizatorów badania, w grupie „platformy/podjazdy/pochylnie” mogły znaleźć się również podjazdy dla wózków dziecięcych (szczególnie w przypadku żłobków).

8. Począwszy od 2007 r., w badaniu zakładów stacjonarnych wprowadzono zmiany metodologiczne, wynikające z przepisów ustawy o pomocy społecznej. Uwzględniono fakt, że część placówek, szczególnie domy pomocy społecznej, może świadczyć usługi dla więcej niż jednej grupy mieszkańców. W wielu przypadkach mówienie o zakładzie, np. dla osób w podeszłym wieku było nieadekwatne do sytuacji, bowiem znajdował się tam również „oddział” dla osób, np. przewlekle somatycznie chorych. Często zakład ten liczony był dwa razy. Otrzymano informację zarówno o liczbie zakładów liczonych jeden raz, tj. równej liczbie podmiotów sprawozdawczych, jak również o liczbie zakładów uwzględniającej „oddziały” w obrębie placówek. W publikacji prezentowane są obie te informacje.

9. Podziału na województwa dokonano według lokalizacji jednostek.

10. Ze względu na zaokrąglenia niektóre wartości w publikacji mogą się nie sumować.

²⁸ Proóg interwencji socjalnej jest ustalany na podstawie badania przeprowadzonego z uwzględnieniem zawartości koszyka dóbr i usług zapewniających zaspokojenie potrzeb egzystencjalnie niezbędnych oraz wysokości cen towarów i usług.

3. Podstawowe definicje²⁹

Instytucjonalna piecza zastępcza

1. **Instytucjonalna piecza zastępcza** – jest sprawowana w formie:

- placówki opiekuńczo-wychowawczej;
- regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej;
- interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.

2. **Placówka opiekuńczo-wychowawcza** – zapewnia dziecku pozbawionemu całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne, religijne, a także gwarantuje korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia na podstawie odrębnych przepisów. Placówką kieruje dyrektor. Wyróżniamy następujące typy placówek:

- **placówka socjalizacyjna** – zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku; umożliwia kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi; podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny; zapewnia dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi; zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych;
- **placówka interwencyjna** – zapewnia doraźną opiekę nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia mu opieki;
- **placówka rodzinna** – wychowuje dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu; w tym samym czasie w placówce może przebywać nie więcej niż 8 wychowanków;
- **placówka specjalistyczno-terapeutyczna** – sprawuje opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności, wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych; placówka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym – także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne;
- **placówka łącząca zadania placówek** – zapewnia opiekę oraz wychowanie poprzez realizację zadań przewidzianych dla placówki typu: socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego.

3. **Regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna** – umieszczane są w niej dzieci, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji i nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

W tym samym czasie można w niej umieścić nie więcej niż 30 dzieci.

4. **Interwencyjny ośrodek preadopcyjny** – umieszcza się w nim dzieci do ukończenia pierwszego roku życia, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. W ośrodku, w tym samym czasie, można umieścić nie więcej niż 20 dzieci.

²⁹ Definicje zaczerpnięto z ustaw: o pomocy społecznej, o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, o świadczeniach rodzinnych, o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3.

Wspieranie rodziny

5. Placówka wsparcia dziennego wspiera funkcje opiekuńcze i wychowawcze rodziny. Może być prowadzona w formie:

- opiekuńczej, w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych; zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań;
- specjalistycznej – organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne; realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię;
- pracy podwórkowej – realizowanej przez wychowawcę, polegającej na działaniach animacyjnych i socjoterapeutycznych;
- w połączonych formach, tj. łączących zadania placówki opiekuńczej, specjalistycznej i pracy podwórkowej.

6. Rodzina wspierająca – rodzina, której zadaniem jest pomoc rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Przy współpracy asystenta rodziny, pomaga ona w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych.

7. Świadczenia z programu „Rodzina 500 plus”:

- **Świadczenie wychowawcze** – od 1 kwietnia 2016 przysługuje rodzicom lub opiekunom dzieci do 18 roku życia, niezależnie od dochodu, na drugie i kolejne dziecko, a w przypadku dochodu w wysokości nie przekraczającej 800 zł na osobę, także na pierwsze lub jedyne dziecko. Świadczenie wypłacane jest w wysokości 500 zł netto. Dla rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym kryterium dochodowe jest wyższe i wynosi 1 200 zł na osobę. Świadczenie przysługuje na mocy ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci
- **Dodatek wychowawczy lub dodatek do zryczałtowanej kwoty** – prawo do dodatku wychowawczego posiada rodzina zastępcza i prowadzący rodzinny dom dziecka, zaś dodatku do zryczałtowanej kwoty – dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego. Oba świadczenia wypłacane są w wysokości 500 zł netto na podstawie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej i przekazywane są na każde umieszczone dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia.

8. Karta Dużej Rodziny – to projekt Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, który rozpoczął się w czerwcu 2014 r. Głównym celem programu jest zapewnienie posiadaczom karty bardziej korzystnego, od ogólnie obowiązującego, dostępu do towarów i usług oraz innych form aktywności. Zniżki mogą być oferowane przez instytucje publiczne lub partnerów handlowych. Kartę mogą otrzymać, niezależnie od otrzymanego dochodu, rodziny z co najmniej trójką dzieci: poniżej 18 lat, poniżej 25 roku życia w przypadku, gdy dzieci uczą się w szkole lub w szkole wyższej lub bez względu na wiek w przypadku, gdy dzieci posiadają orzeczenie o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności.

Rodzinna piecza zastępcza

9. Rodzina piecza zastępcza sprawowana jest w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Polega na pracy z rodziną, ukierunkowanej na umożliwienie powrotu dziecka do rodziny. W sytuacji, gdy jest to niemożliwe, prowadzone są działania pozwalające na przysposobienie dziecka lub przygotowanie go do samodzielnego i odpowiedzialnego życia poprzez zaspokojenie potrzeb bytowych, zdrowotnych, emocjonalnych, edukacyjnych, kulturalno-rekreacyjnych i religijnych. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

- rodzina zastępcza;
- rodzinny dom dziecka.

10. **Rodzina zastępcza** – zapewnia opiekę i wychowanie dzieciom pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej. Wyróżniamy następujące typy rodzin zastępczych:

- **rodzina zastępcza spokrewniona** – tworzona przez wstępnych lub rodzeństwo dziecka; przysługuje jej pomoc finansowa na utrzymanie dziecka;
- **rodzina zastępcza niezawodowa** – tworzona przez osoby, które nie są wstępnymi lub rodzeństwem dziecka; przysługuje jej świadczenie pieniężne na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka; w rodzinie umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa);
- **rodzina zastępcza zawodowa** – tworzona przez osoby, które nie są wstępnymi lub rodzeństwem dziecka; oprócz świadczenia pieniężnego na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka otrzymuje ona także wynagrodzenie z tytułu pełnienia funkcji rodziny zastępczej; w rodzinie tej umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa); może działać m.in. jako:
 - **rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego** – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców dziecka lub innej osoby, w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie³⁰;
 - **rodzina zastępcza zawodowa specjalistyczna** – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie art. 6 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich³¹, małoletnie matki z dziećmi.

11. **Rodzinny dom dziecka (RDD)** tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim. W tym samym czasie może w nim przebywać nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa).

Opieka nad dziećmi do lat 3

12. **Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3** organizowana jest w formie żłobka, oddziału żłobkowego, klubu dziecięcego, a także sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię.

13. **Żłobek** – instytucja wpisana do rejestru żłobków i klubów dziecięcych prowadzonego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, w której sprawowana jest opieka nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia, w wymiarze do 10 godzin względem każdego dziecka.

14. **Klub dziecięcy** – instytucja wpisana do rejestru żłobków i klubów dziecięcych prowadzonego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, w której sprawowana jest opieka nad dziećmi w wieku od ukończenia 1 roku życia, w wymiarze do 10 godzin względem każdego dziecka.

15. **Inna jednostka**³² – podmiot inny niż żłobek i klub dziecięcy prowadzący działalność gospodarczą polegającą na sprawowaniu opieki nad dziećmi; zobowiązany w okresie do 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (od 4 kwietnia 2011 r.), do spełnienia warunków określonych w ustawie i wpisania się do rejestru żłobków i klubów dziecięcych.

16. **Dzienny opiekun** – osoba fizyczna zatrudniana przez gminę na podstawie umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego stosuje się przepisy dotyczące zlecenia. Dzienny opiekun sprawuje opiekę nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia.

17. **Niania** – osoba fizyczna sprawująca opiekę nad dziećmi na podstawie umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, zwanej „umową uaktywniającą”. Niania sprawuje opiekę nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia. Umowa uaktywniająca zawierana jest w formie pisemnej między nianią a rodzicami albo rodzicem samotnie wy-

30 Art. 12a ustawy z dnia 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity Dz.U. 2015, poz. 1390).

31 Ustawa z dnia 26 X 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz.U. 2018, poz. 969).

32 Pojęcie zostało pozostawione ze względu na prezentację w tablicach danych z lat ubiegłych, w których istniały takie formy opieki nad dziećmi do lat 3.

chowującym dziecko. ZUS opłaca składki za nianię od kwoty wynagrodzenia nie większej niż wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę, zaś od nadwyżki tej kwoty, składki płaci rodzic dziecka.

Świadczenia rodzinne

18. Świadczeniami rodzinnymi są:

- zasiłek rodzinny;
- dodatki do zasiłku rodzinnego;
- świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny, specjalny zasiłek opiekuńczy, świadczenie pielęgnacyjne;
- zapomogi związane z urodzeniem się dziecka.

Głównymi kryteriami uprawniającymi do świadczeń rodzinnych są: posiadanie dziecka na utrzymaniu oraz przeciętny miesięczny dochód, w przeliczeniu na osobę w rodzinie. Niezależnie od dochodu przyznawane są: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne.

19. Zasiłek rodzinny – ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka i przysługuje: rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu dziecka, opiekunowi faktycznemu dziecka, osobie uczącej się do ukończenia 24 roku życia. Zasiłek przysługuje na dziecko do ukończenia 18 lat. Jeżeli dziecko nie kontynuuje nauki, to z dniem osiągnięcia 18 lat, rodzic traci prawo do zasiłku rodzinnego na to dziecko. Stosowane w ustawie o świadczeniach rodzinnych określenie „do ukończenia 18 lat” odpowiada – w sporządzanym przez GUS bilansie ludności – grupie wieku do lat 17 włącznie. Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego uzależnione jest m.in. od spełnienia kryterium dochodowego. Osobie uprawnionej do zasiłku rodzinnego przysługują dodatki (można pobierać jednocześnie kilka dodatków) z następujących tytułów:

- urodzenia dziecka (świadczenie jednorazowe);
- opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego;
- samotnego wychowywania dziecka;
- wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej;
- kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego;
- rozpoczęcia roku szkolnego;
- podjęcia przez dziecko nauki poza miejscem zamieszkania.

20. Świadczenia opiekuńcze – świadczenie pielęgnacyjne, zasiłek pielęgnacyjny i specjalny zasiłek opiekuńczy.

21. Świadczenie pielęgnacyjne – przysługuje osobom, na których zgodnie z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym³³ ciąży obowiązek alimentacyjny (rodzice dziecka, krewni w linii prostej, rodzeństwo, rodzina zastępcza spokrewniona z dzieckiem), a także opiekunowi faktycznemu dziecka (osoba, która opiekując się dzieckiem wystąpiła do sądu o przysposobienie tego dziecka), jeżeli rezygnują lub nie podejmują pracy zawodowej, by zajmować się osobą niepełnosprawną wymagającą szczególnej opieki.

22. Zasiłek pielęgnacyjny – przeznaczony jest dla niepełnosprawnych dzieci i niepełnosprawnych osób dorosłych oraz dla osób, które ukończyły 75 lat. Do zasiłku pielęgnacyjnego nie mają prawa osoby, które nabyły uprawnienie do dodatku pielęgnacyjnego³⁴ wypłacanego przy emeryturze lub rencie z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Przyznawany jest nie na okres zasiłkowy, lecz na okres ważności orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności.

23. Specjalny zasiłek opiekuńczy – przyznawany jest osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy ciąży obowiązek alimentacyjny oraz małżonkom, jeżeli nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania stałej opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej

³³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jednolity Dz. U. 2017, poz. 682, z późn. zm.).

³⁴ Dodatek pielęgnacyjny przysługuje osobie uprawnionej do emerytury lub renty, jeśli uznano ją za całkowicie niezdolną do pracy oraz do samodzielnej egzystencji albo ukończyła 75 lat.

osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współdziałania na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.

24. Zapomogi wypłacane w związku z urodzeniem się dziecka – jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka tzw. „becikowe” przysługująca od 2013 r. zależnie od dochodu rodziny, finansowana ze środków budżetu państwa oraz zapomoga wypłacana przez gminę ze środków własnych, o której wypłacie decyduje sama, określając jej wysokość i kryteria otrzymania.

25. Rodzinę³⁵ w rozumieniu ustawy o świadczeniach rodzinnych tworzą: małżonkowie, rodzice dzieci, opiekun faktyczny oraz pozostające na utrzymaniu dzieci w wieku do ukończenia 25 roku życia, a także dziecko, które ukończyło 25 rok życia i legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, jeżeli w związku z tą niepełnosprawnością rodzinie przysługuje świadczenie pielęgnacyjne.

26. Rodziną wielodzietną w rozumieniu ustawy o świadczeniach rodzinnych jest rodzina wychowująca troje lub więcej dzieci mająca prawo do zasiłku rodzinnego.

27. Dziecko na utrzymaniu – dziecko pozostające na utrzymaniu do ukończenia 25 roku życia – własne, małżonka, dziecko, w sprawie którego toczy się postępowanie o przysposobienie lub dziecko znajdujące się pod opieką prawną.

28. Dziecko niepełnosprawne – dziecko w wieku do ukończenia 16 roku życia, które posiada orzeczenie o niepełnosprawności określone w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych³⁶.

29. Osoba niepełnosprawna – osoba w wieku 16 lat lub więcej, legitymująca się orzeczeniem o znacznym (a w określonych przypadkach umiarkowanym) stopniu niepełnosprawności określonym w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Pomoc społeczna

30. Pomoc społeczna – instytucja polityki społecznej państwa, mająca na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi. Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka.

31. Dom pomocy społecznej – świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, określonego w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz. U. 2012, poz. 964) przeznaczona dla osób wymagających całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogących samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu. Pobyt w domu jest odpłatny. Placówki przeznaczone są dla: osób w podeszłym wieku, osób przewlekle somatycznie chorych, osób przewlekle psychicznie chorych, dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, osób niepełnosprawnych fizycznie oraz osób uzależnionych od alkoholu.

- Kategorie placówek badane na formularzu PS-03 „Sprawozdanie zakładu stacjonarnej pomocy społecznej” obejmują następujące placówki stacjonarne:
- domy pomocy społecznej;
- rodzinne domy pomocy;
- placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym, w podeszłym wieku, prowadzone w ramach działalności gospodarczej lub statutowej;

³⁵ Art. 18 Konstytucji RP stanowi: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo, rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”.

³⁶ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. (tekst jednolity Dz. U. 2019, poz. 1172 z późn. zm.).

- środowiskowe domy samopomocy i inne ośrodki dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które posiadają miejsca całodobowego pobytu;
- domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży;
- noclegownie;
- schroniska i domy dla bezdomnych;
- pozostałe, tj. placówki typu centrum wsparcia rodziny oraz centrum interwencji kryzysowej, udzielające wsparcia, w tym schronienia osobom i rodzinom w stanie kryzysu.

32. **Rodzinny dom pomocy** – świadczy całodobowe usługi bytowe i opiekuńcze osobom wymagającym z powodu wieku lub niepełnosprawności pomocy innych osób.

33. **Placówka zapewniająca całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekłe chorym lub osobom w podeszłym wieku, działająca na podstawie przepisów o działalności gospodarczej lub statutowej** – świadczy, po uzyskaniu zezwolenia wojewody, usługi opiekuńcze i bytowe.

34. **Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży** – zapewnia całodobowy, okresowy pobyt matkom z małoletnimi dziećmi i kobietom w ciąży, a także ojcom z małoletnimi dziećmi i innym osobom sprawującym opiekę nad dziećmi, które są dotknięte przemocą lub znajdują się w innej sytuacji kryzysowej.

35. **Osoba bezdomna** – niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym³⁷ i niezameldowana na pobyt stały³⁸ lub zameldowana, ale w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

36. **Schronisko dla bezdomnych** – budynek lub wyodrębnione części budynku, przeznaczone do udzielania całodobowego schronienia osobom bezdomnym wraz z pomieszczeniami pomocniczymi niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania obiektu.

37. **Noclegownia** – budynek, lub wyodrębnione części budynku, przeznaczone do udzielania noclegu osobom bezdomnym, wraz z pomieszczeniami pomocniczymi niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania obiektu.

38. **Umieszczeni** (w ciągu roku) w domu /zakładzie pomocy społecznej – osoby, które trafiły do placówki po raz pierwszy w danym roku.

39. **Świadczenia pomocy społecznej** – przybierają formę świadczeń pieniężnych (zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy, specjalny zasiłek celowy, zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie, pomoc pieniężna na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki, świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla uchodźców) oraz świadczeń niepieniężnych (praca socjalna, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia społeczne, pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych, szkolenia, poradnictwo rodzinne i terapia rodzinna prowadzone przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze).

40. **Świadczenia pieniężne** – głównie zasiłki stałe, okresowe i celowe, ale także pomoc na usamodzielnienie i kontynuowanie nauki.

41. **Świadczenia niepieniężne** – pomoc w formie: schronienia, posiłku, ubrania, usług opiekuńczych, pracy socjalnej, poradnictwa specjalistycznego w szczególności prawnego, psychologicznego, pedagogicznego, a także w formie pobytu w ośrodkach wsparcia.

³⁷ W rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy.

³⁸ W rozumieniu przepisów o ewidencji ludności.

42. **Usługi opiekuńcze** – obejmują pomoc świadczoną osobie, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, polegającą na zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiece higienicznej, zaleconej przez lekarza pielęgnacji oraz, w miarę możliwości, zapewnieniu kontaktów z otoczeniem.

43. **Pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie** – świadczenie fakultatywne stanowiące pomoc osobie albo rodzinie przyznawaną przez gminę w formie pieniężnej (jednorazowego zasiłku celowego lub nieoprocentowanej pożyczki) lub rzeczowej (udostępnienie maszyn i narzędzi do pracy stwarzających możliwość zorganizowania własnego warsztatu pracy oraz urządzeń ułatwiających pracę niepełnosprawnym).

44. **Zasiłek celowy** – przyznawany jest w celu zaspokojenia niezbędnych potrzeb bytowych, pokrycia części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne, zakupu żywności, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, wykonania drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, pokrycia kosztów pogrzebu. Może być przyznany osobie lub rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego, klęski żywiołowej lub ekologicznej.

45. **Zasiłek okresowy** – przysługuje osobie lub rodzinie ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego.

46. **Zasiłek stały** – przysługuje osobie całkowicie niezdolnej do pracy z powodu wieku lub niepełnosprawności.

Methodological notes

1. Sources of statistical data

Within the frame of reporting of the Central Statistical Office, the following were examined: institutional foster care (PS-01 form), family foster care (PS-02 form), social welfare stationary facilities (PS-03 form), nurseries and children's clubs (OD-1 form).

The research of institutional foster care collects mainly data on care and education centers and day support facilities, their number by type of facility, the number of children and youth staying in facilities as of 31st of December and during the year, as well as on selected socio-demographic characteristics of residents (PS-01).

In the case of family foster care, the subject of the study is the number of families of particular types and foster homes (Polish abbreviation: RDD), the number of children residing in foster families and RDDs as of 31st of December, as well as selected socio-demographic characteristics of children and persons performing duties of foster family and RDDs (PS-02). Reports are made collectively for the various types of foster families and foster homes by the powiat family assistance centres and municipal social assistance centres.

The report on stationary social welfare facilities collects data on their number and places, number of residents by sex and age, and sources of financing of stay (e.g. from a retirement or other pensions, permanent benefit, full remuneration of the municipality/state budget, etc.) in individual types and kinds of facilities. In addition, data on the number of people awaiting placement in establishments, as well as the number of employed persons, by occupation (PS-03), are collected.

Information on the activities of institutional forms of care for children up to 3 years (the number of facilities and places, the number of children residing there, taking into account their age and gender, staff employed) comes from the report OD-1, which replaced the ZD-6 „Nursery report” form valid until 2010.

Data relating to the program „Family 500+” and some other forms of supporting families (family assistants, specialist guidance, supporting families), family benefits are obtained from the Ministry of Family, Labor and Social Policy.

The source of knowledge about social assistance benefits is the annual report of the Ministry of Family, Labor and Social Policy on social assistance benefits - cash, in kind and services for the period of January - December 2018 (MRPIPS-03). As stated in the explanations to the MRPIPS-03 report: „The total amount of the benefits in a given reporting period is a theoretical value, i.e. it does not take into account the situation when the given benefits are not paid out for various reasons. In addition, the amounts included in the report are not revised with the information on refunds or compensations as a result of unduly collected benefits’

Data on the number of insured persons reported for health insurance for custody of children under an activation agreement within the meaning of the Act of 4 February 2011 on the care of children under 3 years of age (nannies) were obtained from the Social Insurance Institution, while data about day carers - from the Ministry of Family, Labor and Social Policy.

Information on the expenditures of the state budget and of the budgets of local government units was prepared on the basis of data of the Ministry of Finance presented in the the annual report on the execution of the state budget expenditure plan (Rb-28) and the annual report on the execution of local government units budget expenditure plan (Rb-28S).

The legal basis defining the processes related to the collection and distribution of public funds in the state budget and in the budgets of local government units (gminas, cities with powiat status, powiats, voivodships) for the period 2011-2017 was the Act of 27 August 2009 on public finances (uniform text, Journal of Laws 2017, item 2077, with later amendments).

Data on budget expenditures by divisions in 2016-2018 were prepared in accordance with the classification of budget revenue and expenditure in force on the basis of regulations of the Minister of Finance from the years 2016-2018.

2. Basic methodological explanations

1. The functioning of foster care, including care and education centres, foster families, as well as day-support centres, is specified in the Act of 9th June 2011 concerning Family Support and Foster Care System. (uniform text, Journal of Laws 2018, item 998, with later amendments).
2. The current social assistance system has been in operation since May 1, 2004, based on the Act of March 12, 2004, on social assistance (uniform text, Journal of Laws 2018, item 1508 with later amendments), according to which the division into monetary and non-monetary benefits was made. The right to benefits under this system is granted to persons and families who are unable to overcome difficult life situations by themselves, using their own rights, resources and abilities. The basic condition for granting aid is the occurrence of one of the problems specified in the Act, and in the case of monetary benefits - income, the amount of which does not exceed the income criteria set based on the threshold of social intervention³⁹. In the case of some benefits, the income criterion may be increased by resolution of the gminas council.
3. The current system of family benefits was introduced on May 1, 2004. The legal basis of the system is the Act of 28 November 2003 on family benefits (uniform text, Journal of Laws 2018, item 2220, with later amendments). The main source of information on the functioning of the law is constituted by the quarterly reports on tasks provided for in the law on family benefits prepared by the gminas. The reports are material and financial in character, and their scope is defined by the Regulation of the Minister of Family, Labor and Social Policy on material and financial reports on the performance of family benefits.
4. The „Family 500 +” program, which is in operation since 1 April 2016, is a system of benefits regulated in the Act of 11 February 2016 on State aid in raising children (Journal of Laws 2018, item 2134, with later amendments) and in the Act of family support and foster care system.
5. Care facilities for small children operate in accordance with the Act of February 4, 2011 on the childcare for children up to the age of 3 (uniform text, Journal of Laws 2019, item 409, with later amendments).
6. The Act of 5 December 2014 on the Large Family Card regulates all issues related to this subject (uniform text, Journal of Laws 2017, item 1832, with later amendments).
7. Different types of adaptations for disabled people listed in surveys PS-03, OD-1 are not obliged to meet the requirements of the Regulation of the Minister of Infrastructure of April 12, 2002. According to the authors of the survey, the group of „entry ramp” could also include ramps for prams (especially in case of nurseries).
8. Since 2007, methodological changes resulting from the provisions of the Social Assistance Act have been introduced in the survey of stationary social welfare facilities. It has been taken into account that some facilities, especially social assistance house, can provide services to more than one group of residents. In many cases, referring to a facility, for example for the elderly, was inadequate to the situation, because there was also a „branch” for chronically ill people with somatic disorders. Often, such facility was counted twice. Information was received both on the number of establishments counted once, i.e. equal to the number of reporting entities, as well as on number of establishments including „branches” within establishments. The publication presents both of these information.
9. The division into voivodships was made according to the location of the units.
10. Due to rounding, some values in the publication may not add up.

³⁹ The threshold of social intervention is determined on the basis of a study carried out taking into account the contents of the goods and services ensuring the fulfillment of existential necessities and the prices of goods and services.

3. Basic definitions ⁴⁰

Institutional foster care

1. **Institutional foster care** shall be exercised in the form of:

- care and education centre;
- regional care and therapy centre;
- pre-adoptive intervention centre.

2. **Care and education centre** – provides a child who is deprived of full or partial parental care with full-time or periodic care and education, and fulfil its needs, especially emotional, development, health, living, social and religious needs; provides access to eligible healthcare services and education. Centre is managed by director. A care and education centre shall be run as:

- **socialization centre** – provides a child with full-time care and education, and fulfil its needs, especially emotional, development, health, living, social and religious needs; implements a child assistance plan prepared in cooperation with a family assistant; enables contact with parents and other close persons; unless otherwise decided by a court, takes actions aimed at the child's return to a family; provides a child with access to education adjusted to his/her age and development skills; provides a child with therapeutic actions, provides access to eligible healthcare services;
- **intervention centre** – provides immediate care for a child in the crisis situation, especially if it is required for the centre to place the child under immediate care;
- **family centre** – educates children of various age groups, including adolescents and those becoming independent; enables common education and care for numerous siblings; cooperate with a family foster care coordinator and a family assistant;
- **specialist therapy centre** – provides care for a child with individual needs, in particular: a child with a disability certificate or a certificate of high or moderate level of disability; a child requiring the application of special education methods and specialist therapy; a child requiring dealing with their developmental and emotional retardation. The centre provides educational, sociotherapeutic, corrective, compensating, speech therapy, and therapeutic activities compensating for lacks in upbringing in a family and preparing for social life, as well as proper rehabilitation for disabled children;
- **combining tasks centre** – provides care and education through the implementation of the tasks specified for the socialization, intervention and specialist therapy centres.

3. **Regional care and therapy centre** – a centre where children shall be placed, due to their health condition requiring specialist care and rehabilitation and cannot be placed in family foster care or a care and education centre. The total number of 30 children at most may be placed in a regional care and therapy centre at the same time.

4. **Pre-adoptive intervention centre** – a centre where shall be placed children up to the 1 year old, requiring special care who, waiting for adoption, cannot be covered by family foster care. The total number of 20 children at most may be placed in a pre-adoptive intervention centre at the same time.

Family support

5. **Day-support centre** supports the family in its care and education functions. It may be operated in the form of:

- general care centre, including interest circles, day-rooms, clubs, educational centres; provides a child with: care and education, assistance in learning, organisation of leisure time, entertainment and sport classes and development of interests;

⁴⁰ The definitions were taken from the acts: on social assistance, on family support and foster care system, on family benefits, on childcare for children up to the age of 3.

- specialized centre – organises sociotherapeutic, therapeutic, corrective, compensating and speech therapy classes, implement an individual corrective programme, a psychocorrective or psychopreventive programme, in particular pedagogic, psychological and sociotherapy;
- street work – carries out motivating and sociotherapeutic activities, conducted by a streetworker;
- in a combination of the forms i.e. combining tasks of the general care, specialized and street work centres.

6. **Supporting family** – a family, whose task is to help families in difficulty in carrying out its care and education functions. In the cooperation with family assistant, it helps in the care and upbringing of the child, running a household, formulating and fulfilling the primary social roles.

7. **Child-rising benefit** is paid under the “Family 500+” programme. It allows parents or carers children up to 18 years of age, regardless of income, for the second and the next child, and in the case of income up to 800 zł per person, including the first or only child. The benefit is paid in the amount of 500 PLN net. For families with children with disabilities the income criterion is higher and is 1200 PLN per person. Similar benefit – **child-raising supplement** is received by foster families and foster homes. **Lump sum supplement** is directed to care and education centres family type. The amount of both supplements is PLN 500 as well.

8. **Large Family Card** - is a project of the Ministry of Family, Labour and Social Policy, which began in June 2014. The main objective of the program is to provide card holders more favorable, from the generally applicable, access to goods and services and other activities. Discounts can be offered by public institutions or business partners. The card can receive, regardless of the resulting income families with at least three children: under 18, under 25 years of age when children learn at school or college or whatever the age when children have a decision on moderate or severe disability.

Family foster care

9. **Family foster care** shall be exercised in case when it is impossible for the parents to provide care and education for a child. It guarantees a work with a family to make possibility for a child to return to its family, or when it is impossible - efforts aimed at child's adoption or preparation of a child to live an independent and responsible life, satisfaction of children's emotional needs, in particular the needs related to welfare, healthcare, education, culture, recreation and religious.

The forms of family foster care are the following:

- foster family;
- foster home.

10. **Foster family** – provides a child who is deprived of full or partial parental care with full-time or periodic care and education. We distinguish the following types of foster families:

- **related foster family** – established by ascendants or siblings; a family is entitled to receive a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance.
- **not-professional foster family** – established by persons other than ascendants or siblings; a family is entitled to receive a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance; placed in it may be not more than 3 children (except for numerous siblings);
- **professional foster family** – established by persons other than ascendants or siblings; in addition to a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance, a family is entitled to remuneration on the account of performance of a foster family function; placed in it may be not more than 3 children (except for numerous siblings); may operate for example as:
 - **professional foster family that performs the function of a family emergency house** – shall receive a child on the basis of a court ruling, case when a child was escorted by Police or Border Guard, upon consent of parents, child or another person in case of immediate threat to the life or health of the child in connection with domestic violence.

– **professional specialized foster family** – shall receive in particular: children with a disability certificate or a certificate of high or moderate level of disability, children on the basis of the Law on Proceedings Involving Juveniles, underage mothers with children.

11. **Foster home** is formed by a married couple or a unmarried person; placed in it may be not more than 8 children (except for numerous siblings).

Childcare for children up to the age of 3

12. **Childcare for children up to the age of 3** is organized in the form of a nursery school, a branch of nursery, children's club, and exercised by the daily caregiver and nanny.

13. **Nursery** - the institution entered into the Register of nurseries and children's clubs run by the mayor, the mayor or president of the city, which cared for the children aged from 20 weeks of age, for up to 10 hours with respect to each child.

14. **The children's club** - the institution entered into the Register of nurseries and children's clubs run by the mayor, the mayor or president of the city, which cared for the children aged from 1 year old, for up to 10 hours with respect to each child.

15. **Other facilities** - an entity other than a nursery and children's club conducting economic activity in the care of children; required during the period of 3 years from the date of entry into force of the law on the care of children under the age of 3 (4 April 2011), to fulfill the conditions set out in the Act and entered into the register of nurseries and children's clubs.

16. **Day carers** - a person employed by the municipality on the basis of a service contract, which according to the provisions of the Civil Code, the provisions relating to the order. Daily guardian takes care of children aged from 20 weeks of age.

17. **Nanny** - a natural person having the care of children on the basis of a service contract, which according to the provisions of the Civil Code, the provisions relating to the order, known as „the activating agreement.“ Nanny takes care of children aged from 20 weeks of age. Activates the agreement is concluded in writing between the nanny and the parents or a single parent. ZUS pays contributions for a nanny on the amount of remuneration is not greater than the amount of the minimum wage, and the excess of this amount, contributions paid parent of a child.

Family benefits

18. **Family benefits** include:

- family allowance,
- family allowance supplements,
- attendance benefits: nursing allowance, special attendance allowance and nursing benefit,
- single payment birth grant;

The main criteria for entitlement to family benefits are: having a dependent child and average monthly income, per family member. Regardless of income, you will receive: nursing allowance and nursing benefit.

19. **Family allowance** - is designed to partially cover childcare expenses; the allowance is granted to: parents, one parent or legal guardian of the child, the child's actual guardian, a person up to the age of 24 who is learning. Family allowance is granted for a child until the age of 18. If a child does not continue education, when the child reaches 18 years old, the parent loses the right to family allowance for the child. Granting the right to family allowance is dependent, among others from fulfilling the income criteria. A person eligible for family allowance is entitled to the following benefits (it is possible to receive several supplements simultaneously) due to:

- giving birth to a child (one-time benefit);

- taking care of a child during child-care leave;
- single parenthood;
- multi-children parenthood;
- education and rehabilitation of a disabled child;
- beginning of the school year;
- undertaking education outside the place of residence by a child.

20. **Attendance benefits** – nursing benefit, nursing allowance, special attendance allowance

21. **Nursing benefit** – granted to a persons who have a maintenance obligation (parents of children, straight relatives, siblings, related foster family), as well as the child's actual guardian (person who takes care of the child in the court of adoption of the child) if they resign or do not take up occupational work to handle a person with a disability requiring special care.

22. **Nursing allowance** – designed for disabled children and adults with disabilities and for those who are over 75 years old. Allowance is not granted to persons who have acquired entitlement to a nursing supplement paid with retirement or pension from the Social Insurance Fund. It is granted not for the benefit period but for the duration of validity of the decision on disability or degree of disability.

23. **Special attendance allowance** - granted to persons who, under the provisions of the Law of February 25, 1964 - The Family and Guardianship Code (Journal of Laws 2017, item 682 with later amendments), are obliged to pay maintenance and spouses if they do not work or resign from employment or other gainful employment in order to have permanent custody of a person with certificate of high level of disability or a disability certificate including the indication of the need for permanent or prolonged care or assistance of another person due to the greatly reduced possibility of independent existence and the need for constant participation of the child's guardian in the process of his treatment, rehabilitation and education.

24. **Subsidy paid due to giving birth to a child** – one-of subsidy available since 2013, depending on family income, financed by the state budget, as well the subsidy paid by the municipality from its own resources, which it decides by itself, determining the amount and criteria of receipt.

25. **Family** (within the meaning of the Law on Family Benefits) consists of: spouses, parents of children, guardian and dependent children up to the age of 25 or a child, who has reached the age of 25 years, with a disability certificate or a certificate of high or moderate level of disability if the family is entitled to nursing benefit.

26. **Multi-children family** (within the meaning of the Law on Family Benefits) – a family with three or more children, and entitled to receiving family allowance.

27. **Dependent child** – dependent child up to the age of 25 - his/her spouse, child undergoing adoption proceedings or child under legal guardian

28. **Disabled child** – a child up to the age of 16 with a disability certificate as defined in the Law on Vocational and Social Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities.

29. **Disabled person** – a person at the age of 16 and more with certificate of high level of disability (or in specific cases moderate level of disability) as defined in the Law on Vocational and Social Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities.

Social assistance

30. **Social assistance** - the institution of state social policy, aimed at enabling individuals and families to overcome difficult situations, where they are not able to overcome using their own powers, resources and capabilities. Social assistance organizing government administration and local government, working in this area, in partnership with civil society organizations and non-governmental organizations, the Catholic Church, other churches, religious organizations, and natural and legal persons. Social supports individu-

als and families in their efforts to meet the needs and enables them to live in conditions appropriate for human dignity.

31. Social assistance house – A centre providing welfare, nursing, support and educational services at a level conforming to the standard in force, designed for people requiring full-time care due to their age, illness or disability, unable to live independently in everyday life. Staying at home is for a fee. These facilities are aimed at: the elderly, chronically ill with somatic disorders, chronically mentally ill, mentally retarded adults, children and young mentally retarded, physically handicapped, dependent on alcohol people.

Categories of facilities surveyed on PS-03 form „ Stationary social welfare facilities „ include the following units:

- social assistance house,
- family-based assistance house,
- centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity,
- community self-help house or other support centre for persons with mental disorders, which have places of twenty-four-hour stay;
- house for mothers with under age children and pregnant women,
- night shelter,
- shelter for homeless persons,
- other.

32. Family-based assistance house - A form of care and well-being services provided full-time for persons who, due to old age, illness or disability, require this form of support.

33. Centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity – and after receipt of the Voivode's permission, provides care and welfare services.

34. House for mothers with under age children and pregnant women – provides round-the-clock, temporary residence for: mothers with under age children, pregnant women, fathers with under age children and other persons taking care of children, who are affected by violence or are in another crisis situation.

35. Homeless person – a person not living in a dwelling apartment⁴¹ and not registered for the permanent stay⁴², or a person not being registered for the permanent stay in an apartment in which living is not possible.

36. Shelter for homeless persons – building or separate parts of the building, intended to provide round-the-clock homeless people shelter together with auxiliary rooms necessary for the proper functioning of the facility.

37. Night shelter – building or separate parts of the building, intended to provide overnight accommodation to the homeless people, along with auxiliary rooms necessary for the proper functioning of the facility.

38. Placed (during the year) at the home/social welfare facility – persons who have been admitted to the facility for the first time in a given year.

39. Social assistance benefits - take the form of cash benefits (permanent benefit, periodic benefit, special purpose allowance, allowance and loan for economic self-emancipation, financial aid for self-reliance and continuing education, cash benefit for maintenance and covering expenses related to learning Polish non-monetary benefits (social work, credit card, health insurance contributions, social security contributions, material aid, including economic self-employment, funeral, specialist counseling, crisis intervention, shelter, meal, necessary clothing, caring in the place of residence, in support centers and in family support homes, specialist care services in the place of residence and in support centers, sheltered accommodation, stay and home welfare services, assistance in obtaining appropriate Housing, including sheltered housing, help

⁴¹ As defined in the provisions on the protection of tenants and housing resources of a commune.

⁴² According to the provisions on population records and identity cards

with getting a job, development aid - in-kind for self-employed persons, training, family counseling and family therapy led by adoption centers).

40. **Monetary assistance** - mainly benefits permanent, temporary and targeted, but also help to become independent and continue their education.

41. **Non-monetary assistance** - assistance in the form of: shelter, food, clothing, care, social work, counseling, specialized in particular legal, psychological, pedagogical, as well as stay in the support centers.

42. **Care services** - include assistance provided to a person who due to age, illness or other reasons require the help of others, consisting in satisfying everyday needs, hygienic care, care prescribed by your doctor and, if possible, to ensure contact with the environment.

43. **Assistance for gaining economic independence** – optional assistance to help a person or a family in in cash (one-off special-purpose or non-interest-bearing loan) or support in-kind (providing machines and tools for working with their own work facilities and facilities to facilitate disabled work) granted by the commune (gmina)

44. **Appropriated benefit** - is awarded in order to meet essential living needs, to pay part or all of the expenses for health care services, the purchase of food, fuel, clothing, essential household items, to perform minor renovations and repairs in the apartment, to cover funeral costs. It can be given to a person or family who have suffered losses as a result of a random event, natural or ecological disaster.

45. **Temporary benefit** - granted to a person or family because of long illness, disability, unemployment, the possibility of maintaining or acquiring the rights to benefits from other social security systems.

46. **Permanent benefit** - granted to a person totally unable to work due to age or disability.